

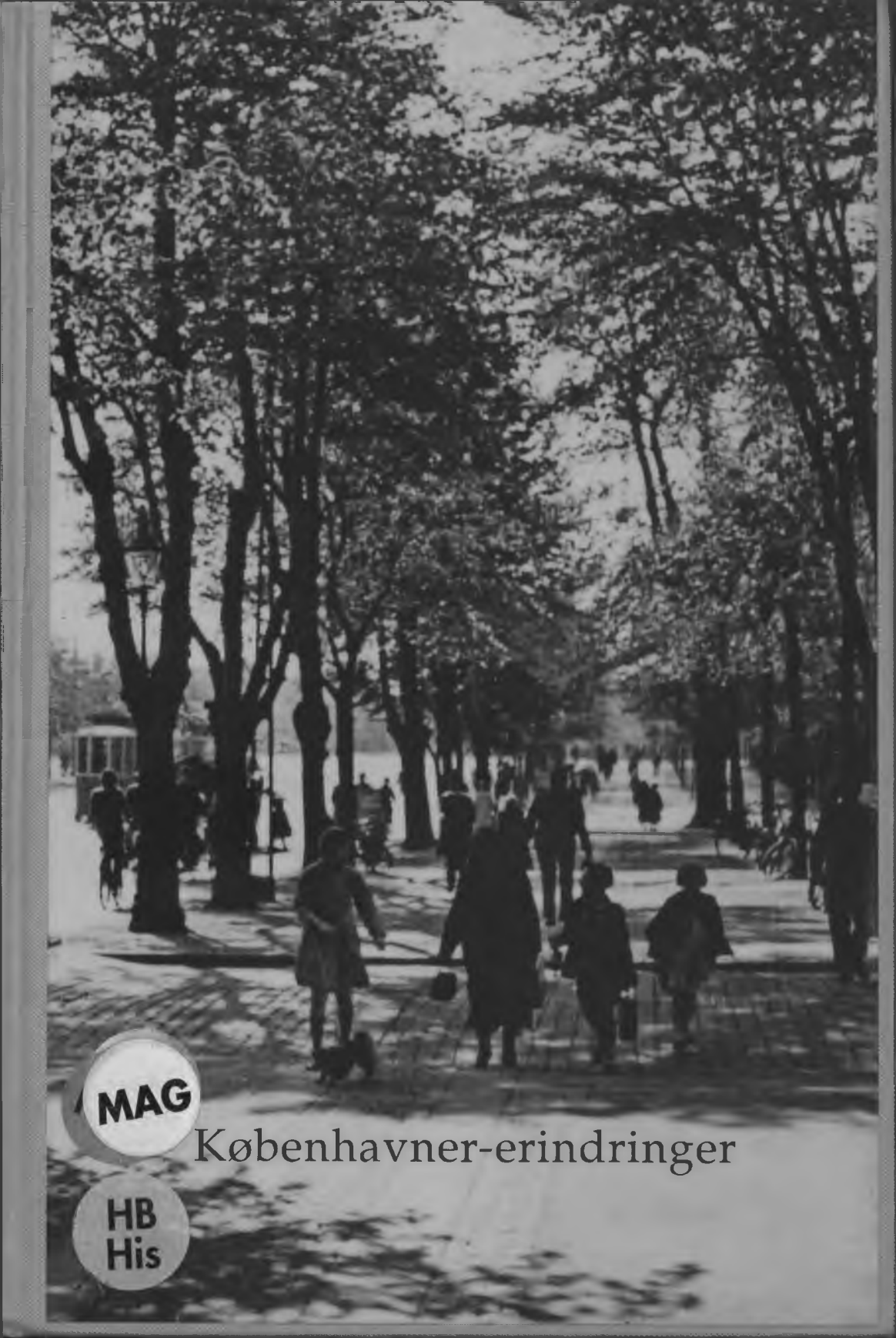

889979259

101

KØBENHAVNS
KOMMUNES
BIBLIOTEKER

MAG

Københavnserindringer

**HB
His**

Historiske Meddelelser
om København
1996

Historiske Meddelelser om København 1996

Københavnner-erindringer
1920-50

Udgivet af Københavns Kommune
København 1996

Redaktion: Helle Linde,
Billedredaktør: Torben Ejlersen
Redaktionssekretariat: Kell Pedersen og Lars Peter Jørgensen

I udvælgelsen af erindringer til præmiering har deltaget
fhv. museumsinspektør Poul Strømstad, borgmester
Winnie Larsen-Jensen, borgmester Jens Johansen og
personale fra stadsarkivet.

Historiske Meddelelser om København er medlemsskrift for
Selskabet for Københavns Historie

Bogen findes på lydbånd, som kan lånes på biblioteket

© Københavns Kommune 1996

ISBN 87-89457-09-9

Produktion: F. Henriksen's Eftf. A/S

Manuskripter, der ønskes optaget i årbogen,
sendes til redaktionen, Københavns Stadsarkiv,
Rådhuset, 1599 København V

Indhold

Indledning ved <i>Helle Linde</i>	7
Opfordringen til at skrive erindringer	9
<i>Leif Jensen</i> : Haven på Nebraskavej.....	13
<i>Alex Fischer</i> : To værelser på Nørrebro	37
<i>Ingeborg Andersen</i> : Aviskonens datter.....	57
<i>Gerd Skogemann</i> : En lille butik på Østerbro	67
<i>Tage Bredmose Jensen</i> : Svajerne på Argus.....	89
<i>Else Haagensen</i> : Et arbejderhjem i Brønshøj	113
<i>Tove Stæhr</i> : Bakkehusene	135
<i>Inge Hansen</i> : Glimt af en vanfør piges liv.....	155
<i>Kai Tolstrup</i> : Østerbros herligheder.....	163
<i>Ruth Plum</i> : Kommunehospitalets reservelægegang.....	185
<i>Torben Holck Colding</i> : Tre generationer i Nyhavn.....	201

[The text in this section is extremely faint and illegible. It appears to be a list of items or a table with multiple columns and rows.]

[The text in this section is also extremely faint and illegible. It appears to be a continuation of the list or table from the previous section.]

Indledning

I 1995 opfordrede Københavns Stadsarkiv alle ældre, der havde været i København i årene mellem 1920 og 1950 til at skrive deres erindringer om København fra den periode. Opfordringen gjaldt ældre både i Danmark og udlandet. Der kom næsten 1200 erindringer – eller ialt ca. 25.000 sider. Som et led i Kulturby 96 er 11 af de bedste eller mest interessante erindringer blevet præmieret, og et uddrag af dem offentliggøres i denne bog. Næsten alle 1200 erindringer er gode, og mange flere kunne fortjene at blive udgivet, men midlerne har været begrænset.

Ordlyden i opfordringen til at skrive er gengivet på de følgende sider, for at man kan få et begreb om baggrunden for det skrevne. Bidragyderne har fulgt de angivne retningslinjer, og der er, som det også var meningen, skabt et varieret og spændende kildemateriale om almindelige menneskers liv i København i mellemkrigstiden.

Alle erindringerne bevares i Københavns Stadsarkiv. I opfordringen til at skrive fik bidragyderne imidlertid løfte om, at erindringerne skulle være utilgængelige i 25 år, hvis ikke forfatterne på forhånd gav skriftlig tilladelse til, at de frit måtte læses. Ca. 150 af forfatterne har givet tilladelse til, at deres erindringer måtte være tilgængelige for alle. Disse erindringer kan læses på Stadsarkivets læsesal, hvor man også kan læse de erindringer, som blev afleveret ved en lignende indsamling i 1969, og som handler om tiden omkring år 1900.

Skulle der være nogen, der har skrevet erindringer om København, som de ikke har afleveret, tager Stadsarkivet gerne imod dem. De vil blive bevaret på samme måde som de erindringer, vi allerede har fået.

Mange gode kræfter har medvirket til, at indsamlingen blev en succes. Københavns magistrats 3. afdeling har sendt opfordring

om at skrive erindringer ud til alle pensionister i København. Uden denne indsats var resultatet ikke blevet så godt. Kulturbymuseets Fond 96 har bidraget med penge og med gode råd. EU-kommisjonen DG V »Older People and Solidarity between the Generations« har støttet projektet økonomisk. Fhv. museumsinspektør Poul Strømstad, der redigerede udgivelsen af bogen »Københavnere fortæller« om erindringerne fra 1969, har som sagkyndig deltaget i den endelige udvælgelse af erindringer til præmiering. Rådhus- og ejendomsforvaltningen har givet løfte om at bidrage til at gøre udgivelsen af bogen og uddelingen af præmier festlig. Københavns magistrats 1. afdeling har ydet både økonomisk og praktisk støtte til projektet. Alle takkes hjerteligt.

Frem for alt en tak til de mange forfattere til erindringerne. Alle erindringerne er blevet læst, det har været en stor oplevelse, og Stadsarkivet har fået en enestående samling af erindringer til glæde for vore efterkommere.

Helle Linde

Ordlyden i opfordringen til at skrive erindringer fra København.

Københavns kommune indbyder Dem til at skrive barndoms- og ungdomserindringer fra København. Vi håber, at opgaven vil interessere Dem, og vi ved, at vore efterkommere – både vore oldebørn og fremtidens historikere – vil læse erindringerne med stor interesse.

Hvad kan De skrive om?

Emnet er København 1920-1950. D.v.s. Deres egne erindringer om en kortere eller længere periode i København mellem 1920 og 1950. De må selvfølgelig også gerne fortælle forhistorien før 1920, og hvad der videre skete efter 1950, hvis det passer ind i Deres beretning.

Skriv mellem 2 og 100 sider i et almindeligt dagligt sprog, om hvad De har set og oplevet i København.

De kan skrive om et langt livsforløb, eller en enkelt dag, en spændende oplevelse, en arbejdsplads, legekammeraterne eller skolen og lærerne. De kan også fortælle på grundlag af billederne i Deres album, men så skal billederne sendes med. Det vigtigste er, at det, De fortæller, er noget, De selv har oplevet.

Det mest interessante for vore efterkommere er faktisk, hvordan hverdagen formede sig »i gamle dage«. Fortæl hvor og hvordan De boede, hvem De var sammen med, og hvordan dagligdagen gik fra morgen til aften. Hvornår stod man op og gik i seng, måltiderne, hvad havde man på, renlighed, børns og voksnes arbejde, hvad talte man om og med hvem, familieliv og selskabelighed, hvem legede man med, og hvad legede man? Dette er ikke ment som et spørgeskema, og De må selv vælge, hvad De vil skrive om. Kan De ikke komme i gang på anden måde, så begynd ved 5 års alderen. De fleste mennesker kan huske nogenlunde sammenhængende fra den alder.

Husk at skrive Deres navn og adresse på erindringerne, og meget gerne nogle korte oplysninger om Dem selv, om hvornår og hvor De er født, Deres arbejde og hvem Deres forældre var.

Hvem kan være med?

Alle, der har været i København i kortere eller længere tid mellem 1920 og 1950, kan deltage, både danskere og udlændinge. Vi håber dog især at få erindringer fra folkepensionister i Danmark.

De fleste skriver vel alene. Men De kan også være en gruppe jævnaldrende, der mødes og skriver i fællesskab, f.eks. om barndommen dengang sammenlignet med nutiden. Eller De kan slutte Dem sammen med nogle, med hvem De i fællesskab har løst en opgave, f.eks. på en arbejdsplads eller i en forening. Det vil vi også meget gerne høre om.

Vi håber at få erindringer fra mange mennesker. Jo flere, der skriver, og jo mere forskellige, de er, jo mere værdifuldt er materialet for historikerne.

Praktiske oplysninger

Erindringerne skal enten være maskinskrevet eller håndskrevet på papir – og ikke på lydbånd eller edb-diskette. Kommafejl og stavfejl spiller ingen rolle.

De bedste eller mest interessante erindringer bliver præmieret. Der vil være 10 præmier på hver 3000 kr. kontant, samt muligvis nogle ekstrapremier. Bedømmelsen vil blive foretaget af en komité af sagkyndige, fortrinsvis historikere. Uddelingen af præmierne vil foregå ved en festlighed på Københavns rådhus. Det vil ske i efteråret 1996.

Uddrag af de bedste erindringer vil desuden blive offentliggjort i Historiske Meddelelser om København 1996, som også udkommer i efteråret 1996.

Alle indsendte erindringer vil blive bevaret i Københavns Stadsarkiv. Stadsarkivet har i forvejen 2000 erindringer om København, hovedsagelig fra tiden før 1920, så det kan i sin helhed blive en meget værdifuld samling om livet i vort århundrede.

I de første 25 år vil en erindring kun kunne læses af andre end komiteen og redaktionen med forfatterens tilladelse. De kan dog med det samme skrive det, hvis De ønsker, at Deres erindringer skal være offentligt tilgængelige uden forbehold. De vil alligevel stadig have ophavsret til det, De har skrevet. Erindringerne skal sendes til Københavns Stadsarkiv, Københavns rådhus, 1599

København V, senest 1. oktober 1995. Københavns kommune vil være taknemmelig for alle bidrag, og vi tror, at De også selv vil kunne få glæde af at mindes gamle dage på denne måde.

Haven på Nebraskavej

Af Leif Jensen

Leif Jensen er født 1926 og boede med en enkelt afbrydelse på Nebraskavej på Amager 1931-40, og derefter, da hans forældre blev skilt, i det indre København og på Østerbro. Som 14-årig kom han ud at arbejde som arbejdsdreng, bud og meget andet. Han blev gift 1951 og fik arbejde hos Philips Medico, hvor han var i 32 år først som lagerassistent og senere, efter 4 års uddannelse på aften-skole, som teknisk tegner.

Min beretning begynder i 1931. Dengang var jeg fem år gammel. Vi skal ud til Nebraskavej ved Kongelundsvejen. Her boede vi til at starte med i et lille træhus, eller skur, på et værelse. Min far og hans brødre var i gang med at bygge et rigtigt hus til os. Det var gudskelov sommer. Da vi nærmede os oktober måned, var den ene stue og et værelse på første sal færdigt. Familien bestod af seks personer, far, mor og os fire børn.

Vi flyttede fra skuret over i det nye »hus«. Mor flyttede sine potter, pander og primusen over i stuen. Her opholdt hele familien sig, og maden blev lavet på primusen i stuen. Der var en stige op til værelset på første sal, hvor vi børn sov. Næste forår var far nået så langt, at tømmeret til væggene på anden etape af byggeriet var rejst.

Senere fik jeg to søskende mere, så vi i alt blev seks, tre drenge og tre piger. Alt i alt en meget rimelig fordeling. Jeg var den tredje i flokken. Det var strenge tider, og arbejdsløsheden var meget stor. Min mor arbejdede for bønderne på Amager. Her tog hun radiser op, vaskede dem og delte dem i bundter. Næste morgen kørte bonden på grønttorvet med dagens høst.

Jeg husker, at mor havde alle os børn med ude i marken. Den

mindste lå i en vasketøjskurv. Når hun havde os med, var det dels for at se efter os, dels for at vi kunne hjælpe hende med radiooptagelsen. Men sommeren varede ikke evigt. Når der ingen markarbejde var, tog hun rundt og gjorde rent for folk.

Til at begynde med kunne vi bare gå ud i spisekammeret og smøre os en »fedtemad«. Men det blev der sat en effektiv stopper for. Pengene var få, ja så få, at mor fik sat en hængelås på spisekammeret. Det var nu vores egen skyld. Vi brugte hendes margarine og sukker. Vi havde fundet ud af, at hvis man smeltede margارين og sukkeret på stegepanden, blev det til dejligt karamel. Vi rullede massen ind som små stænger i smørrebrødspapir. På den måde skaffede vi os lidt slik.

Vi stjal også æg fra hønsehuset. Af dem lavede vi æggepunch. Vi kom et æg i en halv kop sukker, og piskede det, til sukkeret var smeltet. Alle disse ting gjorde naturligvis et dybt indhug i mors sukkerbeholdning.

Mor undrede sig over, at hendes dejlige høns ikke lagde så mange æg mere. Hun antog, at det måske var de ældre høns, som manglede evnen til at levere de ønskede æg. Så de ældre høns blev resolut slagtet og puttet ned i vores suppegryde. Arme kræ, de kunne jo ikke gøre for, at vi stjal af æggene. Men i stedet for at få det samme antal æg, som før de ældre høns blev slagtet, blev der i stedet for stadig færre æg. Ved at lægge to og to sammen fandt mor ud af sammenhængen mellem det store sukkerforbrug og de manglende æg. Så var det sket med »laura«. Hængelåsen blev omgående sat på spisekammeret.

Min far, som så lidt for dybt i flasken, var ikke til megen hjælp. Det var desværre ikke ualmindeligt, at mændene drak lidt rigeligt dengang. De fleste af mine kammeraters fædre gjorde det også. Gudskelov havde vi en stor have, hvor mor blandt andet havde høns og kaniner. Grøntsagerne dyrkede hun også selv. Det var en god hjælp med denne hjemmeavl. Vi fik da både æg, kaninsteg og hønsekødssuppe en gang imellem.

Den daglige kost var havregrød om morgenen. Skolemaden fik vi gratis på skolen. Det var en varm forret og efterret. Derhjemme om aftenen bestod maden som regel af noget mor kaldte for sulevælling. Der var nu ikke meget sul i det. Det var, som regel, en suppe kogt på grisehaler og grisætær. Det hele blev jævnet med

Indsamling til Fattige
Børns Fodbeklædning.
På skiltet står »Med skoløs
Fod i Vintersjap er ikke
rart at træde, giv derfor
ikke altfor knap en Kap-
skoskærv med Glæde«.
Polfoto ca. 1950.

havregryn. Vi syntes nu det smagte herligt, og så kunne vi spise lige så meget vi orkede. Det kunne vi unger også trænge til, især om vinteren. Jeg husker endnu de kolde vintre, altid megen sne og frost.

Det var almindeligt med korte bukser og bare ben i træsko hele året rundt. Men vi var glade for vores træsko, dem fik vi af en organisation som vistnok hed »fattige børns fodbeklædning«. Far slog klamper af gamle bildæk under træskoene, for de skulle holde et helt år, før man kunne få nye. Vores mor syede selv vores tøj. Hun fik brugt tøj af Frelsens Hær på Tingvej, som hun så syede om til vores størrelser. Det kunne også hænde, at de mennesker, hun gjorde rent for, gav hende et eller andet vi kunne bruge.

Mor lavede som sagt meget selv, og gjorde det ret pænt. Men at hun også selv klippede vores hår, var jeg nu ikke så glad for. Skolekammeraterne drillede med at sige: At vi var klippet i facon efter en urtepotte. Det udløste naturligvis straks slagsmål. Da jeg var den mindste i klassen, trak jeg som regel det korteste strå. Og det bare fordi jeg havde min specielle »Fru Jensen« frisure.

Nu kan det lyde som den rene jammerdal, men det var det bestemt ikke. Vi børn var glade, og jeg tror ikke, vi rigtig tænkte over vores forhold. Der var hygge og varme i vores køkken. Varmen kom fra det koksfyrede komfur, og lyset fra petroleumslampen gav bestemt atmosfære. Om aftenen skiftedes far og mor til at læse højt for os. Jeg husker endnu børnebogen »Frændeløs«. Vi unger græd af medlidenhed med den stakkels franske dreng, der måtte så grueligt meget igennem. Men heldigvis fandt han da sine forældre til sidst.

Jeg tegnede meget, det har jeg for øvrigt altid gjort. Far købte tit bøger, jeg kunne tegne i. Det blev til adskillige i årenes løb, og jeg elskede det. Men de er, som så meget andet, gået tabt i tidens løb. Interessen for den hobby har ikke fortaget sig. Jeg maler og tegner også nu, hvor jeg er blevet pensionist. Jeg har også tjent til livets opretholdelse som teknisk tegner ved Philips. Men tilbage til køkkenet, og vores aktiviteter der. Vi sang vores danske sange, spillede dam, ludo eller skak. Jo det var rart nok. Møblerne i køkkenet havde far selv lavet. Et langt bord og to lange bænke som mageligt kunne rumme hele familien og alt vores habengut. Det værste ved aftenen var nok, når mor delte torskelevertran ud. Så

var der hyl og klager fra hele bundtet. Men mor var ubøjjelig, vores levertran kunne vi ikke slippe for.

Som det fremgår af det jeg allerede har fortalt, var der ikke noget der hed varmtvandshaner eller centralvarme i vores hjem. Det daglige varme vand fik vi fra komfuret, som havde en indbygget vandbeholder. Vandet vi brugte, fik vi fra en brønd ude i gården. Far havde installeret vingepumper i både køkken og bryggers. Det var rart at vi kunne pumpe vandet op indendørs.

Hver lørdag var det den helt store badedag. Mor fyrede op i gruekedlen, og vi børn fyldte den med vand fra vingepumpen. Når vandet var blevet varmt, kunne det pumpes over i et stort badekar. Her blev det stadig via pumperne tilsat koldt vand til den rette temperatur var opnået. Derefter gik det efter tur. To unger ad gangen i badekarret. Der var slåskamp om, hvem der skulle være den første. Dem som kom først i, fik mest glæde af det varme vand. At det så også var mest rent, tænkte vi vist ikke så meget på. Så gik turen ind i stuen og hen til kakkelovnen. Der stod vi og varmede vores små ender, inden vi skulle op på loftet i vores kolde soveværelser.

Legetøj, som nutidens børn leger med, kendte vi ikke noget til. Vi drenge lavede selv vores legetøj, og kun fantasien satte grænser for vores opfindsomhed. Vi syntes for eksempel, at der manglede musik til vores aftensange. Så vi gik i gang. Vi fik fat i nogle gamle cigarkasser, som dengang var lavet af balsamtræ. Vi sømmede et bræt på kasserne og skar nogle huller i låget. Af tyndt ståltråd og elastikker lavede vi strengene. De blev sat fast i enden af kassen og fastgjort med skruer i toppen af brættet, så vi kunne spænde strengene. En lille pind dannede nodestolen. Med disse primitive instrumenter spillede vi til vores aftensang. Det har sikkert lydt forfærdeligt, men vi morede os bravt.

For det meste legede vi ude. Vi fik lov til at bygge en hule i haven som var vores »ridderborg«. Vi skar og snittede sværd og skjolde af træ. Selvfølgelig lavede vi også flitsbuer, slangebøsser og drager. Et rigtigt liv for raske drenge, og vi var vist mere vilde end nutidens børn.

Pigerne var også ganske fingernemme. De strikkede og syede tøj til de tøjdukker, som mor havde lavet til dem. De tegnede også påklædningsdukker og lavede tøj til dem i massevis. Det var en

beskæftigelse, som jeg mange gange hjalp dem med. Men de blandede sig også i vore lege, og det gik ikke altid stille for sig.

Som jeg har fortalt, havde vi en stor have. Den var en herlig tumleplads for os unger. At vi ikke mistede livet den gang, er lidt af et mirakel. I haven ud imod vejen stod fire birketræer. De var vel omkring en fire meter høje. Dem brugte vi naturligvis som klatretræer. Vi legede Tarzan, og et af vore mest yndede numre var at klatre helt op i toppen af træet. Det var der nu ikke noget dramatisk i. Næ! Det dramatiske var, at når vi var kommet helt op, så lod vi os falde bagover. Vi styrtede med hovedet først ned igennem grenene. Når vi nåede den nederste gren, greb vi fat i den, vendte rundt og landede med benene på jorden. Ja, jord er nu så meget sagt, for under træerne var en stenhøj med blomster. De højere magter må have holdt hånden over os, når vi kunne slippe godt fra denne leg uden kraniebrud.

Mor var et troende menneske og gik blandt andet til møde i Pinsebevægelsen ude på Blegdamsvej. Om søndagen gik vi i søndagsskole på en vej i nabolaget. Det var en af Pinsemissionens medlemmer, som holdt bibeltimer og søndagsskole nede i kælderen i sit hus. Her var sang og musik, og vi unger syntes, det var meget hyggeligt. Der var altid et bolsje, når vi kom. Når vi havde været der fire gange i træk, fik vi et glansbillede. Billederne var motiver fra bibelen. Vi syntes, de var meget flotte, og vi havde da også hørt historien, som billederne refererede til. Billederne og bolsjet har nok styrket vores interesse, for vi mødte troligt op hver søndag.

Vores far tilhørte den apostoliske kirke. Her kom vi også en gang imellem. Det var i den afdeling, som lå i Byglandsgade. Imens jeg er ved religionen, vil jeg fortælle om en episode, som gjorde et dybt indtryk på os børn. Min lillebror var blevet meget syg. Det var noget med hans lunger, og han var mere eller mindre opgivet af lægerne. Mor tog ham hjem fra hospitalet for at pleje ham den sidste tid. Mor sad ved hans seng døgnet rundt. Ved siden af sengen stod primusen med en kedel vand på. Den varme damp fra kedelen blev ledt ved hjælp af en slange ned under et klæde, som lå over hans ansigt. Han lå en tre-fire dage i dampbad, og ustandselig var min mor ved hans side. Mor fik far til at tilkalde sin præst, for min bror blev stadig dårligere. Præsten

Amager Strand 1933. Stadsingeniørens Direktorat.

kom, og han kaldte os alle hen til min brors seng. Her knælede vi ned og bad for min lillebror. Min mor fortsatte med dampbadet, og på mirakuløs vis fik han det bedre. Efter et par uger var han, til lægens store overraskelse, kommet over sin sygdom. Noget sådant giver stof til eftertanke.

Far og mor havde et telt. I deres sommerferier kørte de på deres cykler rundt i landet. Men helt slippe for os unger kunne de nu ikke. De havde altid de to mindste med. Vi andre blev parkeret ved fars familie. Det var nu ikke så slemt at være i pleje. Jeg blev altid godt forkælet af min faster i Keplersgade. Endelig havde vi børn da også glæde af teltet. Vi slog det op på græsplænen, og overnattede i det. Det syntes jeg var meget spændende.

Om sommeren travede vi tit ned til Amager Strand. Vi læssede vores sæbekassebil med teltet og alt vores habengut. De mindste placerede vi oven på læsset og vadede så tværs over Amager. Det var i øvrigt her, jeg lærte at svømme, om end på en lidt ejendommeligt måde. Dengang var der en bro på Amager Strand, som vi kaldte for kilometerbroen. Jeg mener, den oprindeligt var blevet

brugt af en eller anden sundfart. I hvert fald var der en platform for enden af broen, som var forsynet med fortøjningspæle. Fra platformen hoppede folk på hovedet i baljen. Der var altid en leben af unger på platformen. Uheldigvis blev jeg skubbet i vandet af et af disse børn. Jeg kunne ikke svømme, og der var fire meter dybt ved platformen. Da jeg havde fået hovedet oven vande igen, brugte jeg arme og ben som en gal. Det lykkedes mig at få mig bjærget prustende hen til trappen. Men intet er så galt, uden at det er godt for noget. Da jeg havde sundet mig lidt, forekom det mig ikke mere farligt, end at jeg selv hoppede ud en gang til. Efterhånden lærte jeg de rigtige svømmetag, og så kunne jeg bare det. Når dagen var gået, og fedtemadderne spist, vendte vi næsen hjemad og traskede tilbage til Nebraskavej. Det var nogle trætte unger, som blev lagt i seng efter sådan en dag.

Langs med naboens hæk havde vi en række frugttræer. Far gik ofte ude på havegangen og beundrede sine træer og glædede sig til den kommende høst. Den var et væsentligt supplement til vores daglige kost. Æblerne blev pænt pakket ind i papir, hvert æble for sig. De blev opbevaret frostfrit til senere brug. Vi unger, som for det meste altid var sultne, fandt på, at vi da havde æblerne på træerne. De var ganske vist sure men skidt med det. Snedige som vi var, tog vi en bid af hvert æble, men vel at mærke på den side, som vendte ind imod naboen. Der gik ret lang tid, før det blev opdaget, og så var det vores nabo, som afslørede os.

En dag hvor han talte med min far over hækken, pralede far vist lidt rigeligt med sine flotte æbler. Det blev vores skæbne, for naboen mente, at det var vores æbler, som så lidt mærkelige ud. Da far opdagede, at det mærkelige udseende skyldtes tandmærker, var han godt klar over, hvem der havde sat mærkerne.

Elmegården, som lå først på Kongelundsvejen, dyrkede fortrinsvis kartofler på sine marker. Når kartoflerne var taget op med håndkraft, lå de visne toppe tilbage på jorden. Det var vi unger heller ikke længe om at udnytte. Vi tændte ild i de visne toppe. Fandt en glemte kartoffel hist og pist, og smed dem på bålet. Vi sad rundt om bålet og stirrede ind i gløderne. Efter en stund ragede vi kartoflerne ud, nu var de blevet helt sorte. Jeg kan endnu fornemme smagen af disse kartofler. Let branken og halvrå, men vi spiste dem med god appetit. Senere på året når vinteren satte

ind, brugte vi vore hjemmelavede ski og slæde. Det var en herlig tid, og det hændte adskillige gange, at vi i vores iver faldt gennem sneen, som dækkede grøfterne. Så stod vi der i vand til livet. Det var bare med at få maven sig op igen, og så gik det i fuldt firspring tilbage til huset. Når vi kom hjem, så var det af med kludene, og tørre dem på en snor over komfuret. Vi måtte pænt holde sengen, til tøjet var tørt.

Vores juleaften blev altid reddet. Mor fik en julekurv fra »Børnesnes kontor« med julemaden. Det var den traditionelle julemad. Det vil sige flæskkesteg, rødkål og ris til risengrød. For os var det et festmåltid, at der også var lidt julegodter med i julekurven, satte bare kronen på værket.

I julemåneden lavede vi alle sammen julestads. Det var hyggeligt at sidde i det varme køkken med ilden i komfuret. Vi lavede kræmmerhuse, flettede julehjerter og lavede lange kæder af stannioler. Det var noget far havde skaffet på sit arbejde. Af kreppapir lavede vi røde og hvide roser, alt imens vi sang julesalmer af fuld hals. Vores stuer blev pyntet op med guirlander, det var næsten som Alladins hule. Vi nænnede ikke at tage julepynten ned første januar, så den blev hængende en måneds tid endnu. Julegaver var det naturligvis lidt småt med, men det blev da altid til en pakke til hver. Som regel var det noget, mor selv havde lavet. Det kunne være vanter, huer eller strømper.

Vi kom også til juletræsfest i fars menighedshus i Byglandsgade. Det var altid en stor oplevelse for os børn. Festen begyndte med, at der blev serveret varm chokolade med wienerbrød til. Derefter dansede vi omkring juletræet inde i salen. Jeg mindes det som et kæmpemæssigt træ, pyntet med hvide og røde vimpler af kreppapir. Her var skam også en julenisse, som efter vi havde sunget salmerne, legede alle de kendte julelege med os. Efter vi havde faret rundt i salen og leget en times tid, kom vi til aftenens højdepunkt. Julenissen delte godteposer ud, og derefter gik vi tilbage til salen, hvor vi havde fået chokolade. Her var der nisesdamer, som gav os en gave hver. Gaverne var aldersbestemt, så vi fik aldrig det samme hvert år. Se det var en rigtig julefest.

Om søndagen fik vi somme tider wienerbrød og rundstykker til vores morgente. Vi løb op til bageren på hjørnet af Snesevejsvej og Englandsvej. Her købte vi gammelt brød fra dagen i forvejen. For

en krone fik vi hele to store poser med rundstykker, wienerbrød og franskbrød. Det var rart. Når vi kom hjem, varmede mor brødet i ovnen, og så var det lige så friskt som nybagt brød.

Til fastelavn var vi børn altid ude at rasle. Vi lånte tøj af far og mor til vores udklædning. Jeg havde taget fars jakke på med vrangen udad. Den var nu rigelig stor til mig, så jeg smøgede ærmerne lidt op. Med en brændt prop malede vi overskæg, eller sværtede hele ansigtet til, så vi lignede negre. Fastelavnssøndag rendte vi rundt i nabolaget, sang og raslede ved alle dørene. Om mandagen gik vi op på Amagerbrogade. Her måtte forretningerne stå for skud. Det var som regelen to øre vi fik, men mange bække små giver, som ordsproget siger, en stor å. Vi sluttede altid af på Christianshavn ved vores onkel og faster i Sct. Annægade. Her havde de en skomagerforretning. Vi skulle synge vores fastelavnssange for dem. Bagefter blev vi trakteret med chokolade og boller. Og her vankede der altid en hel krone. Når vi kom hjem gjorde vi resultatet op. Vi stablede to-ørererne ovenpå hinanden, og talte som gale. De mest ihærdige af os fik som regel raslet et par kroner sammen. Sammenlagt med kronen fra min onkel havde vi så tre kroner, det var mange penge dengang.

Hen på foråret, når sneen smeltede, blev markerne totalt oversvømmet. Dengang var der ingen kloakering i København S, hvor vi boede. Og da Amager som bekendt ikke ligger ret meget over dagligt vande, var vores område nærmest at betragte som en stor indsø om foråret. Men det forstod vi unger skam også at udnytte. Vi stjal et par døre fra fars materialebunke, som var ganske stor. Han byggede nemlig vores hus af nedrivningsmaterialer, som vistnok stammede fra den lille lave husrække, som lå i Holmens Kanal, der hvor Overformynderiet nu ligger.

Nå, men det var dørene. Vi fandt ud af, at de kunne bruges som tømmerflåder. Vi slæbte dem over til marken og smed dem i vandet. Der var to unger med på hver flåde, og med et par kæppe som stager gik det bare derudad. Som regel endte det godt, men det hændte da også, at vi faldt af flåderne. Og det var noget af en katastrofe. Dels blev vi selvfølgelig våde og dels sad vores træsko fast i muddret. Men der var ingen kære mor, træskoene skulle findes igen. Det var det eneste fodtøj vi havde. Så vi blev ikke bare våde, men også indsmurt i mudder over det hele. Vi

var godt klar over belønningen for vores sømandskundskab, eller mangel på samme. Sandsynligvis ville det indbringe den sædvanlige endefuld. Men den tid den sorg, mor kom jo først hjem om aftenen.

Det var ikke kun på marken, vi var udsat for den store forureningskatastrofe, det skete også i haven. Da der som sagt ikke var kloakeret på Amager dengang, havde vi kun en simpel retirade, med avispapir som rengøringsmiddel. Dog aldrig Socialdemokraten. Når retiraden var fyldt, skulle den selvfølgelig også tømmes. Far gravede blot et hul i jorden til vores efterladenskaber, som efter udtømningen blev dækket til. Det virkede ikke kun som gødning, det var de rene dyrefælder. Det skete adskillige gange, når vi galoperede som vilde rundt i haven, at vi stødte på disse dyrefælder. Og der stod vi så midt i vores ildelugtende efterladenskaber. Vi sank i til midt på lårene. Det var nu ikke det værste, for det kunne skylles af igen. Næ! Det værste var træskoe-ne, de hang altid fast i hullet. De skulle graves frem med de bare hænder, og det var knap så morsomt.

På den tid havde vi ingen radio i vores hjem. Mor havde en rejsegrammofon, som blev flittigt benyttet. De af pladerne jeg bedst kan huske er »Jul i den gamle købmandsgård« og sangen »Tante Anna«, det er nok fordi, min mor hed Anna.

Far var lige så opfindsom som vi børn. Han fandt ud af at lave et krystalapparat. Det blev vores første radio. Nu er dette simple apparat kun beregnet til hovedtelefoner, og det var ikke særlig praktisk i så stor en familie. Men far fandt på råd. Han placerede hovedtelefonen i en krystalskål, og så havde vi pludselig en højttaler. Det var naturligvis ikke en på 60 watt eller derover, men den kunne da bruges. Når hørespillet »Familien Hansen« af Jens Locker var i æteren, så hang vi alle sammen ind over bordet, og lyttede til de svage stemmer fra krystalskålen. Det var noget, vi alle sammen satte stor pris på.

Når min faster og kusine fra Keplersgade kom på besøg, så kom der rigtig gang i grammofonen. Den fine stue blev åbnet, og møblerne flyttet. Så var der liv og glade dage. Hele familien dansede på livet løs. Det er nok det som lagde grunden til min interesse for dans. Lommepege til os børn var der selvsagt ikke råd til. Og dog, hver søndag fik vi fem øre hver. Det var lige nok til een is i

muslingeskal. Vi fik kun skal på den ene side. Skulle der en skal på hver side af isen, så kostede den hele syv øre.

Jeg tror mors »bankforbindelse« var den lokale købmand. Her købte hun på »bog«. Det var naturligvis praktisk, men på den anden side også skidt, når pengene er få. En gang om ugen blev regningen betalt, eller så meget som mor kunne afse. Jeg tror ikke købmanden var utilfreds med mor som kunde, for der blev aldrig »lukket for det varme vand«. Tværtimod, når vi gik til købmanden for at betale regningen, fik vi altid et stort kræmmerhus af avispapir fyldt med bolsjer. Det var naturligvis en aftale, at vi skulle dele bolsjerne ligeligt. Men jeg tror nu ikke, jeg kan sige mig fri for at snuppe et enkelt på vejen hjem.

Imens vi er ved handel, så havde vi en onkel og tante som boede i Dr. Tværgade. Her havde de en slagterbutik. En gang om ugen kørte mor derind på cykel. Det var en lang cykeltur, og som regel var en af os med hende. Hun havde altid et barn med på cyklen, og hun knoklede som en lille hest. Af onkel og tante fik hun grisehaler, grisetæer og leverpostej gratis. Det var det sul, som blev brugt til vores sulevælling. Det var normalt ikke noget folk ville spise, men vi syntes, det var en udmærket kost.

Mor var en kærlig dame med et varmt hjerte. Det bankede ikke bare for os, men for alle hun kom i kontakt med. Hun kendte en fru Knudsen som boede på Vestermarksvej. Hun var enke og meget syg af tuberkulose. Uden tanke på sig selv eller på resten af familien tog mor hver dag over og hjalp fru Knudsen. Det blev hun ved med, lige til fru Knudsen døde.

Mors menneskekærlighed kom til udtryk på mange måder. F.eks. kendte vi en familie, som boede i Wildersgade på Christianshavn. De havde tre børn, og var mere fattige end os. Det resulterede i, at mor inviterede de tre børn på sommerferie hos os. Mors motto var, at var der nok til otte mennesker, kunne der godt blive til tre mere. At det var os, som skulle passe på børnene i dagligdagen, bekymrede ikke mor.

Nabolagets børn og vores skolekammerater nød også godt af mors store gæstfrihed. Efter skoletid kom den store invasion til haven. Der var altid en hoben børn hjemme ved os. Jeg tror de syntes der var sjovere i vores have. Vi havde næsten frie tøjler, og var altid parat til at afprøve nye numre.

At vi var stride, får jeg tit at vide af min kone. Hende traf jeg nemlig ude på Nebraskavej. Min mor havde noget familie i Århus, som blev inviteret til at besøge os. De kom spadserende fra Sundbyvester Plads i deres fine tøj, belæsset med kufferter. Deres sko var godt støvede af slaggevejen. Det var nok ikke lige det, de havde drømt om at opleve i København. De skulle i øvrigt også forbi Elmegårdens store svinesti som lå på Kongelundsvej. Grim lugt for sarte næser. Jeg husker min kone som en lille fin »frøken« med sløjfe i håret. Da hun godt træt og støvet så os halv-vilde unger, var hun parat til at rejse hjem med det samme. Jeg derimod blev straks vildt forelsket i denne lille søde pige på bare otte år. Denne børneforelskelse har holdt sig lige siden, og nu har vi dog været gift i firefyrré år.

Under besøget fik gæsterne stillet førstesalen til rådighed. Vi andre pakkede os sammen nede i stuen. Vi knægte syntes som sagt, at de århusianske småpiger var søde, om end lidt generte. En aften satte vi en stige op til deres gavlvindue. Vi ville se, hvordan de havde indrettet sig. Det skulle vi nu aldrig have gjort. Pigerne, som lå i deres senge, blev panikslagne, da de så vores grinende ansigter udenfor vinduet.

Mor havde en hobby. Hun elskede at fotografere. Hendes kamera var et Kodak boxkamera, primitivt, men efter datidens forhold ret godt. Hun lavede også selv sine billeder. Vi syntes det var spændende, at se billederne dukke frem på fotopapiret. Det var den rene trolddom. Det foregik altid om sommeren, for mor havde ikke noget rigtigt mørkekammer. Hun brugte klorsølvpapir til sine billeder. Inde i stuen, i fuldt dagslys, lagde hun først sit negativ i en kopieringsramme, og derefter et stykke klorsølv papir. Rammen blev lukket, og hele herligheden blev lagt ud på et bord i solen. Her lå det cirka fem minutters tid, afhængig af hvor kraftigt solen skinnede. Rammen blev båret ind i stuen igen, og fotopapiret kom ned i fremkaldebadet. Efter et par minutter eller tre dukkede billedet frem. Vi unger hang ind over bordet for at se det. Det var lige spændende hver gang. Efter en kort skylning kom billedet over i fikserbadet. Når det var færdig-fikseret, blev det skyllet grundigt, og lagt til tørre på nogle aviser. Det var bruntonede billeder mor fik ud af det. Desværre er de alle sammen gået tabt med årene, men på grund af mors erfaring lærte jeg

også at lave billeder. Jeg blev bidt af en gal fotograf, og min interesse for fotografering har jeg stadigvæk.

Vi unger tog tit ud til Kongelunden, som lå cirka seks kilometer fra vores hjem. Det foregik med sæbekassebilen eller på løbehjul. Der legede vi hele dagen, og kom først hjem ved syv-tiden om aftenen. Sjovt nok var vores forældre aldrig nervøse, når vi sådan stak af. De har vel tænkt, at når vi blev tilstrækkelig sultne, så skulle vi nok vende snuden hjemad. Amager Fælled var dengang en militær skydebane. Bag Artillerivejens Kaserne, der hvor cykelstien går fra Artillerivej til Amager Fælledvej, var standpladserne for deres kanoner. Når der var skydeøvelser, blev der hejst en stor trækugle op i en høj mast. Når kuglen var oppe, var al færdsel på fælleden forbudt. Der blev skudt med skarpt fra kanonerne, og det var nogle ordentlige brag der lød. Det var ikke altid soldaterne sigtede lige godt. Det var naturligvis meningen, at granatnedslaget skulle foregå inde på fælledens område. Men jeg husker, at der var et tilfælde, hvor granaten havnede inde i en have. Så vidt jeg husker, kom der gudskelov ingen mennesker til skade ved uheldet.

Nå, men tilbage til fælleden. Vi unger elskede at lege derovre. Dengang gik Kalvebodløbet helt ind til den grønne fælled. Ja der var sågar en lille smule strandbred med sand. En gang imellem badede vi derovre. Vandet var selvfølgelig ikke så rent som ved Amager Strand, men det tænkte vi vist ikke så meget på. Det kunne hænde, at imens vi badede eller legede derovre, blev den store trækugle hejst. Så skal jeg love for, at vi tog benene på nakken. Det gik i fuldt firspring, tværs over fælleden til sikkerheden bag diget.

Granatnedslagene fra skydeøvelserne havde lavet store huller i jorden. I disse huller var der vand, et sandt paradys for haletudser og hundestejler. Dem fangede vi, og tog med hjem i et syltetøjsglas. Vi skiftede deres vand regelmæssigt med nyt vand fra hullerne. Til vores store overraskelse fik haletudserne først et par små ben, og senere endnu et par. Til sidst faldt halen af dem, og så havde vi nogle bittesmå frøer. Dem satte vi over i vandhullet igen, men hundestejlerne beholdt vi i vores syltetøjsglas.

For enden af Artillerivej lå en losseplads. Den rodede vi unger også på. Det var utroligt, hvad folk smed ud, og lossepladsen

Leif Jensen på Koklapperne ved Amager Fælled over for Kongelundsvej. Foto sidst i 1930'erne. Privateje.

blev »leverandør« af ting og sager, vi unger kunne bruge. Her hentede vi gamle barnevogne. De var fortrinlige til at lave biler af. Af barnevognskassen lavede vi et karosseri med førerhus og døre. Nu havde vi rigtige små biler, det syntes vi var herligt.

På den anden side af diget, som gik fra Kongelundsvej til Sluseholmen, lå nogle små øer i Kalveboderne. Så vidt jeg husker hed de vist Koklapperne. Øerne var okkuperet af måger og andre vadefugle. Masser af måger. Vi vadede gennem vandet ud til øerne. Der var ikke særligt dybt. Ved højvande gik vandet os kun til livet. Men det var ikke ustraffet at gå i land på Koklapperne. Mågerne sendte mange klatter fra luften ned over os. Men det tog vi nu ganske roligt, vi kunne jo altid tage en dukkert på hjemturen.

Elmegårdens heste græssede om sommeren på fælleden. Når bonden havde redet sine heste ud på græs, tog han aldrig hestens hovedtøj med hjem. Det blev lagt ved tøjrepælen sammen med hammeren, som han brugte når hestene skulle flyttes. Det var noget vi hurtigt fandt ud af. Vi gav hestene hovedtøjet på,

løste dem fra grimen og hoppede op på hestene. Vi red rundt på hele fælleden med dem. Mærkeligt nok opdagede bonden det aldrig, eller også sagde han bare ikke noget til det.

Vi har altid haft hund, da vi var børn, og det var altid schæferhunde. Hunden deltog i vores lege. Vi spændte den f.eks. for vores legevojn. Så løb den, alt hvad remmer og tøj kunne holde til, ud ad Kongelundsvejen med os unger om bord. Den så ud til at nyde det, ellers havde den nok heller ikke gjort det. Det var rart at have en hund som kammerat. Vi opfattede den nærmest som en del af vores børneflok. Kongelundsvejen var en dejlig legeplads. Der var dybe grøfter på begge sider af vejen, som man kunne springe over, når vi legede »et tag fat«. Det gav naturligvis en våd sok en gang imellem, men det tog vi med. Dengang var der ingen trafik på Kongelundsvejen. Den næsten eneste vi så, var den daværende kronprins Frederik, når kronprinsen skulle ud til sin tjeneste på Kongelundsfortet. Også min onkel benyttede Kongelundsvej, når han kørte materialer ud til fars husbyggeri, som var knapt så kongeligt.

At min onkel var en særdeles opmærksom bilist, måtte jeg og min storebror sande. Vi havde taget nogle tørrede grønkålsblade i haven. Nu skulle vi lege voksne, så vi tog noget silkepapir, af den slags man fik brød pakket ind i. Vi gik op til grøften på Kongelundsvejen, og fandt os et rimeligt leje på grøfttekanten, men dog uden for synsvidde. Af det medbragte silkepapir og de tørrede grønkålsblade rullede vi cigaretter. Vi tændte cigaretterne, med en heftig hosten og kvalme til følge røg vi vores hjemmerullede cigaretter. Hvorfor ved jeg ikke, vores forældre røg nemlig ikke.

Nå! Men det var min onkel. Han kom desværre forbi i sin bil. Jeg tror, at både vores hosten og den kraftige røg fra grøfttekanten var årsagen til, at han standsede bilen for at se hvad det mon kunne være. Da han så det var os, gulblege i hovedet af kvalme, i vores forsøg på at være voksne, lod han nåde gå for ret. Dog måtte vi love ham, at vi aldrig gjorde det mere. Det var vi mere end villige til. En smøg af tørret grønkål var tilstrækkeligt til at love hvad som helst. Han holdt sit ord, vi fik ingen endefuld denne gang.

Det var dog ikke kun leg alt sammen. Vi havde vores daglige

Kongelundsvej på Amager set mod nord 1942. Stadsingeniørens direktorat.

pligter. En af disse pligter var, at vi skulle plukke grønt til vores kaniner og høns. Vi kørte ud med sæbekassebilen medbringende to sække. På grøftekanterne plukkede vi »fandens mælkebøtter«. Der skulle være lidt rod på dem, det elskede kaninerne. Lektie-læsningen hørte også med til dagens pligter. Nu kan lektier ikke fyldes i sække, så resultatet af dette pligtarbejde var ikke umiddelbart målbart. Det kunne først ses på eksamensresultaterne.

Huset vi boede i, var far fire år om at bygge. Det var på fire værelser og et stort spisekøkken samt et bryggers. Så vi lå altid i byggerod. I stuen var der to værelser. Hvert værelse var på cirka femogtyve kvadratmeter. Køkkenet var lige så stort. På første sal var der to værelser med skrå vægge. Taget og den lodrette del af væggene dannede en lang skunk i begge sider. Det var nogle pragtfulde huler, hvor vi tilbragte megen tid. Pigernes hule var i den ene side, og drengenes i den anden.

Senere byggede far en havestue til huset. Den blev også lavet af nedrivningsmaterialer. Det var brugte mursten. De blev læsset af

ude på vejen. Så gik vi drenge i krig med murhammeren. Vi rensede stenene for gammel mørtel. Vi fik ti øre for at rensede hundrede sten, så vi gik rigtig til den. Her må jeg nok indrømme, at når far havde talt de rensede sten op og afregnet med os, snød vi ham. For frække som vi var, huggede vi nogle af de rensede sten, som så gik ind i den næste afregning. På den måde kom daglønnen lidt hurtigere hjem den næste dag.

En gang om året var vi sammen med familien i skoven. Det kunne være i Søndermarken på Frederiksberg eller i Dyrehaven i Klampenborg. Det var en større udflugt, vi travede op til Sundby Vester Plads med hele menageriet. Den gang var der nemlig ingen busdrift på Amager. Først senere oprettede, jeg tror han hed Weneke, en busrute fra Amager Boulevard til Finderupvej. På Sundby Vester Plads mødte vi fars familie. Vi kørte med sporvogn ud til Trianglen, og herfra videre med linje fjorten ud ad Strandvejen til Klampenborg. Vi kørte altid med de åbne sporvogne, de såkaldte skovvogne der havde et trinbræt i begge sider. Konduktøren gik på dette trinbræt, når han billetterede os. Da vi nåede Klampenborg, hankede vi op i bagagen og vadede videre til en åben plads i skoven.

De medbragte tæpper blev bredt ud, for nu var det fodringstid. Mor tog skotøjsæskerne med maden, termoflaskerne, kopperne og øllet frem. Når vi havde spist legede vi børn tagfat eller skjul. De voksne tog sig en lille lur i skyggen. Senere på dagen legede vi to mand frem for en enke sammen med de voksne. Så gik turen tilbage til Amager. Da vi endelig kom hjem, havde vi unger med garanti ikke kræfter til at lave unoder. Det blev til en »fedtemad« med sukker på, og derefter på hovedet i seng. Denne årlige udflugt står for mig som noget af det bedste i min barndom.

De af os, som havde fået ferieplads, eller som skulle til deres tidligere ferieværter i skolesommerferien, var bare heldige. De fik nemlig altid nyt tøj til ferien. Det fik vi også fra »Børnenes Kontor«. Vi hentede det ude på en skole på Frederikssundsvej. Alt tøjet var ens. Pigernes kjoler var ens, og drengenes bukser og skjorter var ens, så man kunne altid se, at vi kom fra »Børnenes Kontor«. Men vi var ligeglade, vi var glade for vores nye tøj.

De af os, som ikke havde en ferieplads på landet, tog med på Gabriel Jensens ferieudflugter. Det var helt gratis. Turen kunne

f.eks. gå ud til Husumfortet på Vestvolden. Lederne tog sig pænt af os. De sørgede for at vi morede os. De arrangerede boldspil etc., og det var meget sjovt. Vi blev også fodret af på turen, og som regel var der lidt sukkergodt.

Vi børn gik på Højdevangens skole, og da der ikke var noget som hed skolebusser dengang, traskede vi de tre kilometer til skolen og hjem igen, når skoledagen var forbi. Det kunne godt være barskt om vinteren i korte bukser, striktrøje, træsko og bare knæ. Sært nok kunne jeg godt lide at gå i skole. Og hvor utroligt det end lyder, har jeg kun fået spanskrøret at smage en gang. Det var en gang hvor gårdvagten opdagede, at jeg og en skolekammerat tændte en cigaret på WC-et nede i gården. Det var nu ikke fordi vi røg, men det skulle da lige prøves.

Men det gode varer jo ikke evigt, og da jeg var tretten år gik jeg ud af syvende klasse. Jeg ville gerne have læst videre, men det tillod vores økonomi ikke. Vi måtte alle pænt ud og arbejde, og hjælpe til med familiens underhold. Det var trist, at de glade drengear nu var forbi.

Efterhånden blev det lidt for meget for min mor med fars drikkeri. Det var ikke blevet mindre med årene, så de flyttede fra hinanden. Vi børn og vores mor flyttede ind i Lille Strandstræde nr.11. Det var en elendig lejlighed. Huset var lavet af bindingsværk og næsten ikke til at opvarme. Der var wc i gården. Njah! wc er måske så meget sagt, men det kunne da bruges, når man var godt trængende. Vasken i det lille hul vi havde som køkken, var forbundet til tagrendens nedløbsrør. Om vinteren frøs nedløbsrøret til med det resultat, at vi selvfølgelig måtte bære vores affaldsvand ned til gårdens kloak.

Det værste ved flytningen var vel nok at vi savnede vores have, far og alle vores kammerater. I huset i Lille Strandstræde kendte vi ingen. Det var fortrinsvis beboet af folk, som om dagen opholdt sig i det tilstødende Nyhavn. Altså folk som var på flasken og prostituerede. Det var et rigtigt slumkvarter, og vi turde ikke gå ud om aftenen. Vores gode tumbleplads havde vi heller ikke længere, og hvad kan man lege i en gade? Jeg tilbragte en del tid nede på Kvæsthusbroen. Der var rigtig gang i skibstrafikken, så jeg sad på en fortøjningsbøje og betragtede havnearbejderne, som

Leif Jensen på sin budcykel foran ismejeriet i Rosenborggade. Foto ca. 1940. Privateje.

masede med det forskellige gods. Jeg tror, at mine søskende kede-
de sig mere end jeg.

I begyndelsen drev min lillebror og jeg rundt på må og få. Byen
som sådan var ukendt for os børn. Vi turde heller ikke gå for
langt væk, for tænk hvis vi ikke kunne finde hjem igen. Da vi bo-
ede på Amager, syntes vi at Amagerbrogade var langt væk, men
den indre by kunne for os lige så godt have været et helt andet
land.

Driveriet kunne naturligvis ikke fortsætte, så jeg fik en bud-
plads i et ismejeri i Rosenborggade. Det var op på arbejde klok-
ken seks om morgenen og først fri klokken seks om aftenen. Om
søndagen arbejdede jeg dog kun til klokken tolv. Om vinteren var
det en kold omgang at bringe mælk ud. Mælken var stivfrossen,
og mælkekapslerne svævede ovenpå fløden en fire fem centime-
ter ude af flaskehalsen. Man kunne ikke håndtere flaskerne med
vanter, så det gav nogle blåfrosne fingre. Når der ingen budærin-
der var, vaskede jeg flasker. Det foregik i et rum bag forretningen.

Rosenborggade set fra Gothersgade 1936. Mejeriet ligger til venstre under damefrisøren. Københavns Bymuseum.

Når flaskerne var skyllet og tørret, gik vi i gang med at fylde dem med mælk. Efter påfyldningen satte vi mælkecapslerne på med et særligt apparat.

Vi fik mælken fra Hvissinge mejeri. Det var et lille mejeri i nærheden af Glostrup. Jeg kørte nogle gange derud for at hente en halv drittel smør. Sådan en vejede cirka tredive kilo. Det var en stor vægt på en budcykel, især når føreren af cyklen selv kun vejede fyrre.

Jeg kunne godt lide at være i ismejeriet. Min løn var atten kroner om ugen. De seksten betalte jeg hjemme, men nu havde jeg da hele to kroner til mig selv. Og hvis jeg var heldig, kunne jeg redde ekstra to kroner i drikkepenge, så jeg var en holden mand. Når jeg så lægger al den mælk jeg drak til, så var det en hel pæn løn. Mælken kom fra mejeriet i store mælkejunger. Kaffefløden blev blandet af piskefløde og mælk. Det gjorde indehaveren selv. Folk kunne også selv komme med deres kander, og få mælken direkte fra jungen. På den måde var mælken billigere. Det var en lang arbejdsdag jeg havde, og selv om jeg godt kunne lide det, var det en brat opvågning til de voksnes verden.

Så kom den 9. april 1940. Om morgenen gik jeg igennem Gothersgade til mit arbejde. Uden for Kongens Have stod tyskerne med deres maskinpistoler parat. De jagede folk over på den anden side af gaden. Hele Kronprinsessegade var fyldt med deres militærvogne, ja selv inde i Kongens Have var der fyldt med tyskere. Deres flyvemaskiner fløj brummende og truende lavt over husene. Folk jeg mødte på min vej var chokerede og opskræmte. Det var en tavs og trykkende dag. Jeg vil indrømme, jeg længtes efter at komme hjem til min familie, også selv om det var i Lille Strandstræde.

Efterhånden blev det for meget for mor med den elendige lejlighed i Lille Strandstræde. Hun fandt en anden lejlighed i Borgergade nummer syv. Den har garanteret været dyrere at bo i, for den havde tre værelser og et pænt køkken. At der også var eget toilet satte bare prikken over i'et. Det var den rene luksus. Men med blandt andet mit tilskud til indkomsten klarede hun det.

Jeg var nu blevet næsten fjorten år, og skulle snart konfirmeres. Det var naturligvis et stort problem for min mor at skaffe konfirmationstøj til mig. Men også her trådte de godgørende foreninger

Efter sin budtid på ismejeriet blev Leif Jensen kusk på godsbanen. Foto fra Sverrigsgade på Amager i begyndelsen af 1940'erne. Privateje.

til. Min storebrors konfirmationstøj blev syet om til min størrelse. Sko, skjorte og butterfly fik vi i en forretning på Nørrebrogade, og alt blev betalt af foreningen. Hvilken forening det var, har jeg desværre glemmt. Min fars familie havde aldrig besøgt os, da vi boede i Lille Strandstræde alene med mor. Men de fik en invitation til konfirmationen. Jeg tror de alle sammen troppede op for at glæde mig. Traktementet var meget beskedent. Det bestod blot af kaffe og kager med et glas kirsebærvin til, men jeg syntes alligevel jeg havde en god dag. Jeg fik jo de dejlige gaver. En frakke af min onkel Emanuel, et par handsker af min onkel Jørgen, og femogtyve kroner kontant af min far. For dem købte jeg en brugt cykel, den første cykel i mit liv. Desværre kom far ikke med til konfirmationen. Han inviterede mig til en andendags fest ude ved sig selv på Amager. Den dag kom min onkel Jørgen også. Jeg syntes det var en god dag, de gjorde alt for at den skulle være hyggelig. Til sidst

måtte jeg følge min onkel Jørgen hjem. Han var blevet lidt lettere tilsjasket, og havde brug for lidt støtte. Han boede i Tyrolsgade.

Senere besøgte min far os i Borgergade. Mor og han besluttede at flytte sammen igen. Jeg tror egentligt, at de gjorde det for os børns skyld. Vi flyttede i hvert fald ud til Nebraskavej igen. Det var rart at komme tilbage til de vante omgivelser og kammeraterne. Københavns indre by var ikke rigtigt noget for os unger.

To værelser på Nørrebro

Af Alex Fischer

Alex Fischer er født 1919 i Vanløse. Hans mor, der var udlært dameskrædder, stammede fra Holbæk, hvor hendes forældre havde Café Rosen. Hans far var blikkenslagermester, købte hus i Vanløse og indrettede et værksted, som gik konkurs på grund af et bankkrak i 1921. Forældrene blev skilt 1924, alt blev solgt på tvangsauktion, moderen flyttede i husvildebolig med børnene og et par år efter til Humlebækgade på Nørrebro. Alex Fischer, der fik polio som barn og derfor gik dårligt, blev uddannet som skrædder og var i mange år ansat på Den Militære Klædefabrik.

I Humlebækgade fik vi en 2-værelses lejlighed til 42 kr. om måneden. Vi var 5 børn hjemme. Edith boede fast hos bedstefar og bedstemor, det havde hun gjort lige siden mor og far blev separeret. De havde i mellemtiden solgt cafeen i Holbæk og flyttede til Vodroffslund på Frederiksberg, hvor han blev vicevært. Bedstemor vaske de trapperne, og her blev de indtil de fik aldersrente (nu folkepension), hvor de flyttede til Adilsvej 17,2. tv. også på Frederiksberg. Edith kom senere hjem til mor da bedstemor døde, hun måtte ikke bo alene med bedstefar for myndighederne. Vi var altså 6 mennesker i en 2-værelses lejlighed. I soveværelset var der en dobbeltseng, et toiletmøbel og mors symaskine. I dobbeltsengen sov Arne og mor samt jeg som lå i midten – den kaldte vi revnen, der var en hulning ned, hvor der var lagt en lang pølle. Poul lå på sofaen i stuen, Karen i en feltseng i køkkenet, Grethe havde sin egen seng der kunne slås sammen om dagen. I dag minder det mig om et cirkus, det hele kunne pakkes til side i en bestemt orden, så var der som blæst, og igen om aftenen kom det frem, blev slået ud så der næsten ingen gulvplads var, man lærte hurtigt en pakketeknik.

En aften var mor inviteret til komsammen hos bedstefar og bedstemor, næste morgen vi stod op, var der også en fremmed

mand hos os. Det var en hr. Wahl, mor havde taget med hjem, han blev hos os i mange år. Det gjorde en forandring på sovepladserne. Poul, der ellers havde sovet på sofaen, blev henvist til korridoren, der blev købt en feltseng, der fyldte så meget, at når nogen skulle på wc efter sengetid måtte Poul op af sin seng for ellers kunne døren til toilettet ikke åbnes. Det holdt ikke længe. Poul kom i lære som smed og han fik logi på lærlingehjemmet i Rantzausgade. En dag kom Wahl hjem med en trykmaskine han havde købt på en auktion, så han selv kunne trykke de sange han skrev. Maskinen blev sat op inde i soveværelset, hvor der i forvejen var trang plads. Han fik Arne til at sætte satserne, det var han god til, det var blytyper som lå i store sættekasser, den slags man i dag hænger op på væggen med nips i. Men Arne måtte holde op da han fik blyforgiftning. Så røg maskinen på loftet. I stedet købte han en spritduplikator. Han havde ingen skrivemaskine, så selve stencillen fik han lavet hos en frk. Pohl i Rantzausgade. Hverken Poul eller Arne kunne døje onkel Wahl, som vi kaldte ham, de kaldte ham for Petterrov, han hed Peter Valdemar. Jeg kunne godt lide ham, han tog mig med i byen og fortalte om gamle huse. Jeg tror også han lærte mig at se anderledes på mange ting, han var meget socialt indstillet. Han forfattede sangen »Nu piber alle fløjter« og »Lille Inger«. Han tegnede også til ugebladet Ude og Hjemme, skrev festsange på bestilling og ikke at forglemme var han god til madlavning. Han havde annonce i dagbladene om festsange til alle lejligheder.

MOR DEM KONGELIGT
FORFATTEREN TIL
FYRAFTEN OG LILLE INGER
TAGA 3148 Y

Der kom tit mennesker, når de skulle have konfirmation, bryllup eller anden fest for at give oplysninger om dem festen skulle holdes for, så blev vi henvist til sovekammeret. Det tog ofte lang tid at hive disse oplysninger ud af folk.

Der kom mange af Wahls venner hjem på besøg, bl.a. formanden for Naturfredningsforeningen Erik Strukmann, bakkegøgleren Tom Belling – ham med rumsterstangen – den havde han dog

ikke med, samt en ved navn Tommerup. Han spændte om vinteren et malerlærred ud på en lang kældervæg, så malede han et billede på hele lærredet; bondehuse, gadekær, gæs, ænder, høns og storke, så blev det klippet i passende længder og sat i blindramme, derefter gik han rundt og solgte dem ved dørene. En der blev kaldt Ballekarl, hans rigtige navn har jeg aldrig hørt, spillede på vaskebalje. Vi havde en stor oval balje hængende på toilettet, så når han kom sammen med harmonikaspillerne Alex og Richard kom baljen ned af kroge, Ballekarl tog et fingerbøl på og spillede på rillerne i baljens bund ligesom dem der i dag spiller på vaskebræt – jo der var liv og glade dage.

Mor åbnede en systue hjemme, hvor der kom damer som skulle have syet tøj. De kom først og så på modeller i journaler. Mor havde mange modelblade, bl.a. et som hed »Pariser Chick«, det tog ofte flere timer med at finde netop det kunden ville have. I al den tid var vi andre henvist til sovekammeret, og mor måtte tit tysse på os når vi blev utålmodige over at skulle være rolige så lang tid.

Vi børn havde rengøring efter tur, en uge opvask og rengøring af køkkenet, en uge stuen, en uge sovekammeret og en uge korridor og wc. Den værste uge var strømpestopning. Arne var den med de største huller, det var ofte stopklodsens røg igennem hullet, så store huller havde han i strømperne. Om vinteren skiftedes vi til at hente koks i kælderen. Støvsuger havde vi ikke, men hvert forår og efterår lejede vi en hos rullekonen for 25 øre i timen. Så blev møblerne først banket med tæppebankeren, alle vinduer blev åbnet for støvet, man kunne dårligt se hinanden, når støvet så havde lagt sig blev der støvsuget. Dynerne kom i gården og blev lagt på stativer man lejede hos gårdmanden for 10 øre pr. stativ. Vaskekone havde vi en gang om måneden, hun fik 5 kr. for hele dagen + kost. Tøjet har nok været meget snavset for vi gik med det en hel uge. Tøjet blev vasket i Kaltemann sæbe, sæbeluden blev bagefter hældt i spande, når det så havde stået et par dage lignede det gele, det blev brugt til at vaske gulvene i. Damen som vaskede trapperne fik også noget til trappevask – lækkert.

Søndag morgen skiftedes vi til at hente morgenbrød hos bageren. Vi havde en stor spånkurv med og købte brød fra dagen før – det kaldte vi for brugt brød. Jo større kurven var des mere brød fik man for 25 øre. Vi gik ind i bageriet fra gården, så tog bager-

mesteren kurven, holdt den hen til bordet hvor brødet lå og skubede så alt hvad der kunne være ned i kurven: wienerbrød, boller, franskbrød og øverst flødeskumskager. På vej hjem røg der gerne et par kager ned. Hos slagteren blev der købt pålægsrester, der var tit store stykker kød imellem, det lavede mor ofte hele måltider af. Når man i dag ser, hvordan pålægsrester kommer i plastikposer og bliver solgt for en god pris, tænker man på hvordan det var før. Jeg kan huske margarinen, den var næsten farveløs. Så fik man en lille ampul med gul væske i som blev æltet ned i margarinen, så den fik farve som smør. Vi havde en mælkespand med til mejeriet hvor der blev øst mælk op fra store mælkejunger, jeg tror det var 25 øre pr. liter. Når mælken så havde stået et stykke tid skummede vi fløden af. Forretningerne havde åbent hver dag fra tidlig morgen til kl. 20, fredag til 21 og lørdag til 20.

Om vinteren holdt vi mørketime. Når den der havde opvasken var færdig, sad mor ved vinduet og drak en kop kaffe samt røg en Fønixcerut (4 stk. 25 øre), og vi børn lå på gulvet ved kakkelovnen, der var marieglas i lågen, vi kaldte det for jomfru Marieglas. Vi syntes det var hyggeligt at kigge ind i ilden. Mor fortalte ofte om sin barndom, andre gange sang hun gamle sange og viser for os, nogle af dem jeg hørte dengang, kan jeg godt gå og nynne i dag. Vi havde ingen radio, det fik vi først i 1929. Poul havde lavet et lille krystalapparat, men der var kun en hovedtelefon så der var rift om den. Efterhånden som beboerne fik radio skulle de også have en luftantenne, så der gik ikke lang tid før det lignede en tørreplads. Fra den ene side af ejendommen til den anden var der spændt luftantennen op, og beboerne kom tit op at skændes. Var radioen ikke indstillet rigtigt, hylede den så ingen kunne høre et ord.

Det var en stor ejendom vi boede i, der var 26 opgange med 10 lejligheder i hver. I den opgang vi boede i var der 5 lejligheder med enlige mødre, og der var 20 børn i den skolepligtige alder. Der var et godt sammenhold, alle hjalp hinanden, både med børnepasning og når nogen manglede noget. Der var ingen der havde overflod. Grethe og jeg blev i opgangen kaldt for de 2 små.

Een gang hvert halve år, før vi begyndte skolen, var jeg med mor på rådhuset i Magistratens 3. afd. for at hente børnepenge. På en lang gang med grå træbænke sad mødre med børn som blev kaldt ind efter tur for at få udbetalt pengene. De havde deres

skilsmissepapirer med, i disse papirer blev der f.eks. stemplet: »Bidraget for 1/2 år, forgæves afkrævning, dækning uopnåelig ved udpantning«. Beløbene der blev udbetalt varierede, sidst der blev udbetalt var til mig, 1/2 år = 67 kr. den 9. november 1935. Når man fik børnebidrag fra Magistraten kom der en tilsynsførende hjem uanmeldt. Hun skulle se om man var i god stand, og om vi var ordentlig klædt på. Jeg blev kaldt op fra gården hvor jeg legede, for at hun kunne se hvordan jeg havde det. Denne kontrol holdt op da jeg kom i skole.

Skoletiden

Jeg kom i Hillerødgades skole 1926. Da jeg kom til skolelæge en uge efter starten syntes han, jeg så svag ud, så jeg blev taget ud af skolen og sendt til Augustenborg Kystsankatorium på Als, der skulle jeg være i 4 måneder. Det var det værste man kunne gøre, jeg fandt mig ikke tilrette. Sankatoriet var ledet af Indre Mission. Hver dag fik vi at vide, at opførte vi os ikke ordentligt, kom vi i helvede. Hver dag var der bønнемøde. Vi fik meget kraftig mad, når man havde spist et par skefulde, sad der et fedtlag på enten ske eller gaffel. De har nok ment det godt, men jeg har aldrig siden brudt mig om fede ting. Da jeg havde været der i 2 måneder, bad de mor om at hente mig, jeg var nærmest bleven mere mager. Da mor kom, slap jeg hende ikke før vi var ude af døren. I 1927 kom jeg på ferie-kolonien Wesselsminde gennem dagbladet Politiken. Vi var mange piger og drenge der sov i hver sin træbarak. Vi spiste i en stor rund pavillon. Her var 2 lange borde, et til piger og et til drenge, og når vi havde spist aftensmad, sang vi den samme sang hver aften:

	Vaske hænder, børste tænder, vi skal rene i seng, hænderne så rene, tænderne så pæne, ellers om igen,
Drengene skreg:	særlig pigerne,
Pigerne skreg:	særlig drengene.

Samme forår traf mor en af sine kunder på gaden, og hun gav mor et godt tip. Gå op på ugebladet »Hus og Hjem« og tag et billede med af Alex. Ugebladet sætter det i bladet sammen med billeder af andre børn der søger landophold.

Ovre i Rindby på Fanø sad en gårdmandskone og læste i »Hus og Hjem«, og da hun kommer til siden med 2 rækker af københavnerbørn der søger ferieplads, spørger hun sin mand, om han ikke kunne tænke sig at de tog et feriebarnd. Joh, det kunne han da godt, men det er jo dig der skal ordne det der kræves, når man tager et barn. Hvem af børnene kunne du så tænke dig at tage? Det skal være ham, for han trænger til det, svarede hun og pegede på mit billede. Hvordan kan du se, at han trænger mere til det end de andre spurgte han. Det skal jeg sige dig: Han mangler en knap i sin skjorte. Jeg blev hentet hjem fra Wesselsminde før tiden var udløbet og kom til Fanø sommeren 1927. Før afrejsen var der meget der skulle ordnes. På skolen skulle der søges om fribillet til DSB, så kneb det med tøj, så til Børnenes Kontor der gav tøj, sko, strømper, bukser, skjorte og bluse.

Så kom dagen hvor jeg skulle afsted, min søster Grethe havde fået ferieplads i Ribe, så vi skulle følges ad til Bramminge, hvor hun skulle skifte til Ribe og jeg fortsætte til Esbjerg. Når ferien var slut, skulle vi atter mødes i Bramminge. Vi kom til hovedbanegården kl. 5.30, og toget skulle køre kl. 6. Mange børn – flere hundrede – der var et leben. Over halvdelen af børnene lignede hinanden, vi havde fået tøj gennem Børnenes Kontor. Om halsen havde vi et papskilt, hvorpå vores navn og adresse stod samt hvor og til hvem vi skulle. Togstammen var de gamle vogne hvor kupeerne var på tværs. Vi kunne være 10 børn i hver kupe, og der var ingen toilet. Langs hele vognen var et trinbræt, hvor der, mens toget kørte, gik en togmand og kiggede ind til os børn, og han sørgede for, at vi kom af ved de stationer som stod på papskiltet. Da toget startede kl. 6 hang alle børnene ud af vinduerne til den side som vendte ud til perronen. Der skulle vinkes farvel til far og mor, alt imens forældrene løb med toget til enden af perronen. Toget standsede ved alle stationer, der skulle gøres plads til de ordinære tog. Det blev nogle lange timer, inden jeg nåede Esbjerg. Når vi holdt ved en station hang vi ud af vinduerne og sang:

Nu rejser vi til jyderne,   å lirum laj
der sejler de i gryderne,   å lirum laj
de sejler i rødbedesaft,   å lirum laj
og roer med et kosteskaf,   å lirum laj.

Skolebørn sendes på landophold fra Hovedbanegården i København. Holger Damgaard. Polfoto.

Da vi nåede til Korsør var det af toget, fat i sine sager, ombord på færgen, hvor vi spiste den medbragte mad. Nogle havde en sodavand med, andre havde penge med hjemmefra. I Nyborg holdt toget og så afsted til Middelfart, af toget igen og ombord i en færge igen, en sejltur på 20 minutter. I Fredericia skiltes mange af børnene, nogle skulle nordpå, andre sydpå og andre igen vestpå. Kl. 19 ankom jeg til Esbjerg, dødtræt efter en rejse på 13 timer. På banegården blev jeg modtaget af en ægte Fanøkone. Aldrig før havde jeg set en nationaldragt, en lille kraftig kone med farverige skørter, ravknapper i blusen og et tørklæde bundet med en flot sløjfe. Senere fik jeg at vide det var urmagerens kone Mette. Vi sejlede til Nordby på Fanø. Jeg blev fulgt hen på Karen Jessens pensionat. Her arbejdede en datter til det gårdmandspar, hos hvem jeg skulle være feriebarnd. Datteren hed Vera, en sød pige på ca. 19 år. Jeg skulle vente, til hun var færdig med arbejdet, så skulle hun tage mig med til Rindby. Da vi kom til gården sagde gårdmandskonen, som jeg skulle kalde tante: »Hvad skal jeg stille op med det lille pjok!« Manden kaldte jeg onkel. Dagen efter min

ankomst gik vi til møllen, hvor jeg blev vejet på kornvægten. En seddel med mit navn og vægt blev sat op på en stolpe, og dagen før jeg skulle hjem, så igen op til møllen for at se, hvor meget jeg havde taget på. Onkel og tante havde 6 børn: Karen, Vera, Gudrun, Sigrid, Søren og Peter. De 4 piger var alle flyttet hjemmefra. Peter var meget syg, han sad altid i en stol, han døde i efteråret 1927. Søren havde været i tømrerlære, men kunne ikke klare det på grund af tiltagende sygdom, den samme som Peter. Han var alle tiders følgesvend; tog mig med alle vegne, ud i klitterne og flytte får, ud i engene og se til køerne. Han døde i 1929. De 4 piger var meget søde, og de betragtede mig nærmest som deres lillebror. Dem havde jeg meget glæde af, også efter jeg blev voksen. Den sidste døde i 1992.

Hillerødgades skole var delt op i en drenge- og pigeside. Midt gennem skolegården var der en mur med en låge mellem gårdene. På drengesiden boede inspektøren i en villa. Hver morgen gik han hen til sit barometer på væggen og slog på det med sin stok. På pigesiden boede skolebetjenten. I kælderens under hans hus var skolebespisningen. Her kom alle os der fik mad på skolen. I det store frikvarter fik vi varm mad, der var rugbrød til alt, selv til øllebrød. Der var portvagt, og om morgenen, når klokken havde ringet op, blev de der kom for sent holdt tilbage af portvagten, så vankede der en sveder – det var en time efter skoletid, hvis man ikke havde en seddel med hjemmefra med en gyldig grund. Kun børn der havde en vis afstand til skolen måtte cykle dertil, og til dem var der et cykelskur, hvor der var en skurvagt som kontrollerede, at der var tilladelse til skuret. Når klokken ringede op til timen, stod hver klasse i snorlige rækker ud for hver sit nummer på væggen. Gårdvagten sendte hver klasse afsted, og inde på selve trappen stod inspektøren og så efter, om alle gik pænt op ad trapperne. Jeg var den eneste der måtte holde i gelænderet, da jeg havde besvær med at gå på trapper. På en væg hang et skilt der fortalte, hvilken klasse der skulle i bad, f.eks.: I. klasse – husk rensesbadet på torsdag. Det var hver 14. dag vi kom i bad, og der var mange der kun kom i bad på denne måde, for der var ikke mange hjem på Nørrebro der havde bad, så det var sorte fødder der kom i blød til badningen. Der var små kummer som vi

Hillerødsgades Skole kort efter opførelsen i 1925. Fra pigernes skolegård ser man over muren ind til drengenes afdeling. Til højre skoleinspektørens bolig. Bag skolen anes jernbaneterrænet ved Nørrebro station. Københavns Bymuseum.

skulle vaske fødder i, inden vi kom underbruseren. Vi var 35 elever i klassen, så der har nok været en rar lugt. Man skiftede jo ikke undertøj hver dag, næh det holdt en uge.

Man søgte træsko gennem skolen. Rundt om i byen stod der store sparebøsser der var formet som en træsko, og på den var skrevet: »Til fattige børns fodbeklædning«. Vi unger kaldte det fodbespisning. Man fik en henvisning til en træskomand i Rantzausegade. Vi fik sorte træsko, men på pigernes var der en rød kant. Når vi kom hjem med træskoene, blev de sat i en zinkbalje med linolie, for at de ikke skulle tage mod fugt. Så kom de med på skolen, og i sløjdklassen fik vi udleveret et stykke bildæk der blev slået under skoene. Vi måtte ikke have træsko på i klassen, så de stod i pæne rækker ude på gangen. Når læreren kom ind i klassen rejste alle sig op og var helt stille – i dag farer alle op ad

trapperne, råber og skriger og skubber til hinanden – hold da helt kæft! Vi kunne også få strømper, 2 par om året. Det var skoleinspektrisen der stod for det – en stram dame. Man skulle knytte hånden, så tog hun strømpen og snoede den om hånden indtil hæl og tå mødtes, så skulle strømpen passe. Jeg havde en meget lille fod men en stor hånd, fordi jeg altid måtte bruge hænderne for at komme frem, så de strømper jeg fik var alt for store. Det forklarede jeg hende; vrøvl sagde hun – de passer! De strømper jeg kom hjem med passede Poul og Arne, så der blev købt strømper til mig.

Den gang som i dag var der Børnenes Kontor. Derfra fik vi hvert år en julekurv. Uddelingen foregik i Industribygningen som lå på Vesterbrogade – senere Palladium Biografen. I kurven var der bl.a. flæskesteg, ris, kaffe, appelsiner, sukker og godter, og når man gik, fik man en daler (2 kroner), det var mange penge dengang, ca. en timeløn. Grethe og jeg gik på Marthahjemmets fritidshjem i Brohusgade. Det var et rart sted. Jeg gik hos Søster Esta, en sød søster. Hun lærte mig at save med løvsav, at flette peddigrør og skære i linoleum. Da jeg blev 12 år, blev jeg flyttet til en sløjdlærer, hvor der var rigtig træsløjd. Der var også søndagsskole i Marthahjemmet. Grethe og jeg fik en 5-øre hver, som vi skulle lægge i en sparebøsse, hvorpå der sad en neger. Når man lagde 5-øren i bøszen nikkede negeren. Vi var ikke så glade for at gå i søndagsskolen, så det endte med at vi gik en tur ned til søerne og brugte 5-øren til at købe lykkeposer for. Det stod på 2-3 søndage, så mødte en af lærerne op hjemme og spurgte mor, hvorfor vi ikke kom. Resultatet var, at vi fik stuearrest i 14 dage, men slap siden for søndagsskolen.

Det bedste var når vi drenge gik på skattejagt. Vi havde hver en ottenøgle – en skruenøgle med 8 forskellige størrelser huller – i en lang snor, på skruenøglen en klump brun sæbe, og så gik vi rundt og kikkede i alle lyskasser. Der lå tit småpenge og så sænkede vi skruenøglen ned og fiskede pengene op. Det var særlig godt i de lyskasser som lå ved stoppestederne. Vi delte ligeligt rovet. Om efteråret gik vi på æblerov. Der var mange kolonihaver i nærheden, f.eks. lå der en stor, der hvor Nørrebro Vænge ligger i dag, og langs Ladegårdsåen var der 3. Jeg var aldrig med inde og nuppe æbler, jeg var vagt og kom der nogen, skulle jeg fløjte. Den-

Ladegårdsåen eller »havet«, som Alex Fischer kalder det, set fra Jagtvej ind langs Ågade 1940. Åløbet blev lagt i rør og overdækket efter 1950. Stadsingeniørens direktorat.

gang gik vi drenge i bluser med elastik forneden, så den var god til at transportere æbler i. Når vi kom hjem med rovet sad vi i kælderens og nød frugten. Om vinteren blev gader og veje rensede for sne af arbejdsløse som kunne få et snetegn. Al sneen blev fjernet på hestevogne og meget blev kørt hen på arealet ved Borups Alle, der hvor Telefonhuset ligger nu. Det var alle tiders legeplads for os børn. Der blev kælket fra toppen af snebakkerne ned mod åen som var frosset til, man var godt træt efter flere timers leg. Om foråret når sneen smeltede gik vi og ledte efter, hvad folk havde tabt i sneen, det var mest småpenge.

I gården spillede vi kugler, enten til streg eller op mod en væg. Den som lå nærmest væggen begyndte med en finger at ramme de andres kugler med sin egen kugle. Man blev ved, til man ramte ved siden af, de kugler man ramte var ens gevinst. Man kunne også bruge en skotøjsæske med huller, hvor kuglen lige kunne komme ind, og over hvert hul var der tal fra 1-10. Et stykke fra

æskens skulle man prøve at ramme hul, hvis man ramte fik man det antal kugler som tallet viste. Kugler som ikke ramte tilfaldt ham der ejede æskens. Vi nipsede også med nipsesnåle, men det var mest pigerne. Både drenge og piger hinkede, det var jeg god til da mit højre ben var meget stærkt. Sjippe kunne jeg ikke, så i stedet svingede jeg tovet. Midt i gården var der en stor legeplads, som vi kaldte »rundingen«. Her spillede vi top som var en herlig leg. Man kunne købe toppe i mange forskellige former, men mange lavede vi selv. En garntrisse skåret ned i en spids, et sadelmagersøm slået i, de var gode og billige, en pind med en snor og den var klar til brug. Man var godt øm i armene efter en dags leg med toppen. Vi legede også skjul. Der var mange gode gemmesteder i ejendommen. Der måtte ikke spilles bold i gården, så kom »tøren« = inspektøren og tog bolden. Al boldspil foregik på gaden, der var jo ikke megen trafik den gang, så hele kørebanen blev brugt. Vi spillede rund- og langbold, så sad alle forældrene oppe i vinduerne og så til. Når der blev spillet fodbold blev porten brugt som mål, så de 2 lejligheder som lå på siden af porten fik ofte smadret deres ruder. Så splejsede vi alle til en ny rude så der var sjældent vrøvl, deres egne unger var som regel med.

Vi gik også til »havet«, det var Ladegårdsåen, så havde de voksne kaffe med. Der var en sti langs med åen, hvor der stod bænke. Her kunne de voksne sidde og hygge sig, medens vi unger, både piger og drenge, badede nøgne. I dag er åen væk, den går i rør under Ågade og Åboulevarden. Åen var grænsen mellem Københavns og Frederiksberg kommune. Da jeg var dreng, var den åben helt fra Damhussøen til Bülowvej. I åen fangede vi salamander og andre vanddyr – det var alletiders fristed.

Nørrebro Station lå i Stefansgade lige over for Jægersborggade, det var nordbanen. Den startede ved Frederiksberg station og krydsede Falkoner Alle. Her var en bom der gik ned når toget passerede. Hvis folk ikke ville vente kunne de benytte en jernbro. Toget fortsatte over Rosenørns Alle, Ågade, Jagtvej og Stefansgade, alle steder var der bom. På Nørrebrogade var der også en træbro for folk der ikke ville vente. Da Nørrebro Station blev flyttet til Højbanen i 1931, blev det gamle jernbaneterræn ryddet, og stationsbygningen revet ned. De, der ville, måtte hente de gamle jernbanesveller. Jeg havde lavet en legevogn med gamle barne-

Jernbanebommen ved Jagtvejen. Til venstre ses Hans Tavsens Park og Assistens kirkegård, til højre Femmers Kvindeseminarium, der i 1938 blev overtaget af Metropolitanskolen. Det er linie 18, der passerer jernbaneoverskæringen. Foto 1930. Københavns Bymuseum.

vognshjul, så den brugte jeg til at køre sveller hjem i. Poul og Arne savede dem i stykker der passede til kakkellovnen. Sidste gang jeg kørte sveller faldt vognen fra hinanden, og Wahl skrev følgende vers om uheldet:

Alex han havde kareten i orden,
starten var god, men ak det blev en gru
da han var kommet et stykke ud af porten,
brød vognen sammen, ja den gik helt itu.
På Nørrebro stod folk og lo
trafikken var standset en time eller to

Jeg havde kørt så mange sveller hjem, at der ikke skulle købes koks den vinter.

Den gang var det kun fattige børn der gik med træsko, så på vores gadedør var et emaljeskilt hvorpå der stod skrevet: *Al Færdsel med Træsko forbudt, henvises til Køkkentrappen. Handel og Betleri frabedes.* Vi måtte ikke gå ud om aftenen efter kl. 20, men engang imellem blev der givet tilladelse til at gå i biografen. På hjørnet af Hillerødgade og Nordbanegade lå Stefansbiografen. Der blev de voksne lukket ind først, børnene måtte vente i en sidegang som var hvidmalet, den kaldte vi »kostalden«. Når de voksne var på plads blev børnene lukket ind, og det morede de voksne at se børnenes kamp om de bedste pladser. På hjørnet af Fasanvej og Borups Alle lå Fasanbio, der hvor der nu er en Irma. Biografens ejer var sprechstallmeister Eriksen, en gammel artist, meget populær blandt børnene. En lørdag var vi 5 kammerater der fik lov til at gå i Fasanbio til 7-forestillingen. Da vi gik hjem fra biografen kom vi forbi en isenkræmmerforretning, der lå på hjørnet af Bispeengen og Borups Alle. Han havde glemt at tage nogle af de udstillede varer ind. Vi 5 drenge tog hver en gryde på hovedet, de passede ikke lige godt, da det var forskellige størrelser. Vi marcherede nok så frejdigt gennem gården med hver sin gryde. Til alt uheld var det månelyst denne aften, og mor stod oppe i køkkenet og så os. Hvordan var filmen, spurgte hun, jo den var da god. Hvad var det I havde på hovedet, da I kom gennem gården? Jeg måtte så give en forklaring. Mor tog sin frakke på og gik op til de andre drenges forældre. De aftalte så, at drengene mandag morgen kl. 8 skulle stille hos os. Ved den tid skulle vi jo være i skole, men vi fik alle en seddel med en opdigtet historie på, om hvorfor vi kom for sent. Da vi alle var samlet, måtte vi hver med sin gryde i den ene hånd og skoletasken i den anden gå vejen til isenkræmmeren, og et stykke bagved gik mor så med sin cykel. Da hun så, at vi gik ind i forretningen, cyklede hun hjem. Vi fik en mægtig skideballe, en af gryderne var ødelagt i emaljen, den måtte vi splejse om. Vi var 5 flove drenge der gik til skolen, men det var en god lærestreg.

2 drenge fra opgangen og jeg kom godt ud af det sammen. Den ene hed Ivan Hintz og boede på 3.sal. Han var alene med sin mor. Han og jeg havde et hyggerum oppe på loftet, og her sad vi og savede løvsavsarbejde efter modeller fra Familie-Journalen. Hans mor brugte ikke rummet, som vi opvarmede med en petroleums

Formanden for Dyreværneforeningen Svalen, Agnes Friis Schmitto, fotograferet i sit hjem på Amicisvej på Frederiksberg ca. 1935. Det kgl. Bibliotek.

ovn. Den anden dreng var nabosønnen Poul Molberg. Vi holdt akvarium sammen og cyklede tit ud og fangede dafnier til vore fisk. En dag vi var ude kom der 2 ænder flyvende fra hver sin side og stødte sammen i luften. De faldt i vandet lige ud for os. Vi kunne se de var blevet skadet, og medens jeg blev på stedet, løb Poul hjem til min mor der ringede til Dyreværneforeningen Svalen. De sendte en mand som skød begge ænder, han bad om vore adresser, og et par dage efter fik vi brev om at komme hjem til formanden for Dyreværneforeningen, fru Agnes Schmitto, som boede i en stor lejlighed på Frederiksberg. Hun havde en hel zoologisk have: hunde, katte og flere arter fugle. Hun holdt en lille tale til os og så fik vi hver en bog. I bogen – som jeg har endnu –

havde hun skrevet et vers af Herman Møller, som jeg synes er godt at tænke over:

Man binder en halmvisk på øret af hesten,
ifald den er uvorn og farlig for næsten.
Hvor roligt og trygt kunne i livet vi vandre,
hvis skikken blev indført imellem os andre.

En dag var jeg ovre på marken med mit løbehjul. Der lå en bøtte rød maling samt nogle pensler, ting der var smidt ud. Jeg malede løbehjulet, meget flot syntes jeg, men ak – da jeg kom hjem med det nymalede løbehjul, var jeg oversmurt med maling. Jeg blev rensset fra top til tå, det tog mor lang tid med den renselsesproces. Løbehjulet blev sat på loftet, det blev aldrig tørt da der ikke var tørrelse i malingen. På et tidspunkt blev jeg sendt til bageren. Da jeg kom ned på gaden fortalte en af drengene, at det brændte på tømmerhandelen Silvan på Frederiksberg. Alt blev glemt om bageren, afsted til Silvan – det var en meget stor brand, mange brandbiler, så der var noget at se på, så tiden løb fra mig. Der gik flere timer inden jeg kom hjem med rugbrød, og så vankede der en over nakken.

Langs baneterrænet ved Stefansgade var der en bred græskant hvor der gik 2 gedebukke og græssede. Dem sad jeg en dag og kælede med, tiden løb (også den dag) fra mig. Det var næsten mørkt, og da jeg ikke var kommet hjem til spisetid, blev mor bange og ringede til politiet. På vej hjem fra gederne kom der en betjent og spurgte om jeg hed Alex. Joh, det hed jeg da; så tror jeg du skal skynde dig hjem, for din mor har efterlyst dig. Der var ingen kærtegn da jeg kom ind ad døren. Vi drenge må have haft stor lyst til at strejfe rundt, for sammen med Ivan og Poul var jeg altid på farten. Vi 3 lå også i lejr i Hareskoven. Det søgte man om tilladelse til hos skovfogeden der så anviste en fast plads, hvor teltet kunne stå hele sommeren. Skovløberen så efter at teltet stod i fred – det kunne ikke lade sig gøre i dag.

På Frederiksberg ned mod åen lå en stor ejendom, »Store Mariendal«. Vi drenge lå på den anden side og skød med slangebøsse op mod ruderne i ejendommen. Vi kunne altid komme væk inden de kom efter os, de skulle jo helt ud til Kronprinsesse Sofiesvej for at få fat i os. Det var ikke særlig pænt gjort af os.

Konfirmationsalderen

Så kom tiden da jeg skulle konfirmeres. Jeg ville helst være fri, men jeg skulle, for mor havde været til så mange fester, og nu var der så lejlighed til at gøre gengæld. Jeg gik til konfirmationsforberedelse hos sognepræst pastor Rosendahl (senere biskop i Roskilde), en meget munter mand. Han havde stiftet en ungdomsforening, U.17. Her kom mange af de unge. Vi spillede bob, dam, skak og bordtennis, og aftenen sluttede med the og brød, eet stykke til hver. Brødet kom ind på store fade. Ikke alle stykkerne var lige store. Vi sad alle med en hånd i vejret, så blev der talt til 3, og alle hænderne for ned efter det største stykke – det gentog sig hver gang vi var der. Den 21. april 1933 blev jeg konfirmeret i Sct. Stefanskirken. Vi var 52 konfirmander, så det var noget der tog sin tid. Mit konfirmationstøj var matroståj med tilhørende matroshue, på båndet stod der »Prins Ingolf«. Tøjet havde jeg fået fra Fanø, det havde været sønnen Peters. Festen blev holdt hjemme i vores 2-værelses lejlighed. Alt blev ryddet, senge sat i kælderen sammen med alt der fyldte op. Borde og ekstra stole blev lånt af andre i opgangen. Der blev dækket op både i stuen og soveværelset. Tilberedning af maden ordnede mor og Wahl, suppe, steg og is – våde varer var der købt rigeligt hjem af. Gæsterne kom kl. 18, gaver blev overrakt, og så spiste og drak man i flere timer kun afbrudt af taler og sange. Derefter kom kaffe og likør – det søde stads som man brugte dengang. Kl. 24 var der natmad som var smørrebrød med øl og snaps, så nogle af gæsterne havde en stor fjer på. Det var for mig en dårlig afslutning på dagen. Dagen efter konfirmationen havde man fri fra skole. Poul og jeg var i Det NyTeater og se »Mister Cinders« med Hans W. Petersen. Dagen efter havde de som blev konfirmeret kokosboller med i skole.

Ungdom og kærlighed

Min første store ungdomskærlighed hed Grete. Det var en pige fra nr. 43, hun var 16 år og jeg var 17. Mine kammerater drillede mig, de kaldte hende for Grete vaskebræt, hun var flad som en fregne. Jeg traf hende mange år senere ved en pølsevogn på Enghave Plads, da var der i mellemtiden bleven både til gården og gaden, og vi fik en snak om vor ungdomsforelskelse. Vi var en 6-7 unge

der holdt sammen og hver lørdag tog vi til bal. Der var altid et foreningsbal enten i »kassen« på Jagtvej (nu ungdomshus), fagforeningernes hus i Rømersgade (nu arbejdermuseum), Weinox på Nørrevold (selskabslokalerne af 1860), Borgernes Hus i Rosenborggade eller i Haveselskabets Have på Frederiksberg Alle. Vi stak kontrolløren en daler, så var indgangsbillet og baltegn betalt. En lørdag vi skulle til bal i »kassen« på Jagtvej sagde mor til mig: »Nu må du se at få fat i rullekonens datter!« Det var en sætning som var meget brugt dengang. Jeg dansede hele aftenen med den samme pige og fulgte hende hjem. Jeg blev meget forbavset, for hendes forældre havde en rulleforretning på Bentzonsvej 9. Vi blev gift 2 år senere.

Lærling og svend

Dengang bestemte man ikke selv, hvad man ville være. Jeg ville gerne være urmager, men det var der ikke råd til, da lærlingen selv skulle betale sit værktøj, og de penge havde mor ikke. En smedemester tilbød mig læreplads. »Du har mange kræfter i armene«, sagde han, »du skal jo ikke holde hammeren med benene«. Jeg kom hjem og fortalte mor det, men nej, du skal være skrædder. Jeg kom i lære i Carl Johansgade 6 hos skræddermester Carl Pedersen. Det varede kun kort tid, da han blev blind, efter at han ved havearbejde fik en torn i øjet som satte sig til betændelse. Så kom jeg til skræddermester A. M. Tullberg i Griffenfeldsgade 21 på hjørnet af Prins Jørgens Gade. Læretiden var 4 1/2 år, ugelønnen var det første år 4 kroner, så 5, 6 og 7 kroner og det sidste halve år steg den til 10 kroner. Huset er nu saneret bort. Han var en meget dygtig læremester. Vi sad på samme bord (en skrædder sidder på bordet og syr), han røg hele dagen, hver morgen blev jeg sendt til købmanden for at købe en pakke grøn Cecil til 3,50 kroner. De blev alle lagt på pressejernet til de var helt tørre. 3 sug så var den smøg væk. Han drak meget kaffe som han fik serveret af sin kone – jeg kaldte hende for kællingen, i de 4 1/2 år jeg var der, fik jeg aldrig så meget som een kop kaffe. Ved siden af bordet hvor mester sad, stod der på gulvet en spytbakke. Mester sad på bordet og spyttede i bakken, men det var langt fra hver gang han ramte, så når det var fyraften, var det min tjans at feje gulv og rense spytbakken. Så skulle værkstedet flytte til Vesterbrogade

120 lige over for Sundevedsgade, da så jeg mit snit til at smide spytbakken ud. Efter flytningen kunne han ikke finde sin spytbakke og sagde så, at det nok var de skide flyttefolk der havde smidt den ud. Jeg var lykkelig. En dag gik mester i byen, og efter han havde været hos flere marskandisere, kom han hjem med 2 spytbakker.

Om vinteren gik jeg på teknisk skole, først i Prinsesse Charlottegade og senere i Ahlefeldtsgade. Vi havde fagtegnning og bogholderi, senere lærte jeg tilskæring. 3 gange om ugen efter fyraften, fra kl. 18 lige fra arbejdet til kl. 21 – det skulle man lige byde en lærling i dag. Der var 3 klasser med skrædderlærlinge, ca. 20 i hver. Vi havde det godt sammen, hvad den ene ikke kunne finde på, kunne den anden, vi satte tit grå hår i hovedet på læreren. Der var 32 lærlinge der skulle lave svendestykke, der blev aflagt hos mestre ude i byen. Jeg kom til skræddermester Mørk på Vesterbrogade på hjørnet af Enghavevej. Der blev trukket lod om opgaven: Kjolehabit, smoking eller hel habit d.v.s. jakke, vest og benklæder. Jeg trak habit, man fik en uge til opgaven som skulle vurderes af skræddermesterforeningen. Det blev bedømt på Cafe Tre Hjørner. Vi var 2 der fik medaljer. Jeg fik broncemedalje, som var det næsthøjeste man kunne få. Der blev holdt tale for os nybagte skræddersvende både af mesterforeningens formand og skræddernes fagforeningsformand Robert Sørensen. Til os der havde fået medalje blev der sagt, at alle døre stod os åbne. Som ny svend søgte jeg arbejde hos en skræddermester Mortensson i St.Kongensgade. Han gik under navnet millimeter-skrædderen da han var meget pertentlig. Jeg fortalte ham, at jeg havde fået medalje i svendestykke. »Put den op i røven«, sagde han, »lad mig se hvad du kan, du vil høre fra mig«. Jeg hørte aldrig et ord. Siden har jeg aldrig brugt medaljen.

Wahl havde en smørrebrødsvogn ved linie 13's endestationen i Sundby. Medens jeg var i lære, passede jeg den for ham om søndagen, hvor han var kontrollør på galopbanen i Klampenborg. Jeg fik 8 kroner + 1 madpakke, luksuspakke til 1 krone. Den solgte jeg også, da jeg havde mad med hjemmefra.

Jeg fik arbejde hos en lille skræddermester Tvilling som havde forretning i Stengade 32. Dette hus er også saneret bort. Han var 22 år og havde 5 svende. Det er det bedste sted jeg har været.

Man lærte at bruge fingrene, lægge arbejdet tilrette, så arbejdet blev til en lyst. Tvillings far var gammel fisker fra Strandby. Han pressede gammelt tøj op. Hver morgen læste han avisen højt for os. En dag kom han og gav mig en æske cerutter. Jeg spurgte om hvorfor jeg fik den. Joh, sagde han, du bandede ikke en eneste gang i går. Han var metodist. Hos Tvilling var jeg til sommeren 1939, hvor jeg begyndte på Depotet i Forsvarets Materiel Indendatur, FMI på Lyngbyvej 100. Da tyskerne besatte Danmark blev vi smidt ud med kort varsel. Så kom jeg til Illum hvor jeg var under hele krigen. Det var svært at få stof til nye habitter, så folk fik vendt deres tøj. Når det blev vendt kom brystlommen og knaphullerne i en en-radet habit over i højre side. Det ville kunderne ikke have, så jeg fik lært at kunststoppe. Illum betalte kurset, så jeg kunststoppede brystlommer og knaphuller det meste af tiden. Efter krigen kom jeg tilbage til FMI – der nu hed DMK, Den Militære Klædefabrik. Vi startede i en sidebygning i Rigensgade. Bygningen på Lyngbyvej skulle først gøres i brugbar stand efter tyskerne, alt inventar var fjernet da salene blev brugt til tyske flygtninge. I Rigensgade var der tilskærerværksted i stuen, og på 1. sal var der skrædderværksted for 10 svende der blev kaldt for »lastens hule«. Der blev drukket temmelig tæt, og så kom spillekortene frem og så blev der ikke syet mere den dag. På 2. sal var der også et skrædderværksted, her sad 8 svende, heriblandt jeg. Dette værksted hed »thesalonen«. Her blev kun drukket the og kaffe og en enkelt øl når der var en der havde fødselsdag. I 1946 kom vi tilbage til Lyngbyvej, skrædderværkstedet først, og året efter kom konfektionsfabrikken igang.

Aviskonens datter

Af Ingeborg Andersen

Ingeborg Andersen er født i Fredensgade som den yngste af 3 børn. Hendes far var maskinpasser på »De Forenede Kulimportører«, og hendes mor bragte aviser ud. Hun gik ud af skolen som 14-årig, kom i nådlerlære og fik arbejde på en skofabrik. Hun blev gift i 1941, og hendes mand, der var jord- og betonarbejder, var i perioder arbejdsløs og blev sendt på arbejde i Tyskland. De fik 2 børn, hendes mand fik fast arbejde på et trykkeri, og de fik, lidt sent i livet, en god lejlighed og en kolonihave. Hendes mand døde i 1982, 64 år gammel.

Mit navn er Ingeborg Andersen, født Bregenlund. Dette navn er et købenavn. Mine forældres navn var Jokumsen, men da min ældste søster, der er født 1912, skulle begynde at gå i skole, var de bange for, at hun skulle blive drillet af de andre børn, derfor tog de navneforandring. Min mor ordnede det hele. Min far var ude at sejle – han var søfyrbøder – men de var blevet enige om det, for han kom jo i havn en gang imellem, men det var vist ikke så tit. Jeg har en søster til, som er født i 1916, så hun er lige midt imellem os. Jeg kom til verden den 3. marts 1921. Det år gik min far i land for at blive. Han fik straks arbejde som maskinpasser på »De Forenede Kulimportører«. Det var nemlig med deres skibe, han havde sejlet i 10 år. Han glemte aldrig de år, han sejlede. Han fortalte mange historier fra dem. Selv de sidste dage før han døde, var det det, der stod ham i hovedet, da var han 88 år.

Min mor skaffede sig mange forskellige jobs, mens hun var alene, pengene fra min far kom ikke altid så regelmæssigt hjem. En dag fik hun et vikarjob med at gå med aviser for Bladkompagniet. Det var lige før jul, da hun var gravid med mig, som altså ankom den 3. marts 1921. Hun startede med aviserne så hurtigt efter fødselen som muligt. Hun fik fast arbejde med at dele aviser

ud, fordi hun havde været så flink at tage jobbet, da de havde haft brug for det, selv om hun var langt henne i sit svangerskab. Det job beholdt hun i mere end 25 år. Min mor var 36 år, da jeg blev født, min far var da 41 år.

Vi boede i Fredensgade nr. 18. I dag er bebyggelsen revet ned. Det var en stor ejendom, med det man kalder korridorlejligheder, d.v.s. lange gange med mange familier på hver etage. På de lange gange holdt mange subsistensløse til. De sov der om natten. De var ganske fredelige, men vi børn kunne alligevel ikke lide dem. Vi var mange børn, der legede i gården. Der fandtes gammeldags retirader. Vi havde ikke w.c. eller andet i lejligheden. Der var rotter i gården, de holdt især til ved skraldebøtterne. De lidt større børn krøb op på lågene og trampede for at holde rotterne væk.

Da jeg var ca. 5 år, flyttede vi til P.D. Løvs allé på Nørrebro. Vi var enormt glade, da vi nu fik eget w.c. oppe i vores egen lejlighed på 3. sal. Vi sagde alle sammen »helle, jeg vil prøve først«. Det var noget helt nyt, alene det at trække i snoren og se vandet komme og skylle ned.

Det var i dette kvarter, min mor gik med aviser, og min mors distrikt var blevet udvidet, så vi hjalp alle sammen til. Vores far tog 4 opgange inden han selv skulle på arbejde. Mine søskende havde hver en gade med 20 opgange. Dem skulle de klare, inden de skulle i skole. Jeg var ikke så gammel, så jeg fulgtes med min mor fra opgang til opgang. Min mor skrev i det ene hjørne af aviserne: 1.tv., 2.th., 3.tv. o.s.v. Der var mange forskellige aviser dengang, og det gjaldt om at gøre det rigtigt. Hvis min mor fik 3 klager på et helt år, kunne hun miste sit arbejde. Min mor skulle meget tidligt op om morgenen, da hun først skulle hente aviserne på Kappelvej. Hun kørte dem i en gammel barnevogn, så hun måtte gå frem og tilbage, inden hun selv kunne begynde at løbe op og ned ad de mange trapper.

Jeg fik på et tidspunkt også min egen gade på 20 opgange. Min mor havde lavet en lille notesbog, hvor hun havde skrevet, hvem der skulle have de forskellige aviser. Det skulle gå hurtigt, og frem for alt skulle det være rigtigt. Det første år skulle jeg ikke i skole før kl.12, men fra det næste skoleår skulle jeg ligesom mine

Fredensgade set fra Sortedam Dossering. Husrækken til højre med lige numre blev revet ned i 1970'erne i forbindelse med Søringprojektet. Her anlagde man Fredens Park. Foto 1935. Københavns Bymuseum.

søskende møde kl.8. Man skulle først hjem og vaskes og have andet tøj på, man blev nemlig utrolig sort af de aviser. Der var kun 4 fridage på et helt år, hvor aviserne ikke udkom. Det var 1. juledag, langfredag, 2. påskedag og 2. pinsedag. Alle andre dage måtte vi tidligt op. Vi skulle stå på gaden kl. 6 om morgenen, når mor kom med aviserne fra bladkompagniet, lige meget om det regnede eller sneede. Vi brokkede os ikke, for det var klart, at vi skulle hjælpe til. Mor havde syet en stor lærredspose til os hver til at have aviserne i. Mor talte aviserne op til hver af os. De skulle stemme, ellers var der noget galt, og det måtte der for alt i verden ikke være.

Der var et ismejeri i den gade, jeg delte aviser ud. Der fik jeg af og til flødeskumskager, som var fra dagen før. De kunne nogle gange godt være lidt syrlige, der var nemlig ingen køleskabe eller fryserne, men jeg var glad alligevel.

Dengang blev mælken til forretningerne bragt ud fra det store

mejeri med en hestevogn. Jeg elskede den hest, der kom i min gade. Når kusk og medhjælper var ude hos kunderne, skyndte jeg mig hen for at kæle for hesten. Jeg tog den om halsen og kyskede den over mulen. Jeg syntes, vi havde det til fælles, at den måtte trække sit læs i al slags vejr, ligesom jeg måtte. Men en dag så min mor det, hun blev rædselsslagen, og hun sagde, at det måtte jeg aldrig gøre mere. Det var ret svært at overholde. Den havde en dusk ved øret, det betød, at den godt kunde finde på at bide. Det havde jeg ikke lagt mærke til, og jeg havde heller ikke vidst det.

Vi gik selvfølgelig alle tidligt i seng om aftenen. Efter aftensmaden, som vi spiste kl. 17, lagde min far sig på sofaen og læste lidt avis. Vi piger vaskede op, og min mor kunne endelig sidde med sit håndarbejde, som hun var meget glad for og meget dygtig til. Hun hækede fine gardiner af tyndt garn, det blev gjort meget sirligt. Hun broderede også fine lyseduge. Hun måtte selvfølgelig også reparere tøj, når det var tiltrængt. Mine søskende og jeg fik hver 3 kr. om ugen for at gå med aviser, men så skulle vi også selv holde os med strømper. Vi havde merceriserede bomuldsstrømper dengang. Vi lærte at stoppe dem for ikke at give så mange penge ud til dem.

Jeg fik lov til at være nede at lege til kirkeklokkerne ringede solen ned. Vi boede i en passage, og kirken var lige i nærheden. Der var andre børn nede at lege. Vi lavede hinkeruder med kridt eller, i mangel af det, fik vi en overskåret kartoffel at tegne med. Vi legede skjul og tagfat, og sommetider spillede vi bold op ad muren på et stykke, hvor den var bred. Vi legede også med dukker, som vi syede tøj til.

Min mor gik også med avisregninger. Der var nogle, der betalte en gang om ugen, andre en gang om måneden og nogle få en gang i kvartalet. På den måde kom min mor i kontakt med de mennesker, vi delte aviser ud til. Der var blandt andre 2 damer, der var søskende og boede sammen. Vi sagde altid de fine frøkenner, når vi talte om dem, for de gav mor deres brugte tøj, som mor kunne sy om til os. Det måtte være nogle rige nogen, mente vi. Mor sad så flittig og syede, og når det var færdigt, skulle vi op til dem og vise, hvad mor havde fået ud af det. Mor sagde altid, husk nu at neje pænt og sige tak.

Vores lejlighed var på 2 værelser. Det var 45 m². Da vi var 5 mennesker, var der ikke megen plads. Min ældste søster, der jo er næsten 10 år ældre end jeg, gik nu i gymnasiet og skulle gerne have fred og ro til at læse lektier. Jeg sov i en barneseng i soveværelset, mine forældre sov også der, i en dobbeltseng, min ældste søster sov i stuen på sofaen, og min anden søster lå i en harmonikaseng. Den stod om dagen slået sammen ude i korridoren, om aftenen kom den så ind i stuen. Vores forældre søgte derfor en anden lejlighed, der var større. Det lykkedes også. Vi fik en i kommunens ejendom ude på Jagtvej lige over for Tandlægehøjskolen, d.v.s. da vi boede der, var Tandlægehøjskolen ikke bygget, der lå fælleden. Det var en stor forandring. Mine forældre fik endelig et soveværelse for sig selv. Vi 3 piger delte det ene værelse, og det gik fint. Der var også en ret pæn stor stue. Min storesøster fik en fin studentereksamen, og min anden søster fik arbejde på en chokoladefabrik, hvor hun godt kunne lide at være. Jeg selv var ikke helt færdig med skolen endnu.

Et par år efter kom jeg ud af skolen. Jeg var ellers begyndt at gå i mellemskole, og jeg var glad for at gå i skole, men mine forældre kunne ikke rigtig klare at have een til, der skulle studere. Min mor gik stadig med aviser, men havde jo ikke så megen hjælp mere, så det var drøjt for hende. Jeg skulle nu også ud at arbejde. Da jeg havde været meget glad for at tegne og sætte farver på, troede min mor, at jeg måske kunne komme i lære på Den kgl. Porcelænsfabrik. Der havde været en annonce i avisen. Min mor tog med mig dertil. Vi havde nogle tegninger med, som jeg havde lavet. De så på dem og sagde, at de godt kunne se, at der var et vist talent, men de havde brug for en rigtig kunstner. Det var i første omgang min mors ambitioner for mig. Ja, så var der jo Galle og Jessen, hvor min søster var. Der var jeg et stykke tid, men det var ikke rigtig noget for mig. Mine forældre ville gerne have, at jeg kom i lære. Min mors far var en meget dygtig håndskomager med mange svende på værkstedet, men vi kom ikke så meget sammen, og han boede i Lyngby. En dag fik vi i avisen øje på en annonce, hvor Hertz skotøjsfabrik søgte en hjælpepige til finish-afdelingen. Jeg lavede lidt af hvert, bl.a. satte jeg snørebånd i de færdige sko. Men min mor sagde, at jeg skulle spørge, om jeg kunne komme i nådlerlære. Det var i en anden afdeling. Jeg

spurgte mange gange med mellemrum, men der var lange udsigter, da der først var nogen, der skulle udlæres, før de kunne tage nye ind. Vi så stadig i avisen, og en dag fik jeg endelig en læreplads på en helt anden skotøjsfabrik ikke ret langt fra, hvor vi boede. Det første halve år var jeg hjælpepige, men så kom jeg på kontrakt. Jeg var 3 år i lære, og det gik meget godt. Jeg bestod mit svendestykke og fik mit bevis den første arbejdsdag i 1940. Jeg blev sat til at sy militærstøvler, og det var hårdt, men krigen var lige uden for døren.

Kort efter fik jeg arbejde på en anden skotøjsfabrik, som lavede hjemmesko. Det var ikke så hårdt, men uvant, for jeg skulle sy såler på. De var ikke hårde, men det krævede nøjagtighed og hurtighed, da vi var på akkord. Fabrikken lå på Amager i Wildersgade. Vi var selv flyttet fra Jagtvejen til Sjællandsgade, vistnok for at mor ikke skulle have så langt til at hente aviserne. Min ældste søster var flyttet hjemmefra nogle år før, og nu var den anden søster også blevet gift og var flyttet.

Min mor var lige kommet hjem fra sin avistur – den var blevet lidt mindre – jeg stod og skulle på arbejde med en sporvogn, da vi hørte en frygtelig larm af flyvemaskiner, der fløj ganske lavt over os. Vi kunne se, det var tyske maskiner. Vi troede de skulle til Norge, jeg ved ikke rigtig, hvad der fik os til at tro det, men det er nok den gamle historie med, at man ikke tror det rammer os, kun naboen. Jeg skulle skynde mig for ikke at komme for sent på arbejde. Jeg nåede også sporvognen. Da vi lige var kommet over Langebro, blev broen spærret og besat af tyskerne. Jeg nåede ud til mit arbejde. Imidlertid var der blevet kastet flyveblade ud fra tyske maskiner, hvor der på dårligt dansk stod, at vi var blevet besat af tyskerne. Der blev ikke arbejdet den dag, men vi vidste ikke, hvordan vi skulle komme hjem. Vi var meget nedtrykte, men op ad dagen fik vi lov at høre med på chefens radio, og der blev sagt at broerne ikke længere var besat, så vi igen kunne komme over. Vi fik selvfølgelig lov til at tage hjem.

Jeg var blevet forlovet. Vi havde truffet hinanden på aftenskole. Min forlovede var desværre arbejdsløs, derfor var han sendt til Sønderjylland for at plante læbælter. Der var andre unge, der også var sendt derover. Da det halve år, min forlovede skulle være

Hertz' Skotøjsfabrik på Jagtvejen. Interiør fra nådleriet i 1935. Efter Elsebeth Nørgaard Pedersen: A/S Ballin & Hertz – et firma og dets baggrund. København 1988.

der, var gået, kom han hjem. Han fik et lejet værelse i nærheden af, hvor jeg boede.

Det var begyndt at knibe med skind til at sy sko af, men jeg kom på en anden skotøjsfabrik, der syede sko af rødspætteskind. En dag slap det også op. Så blev jeg også arbejdsløs. Det varede heldigvis ikke længe, for jeg var begyndt at samle udstyr. Jeg undte ikke mig selv noget, der ikke var strengt nødvendigt. Der var især et spisestel, jeg gerne ville have. Min søde og kloge mor sagde til mig, at jeg hellere først skulle samle på kopper, for som hun sagde: hvornår tror du, du får råd til at få mad på alle de tallerkener, det er mere sandsynligt, at du en dag kan invitere på kaffe. Ja, det kunne jeg da godt indse. Jeg gjorde så det, at jeg købte et par kopper en gang imellem og sideløbende sparede op til spisestellet.

Min forlovede havde ind imellem nogle småjobs, men mest var

han arbejdsløs. Nu blev han, ligesom sin far og bror, sendt til Tyskland for at arbejde, det var vist vejarbejde. Faderen kom til Hamborg, og min forlovede og hans bror kom til Kiel. De var nødt til det. Der var blevet lukket for understøttelsen efter ordre fra tyskerne. Krigen havde nu varet ca. halvandet år. De boede i barakker, de fik meget dårlig mad, og også for lidt. De skulle være der et halvt år. Da de endelig kom hjem, var de meget underernærede, og de tålte ikke at få ordentlig mad lige med det samme. Den første aften var min forlovede hjemme hos os. Han blev så syg, så vi måtte have læge, som øjeblikkelig sendte ham på hospitalet. Det var nyresten, han lå der i 8 dage.

Vi ville så gerne giftes, så vi søgte meget efter en lejlighed. Et plus ved giftermålet var det også, at de ugifte arbejdsløse først blev sendt til Tyskland. Endelig fik vi en dag en lejlighed i Thorsgade i netop det kvarter, som min mor havde gået med aviser i. Vi blev gift på rådhuset. Vi kørte dertil i sporvogn på en omstigningsbillet, der gjaldt en time, så vi kunne køre hjem til mine forældre på den samme billet. Det var i 1941, den 2 juli. Det var også mine forældres bryllupsdag og min mands fødselsdag, han var da 24 år. Jeg var 20 år.

Ove var jord- og betonarbejder ligesom sin far. Af og til var de arbejdsløse, men ind imellem havde de arbejde, endda på samme byggeri. De var således med til at bygge Tandlægehøjskolen, Gutenberghus og Dagmarhus.

Den lejlighed, vi fik i Thorsgade, var meget god, men der var ingen toilet oppe, og vi boede på 4. sal. Det var ret uhumsk, det vi havde i gården. Vi var 10 familier om at dele 2 wc'er. Vi fik vores første pige i oktober 1942. Vi var lykkelige, men vi ville gerne have haft en anden lejlighed. Vi søgte meget og blev skrevet op forskellige steder, uden at det lykkedes. Det gode jeg mindes fra den tid er, at folk der boede i kvarteret under krigen var hjælpsomme, f.eks. da der var folkestrejke, og tyskerne havde lukket for vand og gas, så vi ikke kunne lave mad. Mændene fik stablet en brændeovn op nede i gården, og så kom vi alle med lidt af hvert. Noget hentede vand i søerne. Vi havde hørt rygter om, at der ville blive lukket for vandet. Vi havde selv fyldt en stor balje, for ingen vidste, hvor længe det ville vare. Det var ikke let, når vi havde vores lille pige. Der gik 3 dage, inden vi fik vand. Tyskerne havde

måttet give sig, for alt var gået i stå, også den produktion, som tyskerne skulle have.

I endnu en arbejdsløshedsperiode blev Ove igen sendt på nødhjælpsarbejde for tyskerne, da de ville lave en vej ved Lumsås. Det skulle også vare et halvt år, og han måtte ikke komme hjem i den tid. Vi kunne, så vidt jeg husker, skrive til hinanden, men brevene blev vist censureret af tyskerne, ligesom de blev det, da han var i Tyskland. Vi havde lavet en kompliceret aftale, således at han, når han havde mulighed for at komme til en telefon, kunne ringe til rullekonen, der havde telefon og forretning i stuen i vores opgang, og så meddele hende, hvornår han igen kunne ringe. Så fortalte hun mig det, og så skulle jeg stå dernede hos hende, når Ove ringede. Det var af lutter velvilje fra hendes side, at det fungerede. Da han efter et halvt år atter kom hjem, blev han indkaldt til Civilforsvaret, og der var han til et helt år efter krigen sluttede. Han skulle altid møde, når der var luftalarm, foruden i sin faste tjenestetid. Men en dag var det heldigvis forbi.

Den dag kapitulationen kom, var Ove ikke hjemme, han var hos en ven, der var frihedskæmper. Han hjalp ham med at rense og pudse nedkastede våben. Jeg vidste ikke, det var det, de lavede. Det var også rigtigt af dem, at de ikke fortalte, hverken vennens kone eller mig noget. Det var jo livet det gjaldt. Tyskerne var desperante på det tidspunkt. Jeg var altså alene hjemme med vores lille pige. Hun var lagt i seng, og jeg stod ude i køkkenet og vaskede en kjole, men samtidig hørte jeg radioen fra England. Det var forbudt at høre den, derfor sendte tyskerne en masse støj på. Men lige med et kom budskabet om, at tyskerne havde kapituleret. Det var strengt at være alene med det glade budskab, men jeg havde vores lille pige, så jeg kunne ikke, som de fleste andre, fare ud på gaden og juble og omfavne andre. Pludselig kom Ove og hans ven, men kun et kort øjeblik, for at omfavne mig og sige, at de tog til Amalienborg, hvor mange tusinder af københavnere samledes i hyldest til kongefamilien.

Efter denne dejlige begivenhed ville vi gerne have et barn til. 9 mdr. efter fik vi så en pige. Vi var rigtig lykkelige, men vi havde endnu et stort ønske, nemlig at få en anden lejlighed, hvor der var træk og slip-wc. oppe i lejligheden. Det var svært at få en, vi kunne betale. Børnene var bange for at gå i gården, vi kunne hel-

ler ikke lide det, men der skulle gå 22 år, før vi fik en anden lejlighed. Vi havde sagt, at det var lige meget, hvor den lå. Vi fik omsider tilbudt en i Frankrigsgade på Amager. Vores børn var blevet voksne og gift og havde heldigvis fået lejlighed selv. Vi var meget glade for vores nye lejlighed, den var på 3. sal, og nu da vi var alene, var der god plads på 67 m². Vi boede der i 16 år. Min mand fik fast arbejde på et trykkeri, så nu kunne vi rigtig nyde det, når børn, svigerbørn og børnebørn kom hjem og besøgte os. Vi havde også fået en kolonihave, som vi var utrolig glade for, og hvor vi boede om sommeren. Det var simpelthen den bedste periode i vores liv.

En lille butik på Østerbro

Af Gerd Skogemann

Gerd Skogemann er født 1920 på Frederiksberg som den yngste af en flok på 5 børn. Familien flyttede til København 1928, og året efter døde hendes far. Moderen forsørgede familien med en lille butik på Østerbro. Gerd Skogemann forlod skolen som 14-årig. 1936 blev hun elev hos KTAS, hvor hun arbejdede som telefonistinde i over 10 år. Hun blev gift 1945 med toldbetjent Holger Skogemann og fik 2 børn. 1957-82 var hun ansat som telefon-dame i Københavns Rådhusforvaltning. Hendes mor, Rosa Cederholms erindringer blev afleveret til Stadsarkivet i 1969 og er senere blevet udgivet med titlen »Rosamin«. Foto Herbst og Preuss

I 1928 flyttede jeg som 8-årig pige med min familie til København fra Frederiksberg. Det var en trist omvæltning for os. Min far, der var vinkyper, kom fra en stilling som lagerforvalter hos Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger, der lå på Islands Brygge. Min far havde fået tuberkulose, en udbredt sygdom på den tid. Da min far var klar over at den var dødelig, ville han prøve at sikre min mor et eksistensgrundlag. Så alt af værdi fra det gamle hjem blev solgt, og en lille blandet handel i Esbjerggade 25 (nu Silkeborggade) blev købt. Til butikken hørte en budcentral, som lå i kælderen nedenunder. Der var to ansatte fra den tidligere ejer, den ene beholdt far og kørte selv den anden budcykel, når der var behov. Bag butikken var der kun eet værelse med en 3 trins trappe op til en entre og et køkken. I modsætning til den lyse 4. sals lejlighed med vid udsigt vi kom fra, virkede stuen mørk og trist med udsigt til den store nabo overfor, Neuberts væverifabrik. For at have et sted at sove til far, mor og 5 børn havde far lejet en lille 2 værelses lejlighed i stuen i nr. 23. Der var hverken køkken eller entre, kun et skab i den ene stue med en vandhane og en vask. På hver etage i ejendommen var der et W.C. på køkkentrappen som naboerne var fælles om.

W.C.'et på butikkens køkkentrappe havde vi dog for os selv, der var ingen nabo.

Min mor var en djærv kvinde, der tog hele denne omvæltning uden at kny. Hun gik straks i gang med at lære sig at handle og købe ind. Hver morgen måtte hun tidligt til grønttorvet, der lå på Israels plads for at købe frugt og grøntsager, som så blev kørt til butikken af en fragtmand med hestevogn. Han kørte for de mange små butikker, der var i byen.

Selve butikken havde 3 trin op fra gaden, en lille klokke forkyndte hver gang nogen gik ud eller ind af butikken. Butiksvinduet var udbygget med en trappeformet kasse, på hvis trin frugt og grøntsager skulle ligge og se indbydende ud. Midt på gulvet var en disk med en kaffemølle med håndsving til at male bønner i. Ved den ene væg modsat døren til stuen stod en stor trætønde med spegesild og en træsaks til at tage dem op af deres brune lag med. På langvæggen bag disken var der hylder med mel, melis og andre langtidsholdbare varer. På gulvet under dem stod kasser med øl og sodavand. Udenfor var ophængt en cigaretautomat med rød og grøn Cecil og et cigaretmærke der hed Adamas. De kostede 35 øre pakken, så man kastede en 10-øre og en 25-øre i og trak skuffen ud under det ønskede mærke. Når skuffen blev skubbet ind igen, dumpede den næste pakke ned klar til en ny kunde. Stuen bag butikken blev rammen om vores liv. Den var spartansk udstyret, ved den ene langvæg stod en stor Nolfi træsofa, foran den spisebordet med 4 stole. Der kunne sidde 4 i sofaen. I hjørnet stod et spejlchatol og foran det 3-fagede vindue et lille bord med 2 stole. På den modsatte tværvæg klaveret som mor havde modsat sig blev solgt, hun ville så gerne selv lære at spille.

Min ældste bror, Børge, spillede glimrende efter gehør. Ved stuen anden langvæg, med trappen op til køkkenet, var der en kakkelovn, døren ud til butikken og en reol, hvorpå telefonen stod. Der var malerier på væggene, dels nogle min fars bror havde malet, og dels nogle en maler, de havde kendt under et ophold i Norge, havde malet. Gardiner og lyseduge havde min mor selv hæklet.

Børge var 17 år og nitterlærling, min næstældste bror hed Bjørn, var 14 år og skulle i lære som skibsbygger, samme sted, Burmei-

ster og Wain. Min søster Inger på 11 år, min bror Axel på 10 år og jeg selv blev indskrevet i Randersgades skole. Min bror og jeg faldt hurtigt til i vore klasser, men min søster, der havde gået i en forsøgsklasse med meget frie former på Lollandsvejens skole på Frederiksberg, fik problemer, for det hun havde lært svarede slet ikke til det, de kunne i hendes klasse, men hendes lærerinde, frk. Steglich Petersen, som ellers havde ry for at være meget streng, hjalp hende igennem den første tid, og da Inger var en intelligent pige kom hun i løbet af kort tid på højde med de andre piger. Som klasselærerinde fik jeg frk. Håhr, et venligt menneske. Hun var høj og tynd og meget hjulbenet, havde et langt, smalt ansigt med rare blå øjne, det grå hår var skilt i midten og samlet i en knude i nakken. Min sidekammerat blev en tynd, mørk pige med lange fletninger. Hun hed Ethel, og vi blev hurtigt gode venner.

Drengene og pigerne gik hver for sig så skolegården var delt op på midten med et plankeværk, dog ikke helt igennem, så passage var mulig, men når vi var nede i frikvartererne var det strengt forbudt at opholde sig ved åbningen, det var især de store piger og drenge det fristede. Der var i det hele taget en streng disciplin. Når skoleklokken ringede stillede man op 2 og 2 klassevis og ventede på gårdvagtens vink om tilladelse til at gå op i klasserne. Man stod ved sin pult til læreren gav lov til at sætte sig. Man kom let til at sidde en time efter skoletid, hvis man ikke kunne sine lektier eller havde glemt sin hjemmeopgave. Hvis man var fræk eller svarede igen kom man uden for døren, tit efterfulgt af et besøg hos inspektøren. Det blev praktiseret meget forskelligt. Frk. Håhr brugte det næsten aldrig, men der var en anden lærerinde, der var berygtet for det. Jeg havde hende heldigvis ikke, men jeg kendte hende. Hun var tit gårdvagt, en lille mørk sortklædt dame med hårde, brune øjne. Der skulle ikke meget til, før man blev nevet eller hevet i ørerne, og der var altid nogen, der kom til at stå med næsen mod muren, når hun var gårdvagt.

I den første skoleferie skaffede skolen os 3 søskende på sommerferie, jeg kom til et barnløst ægtepar i Helsingør, en hr. og fru. Svenningsen, sammen med en anden pige på samme alder. Vi fik det materielt godt, men jeg græd tit om natten fordi jeg længtes hjem. Min søster kom til en landmand i Nordjylland, hvor hun blev meget glad for at være. Min bror kom på koloni. Inden afrej-

Gerd Skogemann, nr. 2 fra højre, på sommerferieophold hos familien Svenningsen i Helsing. Der serveres jordbær med fløde. Foto ca. 1929. Privateje.

sen blev alle drengene klippet skaldede på grund af luseplagen som var ret udbredt. Det var svært at undgå at få lus, min mor kæmmede os ofte med en tættekam, havde et vandfad stående ved siden af til at skylle kammen i, hvis der fulgte lus med.

På skolen blev klasserne med jævne mellemrum efterset for lus af en skolesygeplejerske. Man var rædselsslagen, hvis hun fandt dyr eller æg, for så var det ned i kælderen til seppedilleeddikur, det lugtede så grimt at man blev helt isoleret, og kammeraterne holdt sig for næsen hvis man kom i nærheden af dem. Så da det skete for mig tudede jeg og skabte mig og forsøgte at rive mig løs, men der var ingen vej udenom jeg måtte igennem fornedrelsen. Den karré vi boede i var en firetagers ejendom med loftskamre som beboerne kunne leje til de større børn, hvis pladsen i lejligheden blev for trang. Karreen omfattede Esbjerggade, Viborggade og Skanderborggade. Der var en portindgang til fællesgården fra Skanderborggade, et plankeværk med en lille åbning

Gerd Skogemann boede som barn i kareen Esbjerggade, Viborggade og Skanderborggade med udsigt til August Neuberts Væveri. Fabrikens facade vendte mod Viborggade. Foto 1929. Københavns Bymuseum.

delte gården i 2 dele, den bedste del lå på Esbjerggade-siden, der var mest lys og luft for der var ingen bebyggelse efter vores hus, kun en lille træbygning der husede en kommunal brændselshandel, og efter den lå der nogle oplagspladser. Der stod skralde-spande langs plankeværket og ingen af os brød sig om at hælde noget i dem efter mørkets frembrud, for så dukkede rotterne op. Jeg var meget bange for dem, jeg så dem pile afsted mange gange, men jeg kom aldrig i nærkontakt med dem.

Der lå mange forretninger i Viborggade. Dem jeg husker bedst var slagteren, der lå lige på hjørnet efter mors butik. På den anden side var der en barber i den ene hjørnebutik, i den anden var der en cykelsmed. Efter ham kom Niensens cigarbutik der også handlede med aviser og blade, bl.a. den tids sladdersprøjte: »Sandheden om« f.eks. Liva Weel og Fritz Hueg eller om skuespilleren Ingeborg Brun Bertelsen eller andre kendte personer der fik deres liv endevendt. Men selvfølgelig husker jeg bedst slikbu-

tikken lidt længere nede i gaden. Der havde jeg min gang, hver 2-øre eller 5-øre jeg reddede mig blev omsat her. På vores egen side efter slagteren lå en manufakturhandel, en bager og på hjørnet til Skanderborggade en købmandshandel. Jeg husker ikke om der lå nogen fiskeforretning i nærheden, men af og til kom en ældre mand, som bar hele sit varelager foran sig, og råbte:» Så er der ål, levende ål«. Hvordan han bar sig ad med at have levende ål i en kasse kunne godt undre en, men det skete da en gang imellem at mor købte af ham, og engang så jeg en ål smutte ned fra køkkenbordet. Vinteren blev hård for min mor.

Min far blev indlagt på Øresundshospitalet. Børge og Bjørn var ikke til megen hjælp, som lærlinge gik man dengang på teknisk skole om aftenen. Heldigvis var min fætter der hed Frederik lige blevet færdig med sin soldatertjeneste, så han kom og overtog min fars plads i budcentralen. Det må have været en trist jul det år, men jeg var glad, for jeg fik en julepakke fra fru Svenningsen med slik og en meget fin kjole. Frederiks far, der var min mors bror, var medlem af noget, der hed en hundredemandsforening, de afholdt juletræsfest, og der tog han mig med. Jeg følte mig som en prinsesse i den nye fine kjole og troede det var derfor jeg skulle gå forrest ved indmarchen til det store flotte juletræ, og det var derfor nisserne flere gange valgte mig som hovedperson i legene, men det var nok fordi min onkel var medlem af bestyrelsen. Men mindet om det juletræ står som et klart lys i min erindring.

I februar 1929 døde far efter en forgæves guldkur. Den dag det skete sad vi børn hjemme i stuen omkring bordet, de store har nok vidst hvad der var i vente for stemningen var meget anspændt. Da mor kom var hun meget alvorlig, hun lagde en pose med wienerbrød på bordet og sagde stille og uden gråd: »Far er død«. Min søster begyndte at græde, men jeg forstod ingenting, jeg opfattede det på samme måde, som da mor havde sagt at far var kommet på hospitalet. Døden havde jeg ikke mødt før og vidste ikke at den var uafvendelig. Jeg var med til begravelsen, der forgik fra Bispebjerg kapel, min eneste erindring er den blomstersmykkede kiste og de mange sortklædte damer. Min mor var også helt sortklædt og bar en sort hat med et sort halvslør der dækkede det meste af ansigtet. Det tøj skulle hun gå med et helt år efter at hun var blevet enke, det brugte man dengang, og der

Gerd Skogemanns forældre, Rosa og August Cederholm, fotograferet i 1927. Privateje.

var en forretning der havde specialiseret sig i sort tøj, den hed Sørgemagasinet. Nu var mor alene med 5 børn. Frederik lejede et loftskammer og blev en del af vores familie, han var uhyre sød og hjælpsom over for min mor. Min fars familie, som vi børn holdt meget af og i hvis store smukke hjem i Admiralsgade vi havde tilbragt så mange dejlige dage til jul og andre højtider, kom for at tilbyde mor hjælp. Men hun afviste dem, ønskede ikke at se dem mere, hun ville klare sig selv. Mor havde aldrig følt sig godt tilpas i deres selskab. Hun var kun kommet i deres hjem for fars skyld. De havde aldrig lagt skjul på, navnlig de første år af ægteskabet, hvor lidt velkommen hun var som svigerdatter. De havde gjort alt for at forpurre ægteskabet mellem deres søn og den 5 år ældre enke med 2 børn. Men far elskede hende, giftede sig med hende og adopterede de 2 drenge.

Kort tid efter fars død sad fru Svenningsen fra Helsingør i vores stue, da jeg kom hjem fra skole. Hun smilede venligt til mig og sagde, at hun og mor havde haft en lang samtale om mig, og nu ville hun spørge mig, hvad jeg ville synes om at komme til at bo i Helsingør og så besøge min mor i ferierne. For nu, hvor min mor var blevet alene, ville det være en god hjælp hvis hun og hendes mand adopterede mig, så ville jeg være sikker på at få en god uddannelse. »Du skal nok få det godt«, tilføjede hun med et stort smil. Jeg var helt stum et øjeblik, men så fattede jeg hvad det var hun sagde og kastede mig grædende om halsen på mor og hulkede: »Du må ikke sælge mig!« Mor knugede mig ind til sig og sagde til fru Svenningsen: »Jeg kan ikke undvære nogen af mine børn«. Fru Svenningsen blev vist fornærmet, vi hørte i hvert fald ikke fra hende mere.

Vi blev allesammen undersøgt for tuberkulose, heldigvis var vi ikke blevet smittet, men lægen syntes at jeg var for tynd og bleg, så jeg blev sendt på et 6 ugers ophold i Horserødlejren der dengang var svagbørnsskole. Jeg vendte tilbage rund og brun og skulle kort efter videre til en ny ferieplads skolen havde skaffet mig hos en gårdmand i Jylland. Konen var lidt skuffet da hun så mig, »Jeg troede jeg skulle have en lille bleg københavnerpige«. Min mormor, som alle i familien kaldte Bedste, havde selv prøvet at blive enke med mange børn at forsørge. Hun måtte gå ud og vaske for folk for at klare dagen og vejen. Nu var hun over 70 år og fik en lille aldersrente. Hun var en pæn dame, altid omhyggelig med sit udseende og der var en egen rankhed og værdighed over hende. Hun var ikke en Bedste der legede med eller kælede for sine børnebørn, men hun var altid parat til at passe dem, når hendes døtre havde behov ved barsel eller sygdom. Også nu kom hun for at hjælpe mor med at vaske. Det var et hårdt arbejde, men Bedste var robust trods sin høje alder. Dagen før der skulle vaskes, satte mor tøjet i blød i de store trækker i vaskekælderen der lå lige under vores butik. Tidligt næste morgen fyrede hun op under gruekedlen og fyldte den med vand. Når vandet begyndte at blive varmt blev sæben pisket i, og det tøj der tålte kogning kom i. Når vandet kogte stod mor eller Bedste, hvis hun var kommet, og stak i tøjet med en vaskepind for at holde det nede i det boblende sæbevand. Efter et stykke tid blev tøjet, ved hjælp af va-

skepinden, lagt over i vaskebaljen, sæbevand blev øst over og så meget koldt vand at Bedste kunne have sine hænder i det. Et vaskerbræt med 2 ben og en forside af bølgeformet metal blev sat i baljen og så begyndte skrubbearbejdet, op og ned, indtil Bedste mente det var rent, så blev det vredet og kom i skyllekarret. Når kogetøjet var færdigt fik resten af tøjet samme omgang, hele tiden suppleret med varmt sæbevand fra gruekedlen. Skylningen foregik ved at man trak tøjet op og ned i det kolde vand nogle gange og smed det til afløb på vaskebænken. Skyllekarret blev tømt ved at man trak en prop ud ved bunden. I igen og nyt vand, det blev gentaget 3 gange, så skulle tøjet vrides og hænges til tørre. Det var let nok om sommeren for der var tørrestativ i gården, men om vinteren var det drøjt, så skulle det bæres op ad køkkentrappen til tørreloftet. Bagefter skulle tøjet behandles. Kjoler, skjorter og bluser skulle stryges, dækketøj rulles. Det blev lagt pænt sammen, duge og sengetøj var vi altid 2 om at lægge sammen. Så var det afsted til rullekonen. Hun havde en meget stor kasse fyldt med sten, den kørte frem og tilbage på nogle store runde træstokke. Hun stænkede tøjet med vand og vikledede det om stokkene, så blev de skubbet ind under kassen, jeg ved ikke om der var varme på eller om det var vægten fra kassen, men ihvertfald når de havde rullet rundt et stykke tid kom tøjet af stokkene og var fint glat. Når Bedste havde vasket skulle vi altid have søbemad, det vil sige gule ærter, grønåls- eller hvidkålssuppe, for det holdt Bedste så meget af. Det var ikke kun, når Bedste vaskede, hun kom og spiste med. Hun gik lidt på skift hos sine døtre, for varm mad hjemme hos hende selv var kun havregrød og øllebrød.

Mor var dygtig til at lave mad, hun købte de billigste kødstykker og fik de lækreste retter ud af dem. Hun udnyttede alt fra butikken, så snart en grøntsag eller noget frugt begyndte at se lidt kedeligt ud kom det op i køkkenet til behandling, så hun havde aldrig spild af sine indkøb på grønttorvet. Af et grisehoved blev der mad til flere dage, velmagende mad sagde de andre. Jeg spiste kun med, når grisesylten kom på bordet med rugbrød, sennep og rødbeder, som selvfølgelig altid var hjemmekogte. Jeg var frygtelig kræsen, jeg spiste hverken søbemad, sødsuppe, pærevælling eller sagsosuppe, for slet ikke at tale om grøddagen, det var som regel en gang om ugen.

Gerd Skogemanns mor,
Rosa Cederholm, på
Strøget i København.
Foto fra 1930'rne.
Privateje.

Vi fik rismelsgrød, fløjlsgrød, der vist nok var mælk bagt op med hvedemel, der var også noget der hed sødgrød, kogt på bygmel. Kun hvis det var risengrød med smørklat og kanel var jeg med. Kartoffler og sovs med enten frikadeller eller hakkebøf var min livret, eller hvis vi fik en rigtig steg stegt i ovn, men det var sjældent. Noget hele familien holdt af, inklusive mig, var mors »døde frikadeller«, det fik vi dagen efter oksekødsuppe, hvor mor skrabe kødet fra benene suppen var kogt på, lod det gå gennem kødmaskinen sammen med løg, så blev det rørt op med mel og æg og stegt på pande til lækre, sprøde frikadeller som vi fik stuvede grøntsager til. Når de andre nød mors gode mad sad jeg meget ofte med en rugbrødsmad mens mine søskende skumlede: »Hvorfor kan hun aldrig spise det samme som os andre«. Mor tilbragte selvsagt mange timer i sit køkken hver dag, hele tiden op og ned ad den lille trappe, når telefonen ringede eller butiksklokken forkyndte at der var kunder, derfor råbte vi altid højt: »det er mig«, hvis vi benyttede butiksdøren når vi kom hjem, men for det meste gik vi ad køkkentrappen. Gården var vores legeplads, men hang der vasketøj måtte vi ikke være der. Det samme gjaldt om foråret når gården var fuld af træbukke, hvor beboerne luftede

deres sengetøj. Andre dage kunne der være gang i tæppebankningen. Det var ofte unge arbejdsløse mænd der gik rundt ved dørene og tilbød deres hjælp for på den måde at tjene lidt penge. Men når gården var fri kunne vi lege. Der var altid nogen af de større børn, der fik os i gang med at lege »ståtroll«, »alle mine kyllinger kom hjem«, » 2 mand frem for en enke«, eller røvere og soldater og skjul. Hvis pigerne var i overtal legede vi rundekrans eller »far, mor og børn«. Min søster var god til at sætte os i gang. Engang fandt hun på at vi skulle lege cirkus. Hun satte alle i gang med at samle gammelt tøj og hatte til udklædning. Mig havde hun udset til at danse ballet, hun havde fået fat i et stykke tylsgardin som hun viklede om mig og fastholdt med en elastik i livet. Jeg skulle danse »svanens død«. Det gik jeg meget op i, så da forestillingen skulle løbe af stablen, med både voksne og børn som tilskuere, var jeg så spændt på min egen præstation, at jeg ikke så hvad de andre lavede. Da min søster gav tegn kom jeg dansende frem i gården, ivrigt optaget af min svane, tilskuerne lo, men det rørte mig ikke, jeg var alt for optaget af at huske de rette arm og benbevægelser. Uden at jeg anede det, gik min bror Axel iklædt en slags klovnekostume, bag min ryg og gjorde nar af alle mine bevægelser. Det blev ham der høstede det store bifald, jeg havde troet skulle være mit.

Der var også dage hvor vi kun var få i gården, så hinkede vi eller sjippede, enten hver for sig eller der var 2 til at holde tovet og så var det med at springe ind og få så mange hop som muligt uden at blive ramt så svingningen stoppede.

Boldspil erindrer jeg ikke, men det har nok været forbudt i gården. Derimod nipsede vi, små nåle med kulørte, runde hoveder skulle med fingeren skubbes mod en kridtstreg. Man havde kun et puf ad gangen efter tur, man måtte puffe til sin egen eller de andres, kom nålen over kridtstregen havde man vundet den. Der var nogle piger der havde nipsepuder fyldt med nåle, som i stedet for det lille runde hoved havde kønne, farvestrålende fugle eller blomster. Der var stort udvalg i sådanne nåle for dem der havde råd til det. Af og til kom der spillemænd i gården. Jeg husker især en ældre mand med stort hår og skæg, han medbragte en klapstol så han kunne sidde ned og spille på sin harmonika. Så snart de første toner nåede rundt i karreen myldrede børnene

frem og mødrene kom i vinduerne, nogle kastede småmønter ned, indpakket i papir, dem samlede vi op og puttede i hans lommer. Indimellem holdt han pauser, når nogle af konerne kom ned med kaffe eller andet godt til ham. Det var altid lidt af en festdag, når han kom.

Det var især børnene fra de fattige hjem der legede i gården, de bedrestillede børn så vi sjældent. En undtagelse var en dreng der hed Gunnar, han var søn af en skrædder og var altid pænt klædt, han havde lyst hår og blå øjne, han var lidt ældre end mig og jeg var forelsket i ham. Når han var med i legene var det helt anderledes for mig, og når han talte til mig gik der en strøm af glæde igennem mig. Men den oplevelse varede kun kort, en dag fik jeg at vide at familien var flyttet til Kanslersgade. Jeg ved ikke hvor mange gange jeg gik tur i den gade for at møde ham, men det skete aldrig, og til sidst gav jeg op.

Min søster savnede min fars familie meget, hun havde været deres yndling. Hun var den der lignede far og fastrene mest, og hun var deres første barnebarn. Hun havde været meget hos dem både på ferie og når der var behov for pasning, som f. eks. da jeg blev født. En søndag tog hun min bror Axel og mig med på en lille tur, hun ville ikke sige hvor vi skulle hen, men vi var godt trætte, da vi nåede hendes mål, Admiralsgade. Hun tog os med ind i gården og sagde at vi skulle råbe højt på hinanden. Resultatet udeblev ikke, farmor kom til vinduet og kaldte os op. Vi blev trakteret med sodavand og kager. Selv om vi ikke blev der ret længe og farmor gav os penge til sporvognen hjem, havde vi alligevel været så længe væk at mor havde været bekymret for os og ville vide, hvor vi havde været i al den tid. Da hun fik det at vide, blev hun meget vred på min søster og truede hende med at hun ville blive straffet meget hårdt, hvis hun fandt på den slags igen. Så farmor fik ikke flere besøg.

Jeg klarede mig godt i skolen, men det kneb for Ethel, så hendes mor spurgte, om jeg ville komme hjem sammen med Ethel hver dag fra skole, så vi kunne læse lektier sammen. Det havde min mor ikke noget imod og jeg slet ikke, for vi fik altid et eller andet lækkerter, når vi var færdige med lektierne. Nogle dage var jeg der længe, så vi også fik tid til at lege sammen. Vi havde begge to en livlig fantasi og kunne altid finde på noget. Vi lavede vores egne

dukkestuer af skotøjsæsker, vi klippede vinduer i bunden og stillede dem på siden med låget som stuegulv. I katalogerne fra varehusene fandt vi gardiner og tæpper som vi klistrede på, møblerne blev lavet af papstykker, og beboerne var modellerne fra katalogerne. Men først skulle alt farvelægges for der var ikke farvetryk den gang. Ofte tegnede vi vores egne påklædningsdukker som så blev udstyret med smukke kjoler og frakker. Ethel boede i Løgstørgade lige bag skolen. Hendes forældre havde en marskandiserforretning som moderen passede. Hun var en lille mørk dame med brune, bedrøvede øjne, hun led konstant af hovedpine. Faderen var tyk og rund med tyndt hår og hvalrosseskæg, han var en mand af få ord, jeg hørte ham aldrig sige noget andet end ja eller nej. Foruden indkøb til butikken købte han større partier af gammelt jern op til videresalg. Vi så ham tit i Esbjerggade, når han kom med en fuld trækvogn for at læsse af på den oplagsplads han havde der.

Havde han gjort en god handel gik han på værtshus for at fejre det med en øl, men blev han for længe borte, blev hans kone bange for at det skulle blive til mange, så hun brugte et middel som hun vidste virkede. Hun lukkede butikken, tog håndtaget ud af døren og gav det til Ethel, så måtte vi ud og finde ham på et af de mange værtshuse, der var i kvarteret. Når vi fandt ham, gik Ethel ind og lagde håndtaget foran ham på bordet. Så gik vi hjem, og det varede aldrig ret længe før han kom og åbnede butikken, der måtte ikke mistes handel.

Det blev der nu om vinteren, for da løb Ethel og jeg på skøjter på en isbane der blev lavet på legepladsen ved hjørnet af Århusgade og Løgstørgade. Jeg havde ingen skøjter, men Ethel insisterede på, at jeg lånte et par af dem der hang til salg i butikken. Moderen vred sig meget, men jeg fik dem, Ethel var meget forkælet og fik altid sin vilje. Det var meget sjældent Ethel kom hjem til mig, der var hverken ro til at læse lektier eller lege. Mine søskende skulle jo også passe deres, og mor var i fast rutefart mellem køkken og butik. Der kom også ofte kunder ind for at låne telefonen, for dengang var telefonen endnu ikke hver mands eje. Ethels mor havde en af de ældste typer. Den hang på væggen og man skulle dreje på et lille håndsving både ved opkald og afringing.

Bedste havde naturligvis ingen telefon, så når der var besked til hende fra mor blev jeg sendt afsted. Hun boede i Rantzausgade i en lille 1 værelses lejlighed med køkken, men uden entre og W.C. Der var et lokum i gården, der bestod af en stor spand med et bræt, med et hul i midten, der var 3 af slagsen i et træskur. Det var en kold tur at komme der om vinteren, de fleste brugte da også en potte oppe som de gik ned og tømte bagefter. Spandene blev hentet tidligt om morgenen af renovationsarbejdere og erstattet med tomme. Der boede en slagter i stuen og en ækel stank af halvråddent kød var der altid på trappegangen. Bedstes stue, som var både opholdsstue og soveværelse, var altid pæn og ordentlig og et broget sengetæppe dækkede hendes seng. Midt på hendes bord stod en stor opsats af udhamret metal med en glas-skål oveni som endte med en flæsekant. I hjørnet havde hun et chatol med et spejl. Det hun gjorde mest ud af var gardinerne, de var altid nyvaskede og stivede og så lange at de lå lidt hen ad gulvet. Det er nødvendigt med pæne gardiner, fortalte hun mig, for det er mit ansigt udadtil.

Jeg var somme tider ked af, at der var så meget Ethel fik, men jeg ikke kunne få, fordi vi ikke havde råd til det. Men det nyttede ikke at beklage sig til Bedste, hun sagde altid: »Man skal være glad, bare man er rask«. Bedste fortalte mig om den fattigdom der var da hun var barn. Da måtte de gamle, der ikke havde slægtninge til at hjælpe sig, sidde på kirketrappen med en tiggerkurv. Også børn fra fattige familier blev sendt ud at tigge. Bedste var barn af en enlig mor, men blev sat i pleje hos en familie, hvor faderen var murer. Når han var arbejdsløs blev hans egne børn sendt ud at tigge, men ikke Bedste, for den store brygger Jacobsen betalte for hendes ophold. Bedstes mor hed frk. Andersen og havde været tjenestepige i brygger Jacobsens hjem. Jeg ville altid gerne høre noget om hendes mor, men det slog hun altid hen med, at hun ikke huskede andet om hende, end at hun altid tudede.

Den 2 april 1930 var en festdag på skolen. København fejrede 125- årsdagen for H.C. Andersens fødsel. Hver skole skulle stille med en hvidklædt fanebærer som skulle stå foran rådhuset under festlighederne på rådhuspladsen. De fleste skoler stillede med drenge, men ikke vores skole. Frk Rayn, vores håndarbejds lærinde og viceinspektice, havde insisteret på at det skulle være min

3. mellem på Randersgades skole i 1934. Gerd Skogemann er nr. 4 fra højre i forreste række. Privateje.

søster der skulle være skolens repræsentant. Inger blev forsynet med hvidt tøj, fra top til tå, og med sit kønne ansigt, de blå øjne og det lange lyse hår var hun som et symbol på en rigtig dansk pige. Hovedpersonen H. C. Andersen, der skulle køre i karet ind til rådhuspladsen, blev vores engelsklærer hr. Hår, der ved hjælp af lidt sminke, den rette klædning og den høje hat, virkelig kom til at ligne den gamle digter. Det blev en begivenhed der optog sindene, både i skolen og hjemme hos os. I ugerevyerne i biografene kunne vi bagefter genopleve det hele på filmværket.

I begyndelsen var handelen i butikken gået godt, min mor tog imod kunderne med smil og venlighed, og de kunne lide hende. Det var gennemgående familier med små indtægter der boede i nabolaget, og det var kutyme dengang at man købte på kredit, eller »klods«, som det blev kaldt, og så betalte hver uge eller måned. Mor havde nogle gode kunder der købte meget og betalte punktligt, men mange kom og bad om henstand eller betalte lidt af på regningen, og så købte videre på klods.

Mor skulle betale sine indkøb kontant, derfor var indtægterne fra budcentralen uundværlige. Det gik ikke så godt mere, bud-

centralen havde mindre indtægter, så mor måtte afskedige det ene bud, så der kun var min fætter tilbage. Han fik til gengæld nok at køre med, og da han alligevel altid opholdt sig i vores stue, når han havde pause, kunne mor opsigse kælderlejemålet.

Børge var blevet svend, men den indtægt, i form af kostpenge, min mor havde set hen til, udeblev. Han blev indkaldt til marinen og kom med inspektionsskibet »Hvidbjørnen« til Grønland. Vi måtte spare hvor vi kunne. Jeg havde mit faste job med at stå tidligt op og gå til bageren, så kunne man købe brød fra dagen før til halv pris. Brød var en af de få ting min mor ikke klarede selv. Kun til jul bagte hun en pund til pund sandkage og kogte klejner. Men æbleskiver og pandekager fik vi ret ofte.

For at klare de mest nødvendige tøj- og skoindkøb havde mor en konto hos Carl Jacobsen i Farimagsgade og hos en skotøjshandler på Vesterbrogade. Jeg fik så godt som aldrig nyt tøj, jeg arvede det min søster voksede fra, eller fik omsyret tøj vi fik forærende. Mor selv belastede ikke kontoen, hun købte billigt, brugt tøj hos en ungdomsveninde, der havde en brugttøjsforretning i en lille 2 værelses lejlighed i en høj stue på Brorsonsvej. Hun ringede til mor, når hun havde noget hun vidste mor kunne bruge, og så blev jeg sendt ud at hente det. Jeg kunne ikke lide at komme der, begge stuer var fyldt med tøjstativer, og der var en stram lugt af mølkugler, sved og gammel parfume. Desuden skulle jeg altid hen og hilse på hendes gamle mor, der sad, delvis lammet, indpakket i tæpper i en stor stol. Jeg syntes hun lignede en gammel heks med den indfaldne, tandløse mund. Hendes hånd som tog om min var ophovnet, blød og fugtig, og inden hun slap min hånd igen sagde hun hver gang med pibende fistelstemme: »Er det Rosas barn?«

Når der var tøj til omsyning gik jeg til en syerske der boede i ejendommen, hun fik varer i stedet for rede penge. En anden kunde der fik varer som betaling var min mors spillelærerinde, en ejendommelig lille tyk dame med udstående øjne, vi kaldte hende aldrig andet end »proppen«. Når hun sad ved klaveret ved siden af mor og nærmest sang sit: En – og – så to, var det altid med en ølflaske i hånden, så hun kunne skylle efter med passende mellemrum, direkte fra flasken. Bagefter skulle mor høre om hendes mærkelige hobby – begravelser. Hun læste dødsannoncer-

ne igennem hver dag og fandt hun blot den mindste tilknytning gennem bekendtes bekendte mødte hun op. Onde tunger påstod at det var det efterfølgende gravøl, som mange endnu brugte, der trak, men når hun berettede for mor om præstens vidunderlige prædiken, de skønne blomster og følgets påklædning, lød det som om hun virkelig fik oplevelser ud af det.

Vi kom ikke sammen med eller blot indenfor hos nogen af beboerne, bortset fra syersken. Vi kendte kun folk som kunder. Men mange af kunderne brugte butikken til at få en sludder, eller over for mor at lufte deres bekymringer, sorger og glæder, for mor var god til at lytte, og hun bragte aldrig noget videre. Da Børge blev hjemsendt fra marinen havde han fået smag for at sejle, så han og fætter Frederik blev søspejdere. Søspejderstationen holdt til i en lille træhytte i Skudehavnen og havde et par sejlbåde, hvor de unge mennesker lærte at manøvrere sejl og ror og andet sømandskab. Kaptajnen hed Eriksen, han styrede dem med hård hånd og streng disciplin. Men de kunne godt lide ham. Da Frederik viste sig at være meget lidt søstærk, slap han for at sejle mod at være køkkenmand, der sørgede for mad og drikke til de andre, når de kom hjem fra togt. De fik mange gode kammerater, og nogle af dem tog de med hjem søndag aftener når dagens sejlads var slut.

De søndage blev der liv i huset, for det var nogle muntre fyre der både sang og spillede. En af dem spillede så dejligt på klaveret, at mor og jeg ofte sad på den lille trappe og nød musikken og hans rappe fingre. Om det var hans virtuose spil eller økonomiske årsager, ved jeg ikke, men mor holdt op med at spille selv.

Meget af mors handel var efter lukketid, så kom kunderne ad bagdøren, og den handel var næsten altid kontant, så den var mor glad for. Det var naturligvis forbudt og blev straffet med bøder, hvis det blev opdaget men det skete aldrig, måske fordi viceværten var en af de flittigste køkkentrappekunder.

Til jul solgte mor juletræer, de blev stillet op langs butiksruden og hen forbi stuevinduet. Min fætter og mine brødre skiftedes til at være sælgere. Hvis alle træer, på nær det vi selv skulle have, blev solgt, var det en god forretning med stor fortjeneste, som kunne redde julen. Et år har det muligvis slået fejl, jeg husker i hvert fald at min bror og jeg hentede en julekurv med alskens gode sager i Frimurerlogen på Blegdamsvej.

Vores jul blev holdt traditionelt med risengrød med hvidtøl og marcipangris som mandelgave og flæskesteg med sprød svær, rødkål og brunede kartofler. Træet blev pyntet med hjerter og kræmmerhuse og nogle røde og hvide roser, som min mor lavede af silkepapir. Der blev tændt stearinlys på træet, men der var jo ikke noget med at komme overrasket ind til et tændt træ, som jeg huskede det fra min tidlige barndom. Der var end ikke plads til at danse om det for vi var jo mange omkring bordet. Julegaver fik vi, men kun små ting eller bløde pakker med undertøj eller andre nødvendige ting vi alligevel skulle have. Bedste var tit hos os i julen. Men hun kom ikke mere og spiste hos os til hverdag, hun havde fået arbejde som toilet dame hos Wivex. Da hun fortalte mor det, blev hun meget forbavset: »Hvordan har du båret dig ad med det i din alder?« »Åh, det var nemt nok,« svarede Bedste, »jeg sagde bare at jeg var 67 år, og de må jo have troet mig for de bad ikke om beviser.« Bedste blev meget glad for den plads. Hun fik ingen løn, men var på fuld kost, og der faldt mange drikkepenge af. Jeg kom i mellemskole. Vi var kun 3 piger fra vores klasse, resten kom fra forskellige skoler på Østerbro. Det var kun få skoler, der havde mellemskole. — Jeg fik ikke nogen veninde i mellemskolen, og mit venskab med Ethel gled lige så stille ud, nu vi ikke gik i samme klasse.

Arbejdsløsheden bredte sig i København, det blev sværere og sværere for mor at få sine penge hjem, og hvad værre var, kunderne begyndte, når de havde penge, at handle i Nordre Frihavsgade og Østerbrogade, hvor udvalget var større og priserne lavere. Børge som ellers var kommet i arbejde kom ud i strejke, og Bjørn der lige var blevet udlært blev indkaldt som soldat. Så da et loftsrum blev ledigt, så mor ingen anden udvej end at leje det til drengene og sige den lille lejlighed op. Min mors seng blev presset ind i entreen, så hovedtrappen blev spærret, hvad ikke gjorde så meget da vi sjældent havde benyttet den i forvejen. Inger fik Nolfisofaen som soveplads. Jeg fik en feltseng, sammenklappet om dagen lignede den en bænk, og den blev trukket ud foran disken i butikken hver aften, så jeg kunne sove med duften af grøntsager hver nat.

Efter at drengene var flyttet til loftsværelset, var det mig der skulle vække dem om morgenen. Det var ingen sag når det var

lyst, men om vinteren måtte jeg famle mig op ad køkken-trappen i mørke, og helt oppe på loftsgangen måtte jeg som en anden blind føle mig frem til jeg nåede 3. håndtag, hvor jeg bankede på. Det job var jeg ikke glad for, angsten var tit en fast bestanddel af min morgentur.

Det var ikke kun økonomiske problemer vi sloges med. Foruden lusene var der lopper og væggelus. Lopperne var særlig glade for mig, hvor jeg end kom kunne jeg være sikker på, at jeg havde fået en loppe med hjem som bed og kradsede. Lopper var så svære at fange, de hoppede og sprang eller gemte sig i bukse-linningen eller elastikfolder. Det eneste effektive middel var at få undertøjet af i en fart og lægge det i en spand vand. Væggelusene var vi ikke belemret med i samme udstrækning som så mange andre. Da mor opdagede nogle i Nolfi-sofaen vaskede hun den med petroleum. Det kunne de ikke lide, men vi andre og navnlig Inger måtte døje med lugten bagefter.

Konfirmeres skulle jeg, ligesom mine søskende. Det var ikke et religiøst spørgsmål, det skulle man bare. Der blev aldrig talt om Gud i mit hjem, vi havde ingen bibel kun en salmebog, der gik i arv. Som små havde vi gået i søndagsskole, men det var nok mest

Gerd Skogemann som konfirmand i 1934. Privateje.

for at mine forældre kunne få lidt tid til sig selv. Jeg blev konfirmeret den 22. april 1934 hos pastor Eget i Sct. Jacobs kirke på Østerbrogade. Det var en elsket og afholdt præst. Han fik mig til at tro på Gud og bede aftenbøn, men under dynen i stilhed, men senere fulgte jeg det op ved at gå til K.F.U.K.-møder i Luther kirken i Randersgade.

Konfirmationen var også et økonomisk anliggende, der skulle mange penge til tøj og fest. Mor allierede sig med gæsterne og familien så jeg fik undertøj og andendagskjole i konfirmationsgaver. Min konfirmationskjole tilbød en af min mors kunder at sy, helt gratis. Det blev en glat ankellang kjole med ruche i halsudskæring, ærmegab og forneden. Desværre for mig flyttede hun netop på den tid med familien til Ryparken, et helt nyt kommunalt ejendomskompleks ved Lyngbyvej, så jeg måtte gå langt for at prøve og siden hente den. Frakke og sko fik jeg over kontoerne. Selve festen husker jeg ikke meget fra, kun at vi havde en kokekone, en stor svær dame der hed fru Snoer. Hun stod ude på køkkentrappen med en stor spand der var fyldt med is som lå omkring en indre beholder med fløde, æg og vanilje, et eller andet instrument med et håndtag var i massen, og hun drejede rundt og rundt til der kom vaniljeis ud af anstrengelserne. Men jeg husker jeg fik 2 personlige gaver, en halskæde med røde sten af Anna og et fotografiapparat fra en moster og onkel i Horsens, sammen med et brev med en invitation til at holde sommerferie hos dem i 4 uger.

På andendagen skulle man vise sit nye tøj i skolen. Jeg var ked af, at jeg ikke havde fået en hat, det brugte man dengang, men det ville mor ikke bruge penge på. I stedet gjorde jeg mig umage med at lade som om det var mig selv der bestemt ikke ville gå med hat.

Det var en lykkelig dag, da jeg kunne sige farvel til skolen. Frk. Håhr prøvede en sidste gang at overtale mig til at forsætte bare 1 år mere, så jeg i det mindste havde en mellemskoleeksamen, men allerhelst 2 år til realeksamen, det ville give mig langt bedre fremtidsmuligheder, sagde hun. Men hun kunne ikke overtale mig. Jeg var overbevist om, at jeg gjorde det rigtige. Jeg måtte væk fra frk. Arnefeldt og ud at tjene penge. Men først gav mor mig lov til at rejse på ferie. Det blev en lise for mit nervøse sind. Min moster forkælede mig. Jeg fik det som blommen i et æg, og fik for første

Peder Hvitfeldts Stræde,
hvor H. Fiebigers Enkes
Tragantfabrik lå. Køben-
havns Bymuseum.

gang lov at prøve at have eget værelse og sove i en rigtig, dejlig, blød seng.

Da jeg kom hjem havde mor, gennem Kathinka, skaffet mig en plads på en kransekagetopfigurfabrik som hed H. Fiebigers enke. Den lå i Peder Hvidtfeldtsstræde nr. 5 over gården i en 3 værelses lejlighed. Fru Fiebiger, en høj, tynd, gråhåret dame med et langt smalt ansigt, tog venligt imod mig. Der var ingen entre, så det første værelse man kom ind i var naturligt nok butikken. Her var en disk og montre med eksempler på de varer firmaet kunne levere. Der var konfirmander, sølv- og guldbrudepar og hvide brude med brudebuket og brudgom i kjole og hvidt. Der var basun- engle, som brugtes til barnedåb. Der var noget der blev kaldt specialfigurer, som ikke var dusinvarer men kunne fås på bestilling til en dyrere pris. Det kunne være forskellige håndværkere, bal- letpiger eller grønlandere med fine prikmaledede kraver.

Arbejdsrummet var lyst og venligt med vinduer der vendte ud til gården bag den jødiske synagoge i Krystalgade. Der var et langt bord i hele stuens længde med stole om og en kakkellovn i hjørnet ind til den næste stue. Det var et lille værelse med hylder langs væggene. Her stod alle de forme, der stammede fra firmaets grundlægger H. Fiebiger, en indvandret tysk jøde. Ved siden af dette rum lå køkkenet, her blev tragantmassen til. Selve traganten var små hårde fliser, der blev indkøbt i sække. Når de havde stået i blød i vand i et døgn blev de bløde og gummiagtige, og tilsat sukker kunne de æltes til en smidig dej, der ligesom ler skulle holdes fugtigt, når det ikke var i brug. Noget af massen blev indfarvet i forskellige kulører beregnet til hår og tøj.

Der blev brugt forme til alt, traganten blev presset ned, det overflødige afskåret med kniv, og med et lille snuptag med en klump tragant løftet ud af formen igen. Kroppene var delt i 2 dele, en forside og en bagside. Navnlig forsiden gjaldt det om at være omhyggelig med, så man fik et fint ansigt frem. De to dele blev lagt sammen med en metalpind imellem og kanterne efterglattet med en modellerpind. Efter nogen tørretid fik de malet mund og øjne, og individuelle frisurer blev modelleret på. Så blev de klædt på og fik arme, stadig med hjælp af forme. Til sidst blev de sat til tørre på et bræt som metalpindene blev stukket ned i. Allersidst blev metalpinden stukket ned i et postament (fodstykke) og figurerne blev pakket i æsker med gråt vat, 12 stk. ad gangen, klar til levering. Det var især bagere og konditorer der købte dem, men også større kolonialforretninger solgte til deres kunder til den hjemmelavede kransekage.

Fru Fiebiger regnede selv sin virksomhed for et kunsthåndværk og var stolt over de specialfigurer hun selv fremstillede. Til at begynde med lavede jeg kun postamenter, men ret hurtigt fik jeg lov til at holde de andre med arme og tøj. Jeg fik 18 kr. om ugen, det var en fin løn, men der var heller ikke noget der hed fast arbejdstid. Var der travlt kunne det godt blive en lang arbejdsdag, men motion fik jeg, jeg gik frem og tilbage hver dag.

Svajerne på Argus

Af Tage Bredmose Jensen

Tage Bredmose Jensen er født 1910 og boede i sin barndom og ungdom på Islands Brygge, Nørrebro og Østerbro. I 1929, da han var 19 år og arbejdsløs, tog han arbejde i en af Københavns mange og senere største budcentraler i Ny Adelgade 12. Der blev han først cykelbud, senere kontorassistent og siden bestyrer. I 1939 giftede han sig og flyttede til Fredericia. Tage Bredmose Jensen døde i februar i år.

I foråret 1929 startede en 27-årig manufakturkommis en lille budcentral i Grønnegade i Københavns centrum. Den fik navnet »Argus Expres Co.« og lå nøjagtig midt imellem Ny Østergade og Ny Adelgade, hvor der lå et gammelt bindingsværkshus i tre etager. Der var en blomsterforretning og til højre for den, var der en smal gang, der førte ind til ejendommens trappeopgang. Til venstre i gangen var der en dør ud til en lille gård på ca 40 kvadratmeter. Fra gården kom man ind i et lille lokale, hvor der blev installeret en telefon, en petroleumsovn, et skrivebord samt en stumtjener til overtøjet. Bag ved dette kontor var der endnu et lille rum med cementgulv og rå hvidkalkede vægge. Det skulle fungere som budstue samt om natten som opbevaringssted for transportcyklerne. Inventaret var nogle store pakkasser med halm i, som udgjorde det primitive møblement. Det hele tænkt som noget midlertidigt, indtil man kunne konstatere, om forretningen var levedygtig.

En annonce i Berlingeren var årsag til, at jeg, sammen med en halv snes andre arbejdshungrende unge mænd, mødte op her en dejlig junimorgen. Vi var to, der blev antaget, og resten spredtes for alle vinde. Jobbet bestod naturligvis mest i at bringe varer ud for firmaer og private kunder.

Vi bude sad på rad og række i baglokalet og blev så kaldt ind på kontoret, når der blev ringet efter et bud. På væggen i budstuen var der ophængt en seddel, hvor vi var opført ved nummer, som blev slettet, når vi rykkede ud, og vi måtte så, når vi kom tilbage, atter føre os på listen. Jeg fik nr. 12, og fra den dag hed jeg aldrig andet end »tolv« i chefens og kollegers tiltale.

Kunderne betalte timetakst fra afgangsen og til vi returnerede til budcentralen. På en kvittering til kunden var afgangstiden noteret, og returtiden blev påført af kunden ved betalingen. På kvitteringen sad så en kontrolkupon med tider og beløb plus kundens underskrift. Den skulle vi aflevere på kontoret, når vi kom tilbage.

Imellem turene blev der sludret i budstuen eller spillet kort, og hvis der var mange foran een på listen, kunne man nå en kop kaffe ved kaffevognen på Kongens Nytorv eller i æbleskivekælderen i Lille Kongensgade, hvor en kop kaffe med tre æbleskiver kostede 25 øre. Det lyder billigt men datidens økonomiske niveau taget i betragtning meget passende. En arbejdsmand havde dengang 1 kr. i timen og en 48 timers arbejdsuge. Vi bude havde en takst på 1 kr. i timen for ture på almindelig budcykel og 1,30 kr. for trækvogn, som vi lejede et sted i Borgergade. De trehjulede ladcykler var knapt fremme endnu. Vores egen løn var 55 procent af de indkørte beløb, og det kunne maksimalt give os 23-25 kr. om ugen i gode uger, men i dårlige uger var vi nogle gange nede på 18-20 kr. Dertil kom drikkepenge, »slæv« som det hed, og de var ikke så store vel højst regnet en lille kroners penge om dagen.

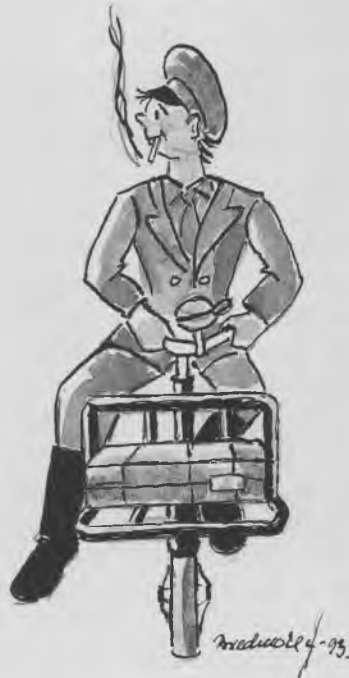
Det var altså ikke et job for familieforsørgere, og en enlig mand kunne lige få det til at løbe rundt. Men det var et frisk job med mange oplevelser, så mange unge mennesker syntes, at det var bedre end at gå med hænderne i lommen og kede sig. Det viste sig efterhånden, at enkelte gifte mænd helt op til 35-års alderen fristede tilværelsen som cykelbude. Måske kunne det gå, hvis konen havde et job ved siden af husgerningen, hvilket absolut ikke var almindeligt dengang.

Foruden os to sidstantagne var der tre mand, som havde været med fra forretningens start. Der var Ludvig, som var blevet fyret for nylig som løs stationsarbejder på en af omegnens jernbanestationer. Der skulle åbenbart spares dengang som i dag mange steder. Så var der Skuffekaj. Navnet kom af hans enorme underbid.

De var begge to et par ægte humorfyldte københavnere, fulde af liv og vittigheder. Den tredje var en sommerferiegæst, nemlig en lærerstuderende, som ville tjene lidt ekstra til den kommende sæson på seminariet. En flink og venlig fyr, velklædt og intelligent. Han blev derfor, i de par måneder han var på Argus, særlig efterspurgt på hotel D'Angleterre, når portier'en skulle bruge en mand til at ledsage udenlandske repræsentanter rundt i byen og bære deres prøvetasker. Ham fik vi glæde af også de næste to somre. Min makker var en enlig fyr, som var indvandret fra Vejle for at søge lykken i København.

På vores omdelte reklamekort stod der: »Benyt vore granvoksne uniformerede bude. De lader alle andre tilbage, og de taber ingen pakker«. Til det brug havde vores chef på et overskudslager købt et parti khakifarvede, britiske militærjakker. Og der var aldrig nogen, der spurgte om, hvorfor vi kørte rundt med britiske våben i knapperne. Desuden stod der noget om, at forretningen påtog sig maskinbankning af gulvtæpper, hvilket skaffede os nogle temmelig trølse timer i en nærliggende baggård i selskab med en tæppebanker og nogle tykke, væmmeligt støvede kontortæpper.

Andre ting, som vi kunne komme ud for, var f.eks. at lufte fruens hund i Kongens Have, og vi havde en to-tre gange om ugen en fast tur for en svensk baronesse, der boede i Tordenskjoldsgade, med at bære hendes skraldespand ned i gården og tømme den. Det fik vi en timeløn for og 25 øre i drikkepenge. Hun var enlig og uden tjenestefolk, så det har vel været under hendes værdighed selv at bære den ned. Og vi var bare glade for den lette tjans, også fordi hun var en venlig og kultiveret dame. På dage hvor der skete en eller anden stor, sensationel begivenhed, kunne

vi blive hyret af formiddagsbladene til at stå på strategiske steder og dele løbesedler ud. For eksempel ved Knippelsbro, Langebro, Kongens Nytorv m.v. Sedlerne blev revet væk, så det hele var klarret på en times tid.

Arbejdstiden var meget ubestemt. Forretningen lukkede op kl. 8, og normalt lukkede vi kl. 18, men ved 16-tiden indtraf mange gange travlhed, når de store engrosfirmaer skulle have deres pakker afsted til fragtmændene, som dengang holdt til i Vestergade og Studiestrædes gamle hestestalde inde i gårdene. Eller når man holdt i lang kø med en trækvogn gods på Sct. Annæplads for at komme til Jyllandsdamperne, der lå ved Kvæsthusbroen. Det kunne tage op til en time at møve sig frem til skibet. Det hjalp af og til, hvis kunden havde givet os en krone med til at bestikke formanden med. Så kunne man få lov til at luske uden om alle lastbilerne og hestevognene. Sådant en formand var en hel diktator. Det var som regel nogle store, tykke basser, der godt kunne være ret barske at have med at gøre.

Det var en fordel, hvis man kunne erhverve sig nogle faste kunder, som forlangte at få den bestemte mand. Ludvig og jeg var heldige at have talent for toldklarering og havde flere faste firmaer inden for skind engros, sølvvarer m.v. Toldklarering var endda temmelig interessant, idet man skulle holde rede på en del attester og fakturaer, der skulle behandles på flere forskellige kontorer, inden varerne blev udleveret, og det kunne tage flere timer med behagelige ventetider de forskellige steder. Skolelæreren var gerne foretrukket af hotellerne på grund af sine sprogekundskaber.

Desværre kunne man også blive udsat for det, som vi kaldte luftture. Det ville sige, at man kom ud for en falsk adresse, eller at vedkommende kunde overhovedet ikke havde bestilt et cykelbud. Der måtte jo så et eller andet sted stå en skadefro idiot og grine af een, når man slukøret cyklede hjem igen. Det værste var, at man selv hæftede for tabet af fortjenesten.

Det mest ondsindede tilfælde oplevede jeg sammen med Ludvig, da vi to mand blev beordret med en firehjulet trækvogn ud til en snedkermester i Meinungsgade på Nørrebro og skulle hente nogle møbler. Vi blev mødt af en rasende snedkermester, som bad os skrubbe ad helvede til, for nu havde han haft besøg af tre sæt »to mand og en trækvogn« i løbet af formiddagen, og han havde

Kvæsthusbroen set op mod Skt. Annæ Plads. Ved Kvæsthusbroen blev der daglig losset og indladet stykgods til provinshavnene med DFDS' rutebåde. Foto 1928. Stadsingeniørens direktorat.

fa' me ikke bestilt nogen bude. Vi kunne jo ikke gøre noget og sjo-skede sure hjem til Argus igen. Så gik den formiddag uden indtægt, og ydermere mødte vi flere hold på Nørrebrogade på vej til Meinungsgade fra flere forskellige budcentraler. Vi advarede dog dem alle mod at fortsætte.

Såkaldte skudture var to forskellige ting. Den ene slags foregik ved, at for eksempel en privat mand på et værtshus skulle have et brev, en buket blomster eller en lille pakke afsted i en fart og ikke havde tid til at vente på eens tilbagekomst. Så akkorderede man om prisen og skød afsted som et lyn. Kontrolkuponen havde kunden skrevet under men ikke påført beløb eller returtid. Det gjorde man så selv og kunne på sin hurtige indsats godt tjene en ekstraskilling. Den anden måde var, når der var meget travlt på centralen, at hente en ekstra tur, så man kombinerede to kunders ture til een. Det vidste kunderne jo ikke noget om, men kunsten var at

lægge turen sådan, at man kunne køre ruterne sammen og så hente pengene hos begge kunderne, uden at de opdagede noget. Gik det helt galt, måtte man jo finde ud af, at cyklen havde været punkteret på vejen og lignende forklaringer. Men det kunne godt give dobbelt fortjeneste med sådan en tur.

Sommeren 1929 var en rigtig dansk sommer med sol og ikke for meget varme. Så hvad kunne være skønnere, end når man fik turen for en kvindelig tandtekniker i Gothersgade med et tandsæt, som skulle bringes til en tandlæge helt oppe i Skovshoved. Denne skønne tur op ad Strandvejen kunne jo køres på egen cykel, fordi man kunne have pakken i lommen. I Havnegade havde vi en anden tandtekniker, en nordmand, som altid var fuld. Ham måtte vi skåle med i portvin før vi startede på turen.

En solfyldt sommerdag blev jeg kaldt til lystbådehavnen ved Langelinie til en sejlbåd, hvor jeg traf en hvidklædt herre, der viste sig at være en dengang berømt operetteskuespiller, som var meget fremme i elskerrollerne. Jeg skulle hente hans kjolesæt på et lånekontor i Jernbanegade, fordi han skulle bruge det om aftenen til en fest på Langeliniepavillonen.

Lånekontorerne, der lå spredt rundt i indre by, var et tidens fænomen, som forsvandt i løbet af 30'erne. Staten førte an med det store assistenshus ved Gammel Strand. Her kunne man, hvis man var i akut pengehød, pantsætte forskellige ejendele som ure, smykker, sølv- og guldgenstande, ja kort sagt alt som havde en vis værdi. Man fik så en såkaldt låneseddel, og den skulle man forny hver måned ved at betale renterne på lånet. I almindelig tale blev det kaldt »at stampe sine ting hos onkel«. Hvis man en dag opgav at betale renterne eller indløse pantet, blev tingene, efter en vis frist, stillet på auktion. Lånesedler blev mange gange tilbudt på gader og stræder af folk, der havde opgivet nogen sinde at få råd til at indløse pantet. På den måde kunne man ofte erhverve sig for eksempel et billigt ur.

Nu var det jo altså ikke udelukkende fattigfolk, der benyttede lånekontorerne. Man kunne da godt komme ud for, at en pænere middelstandsfrue fra kvartererne omkring Glyptoteket eller Østbanegade skulle have stampet sin pelskåbe om foråret for at indløse den igen om efteråret. Det skulle så foregå i al diskretion naturligtvis.

Efteråret kom med sine heftige storme. Søndermarken, Charlottenlund og alle de andre parker i den store by var begyndt at blive rustfarvede i toppen. I Nørre Allé hvirvlede blæsten kaskader af rødgyldent konfetti rundt og rundt for til sidst at lægge det til rette i store bunker. Dyrhavsbyggens herlige spektakel forstummede, og Tivoli klappede sine porte i. Øresund aflagde sin smilende blå ynede og antog en barskere grålig tone parat til at møde vinterens strabadser. Det fik vi svajere også færten af og måtte slå uniformskasketens hagerem ned og kraven op om ørerne. Til tider foregik kørselen stående i pedalerne, med den ofte sludfyldte modvind piskende ind i ansigtet.

Skolelæreren var forlængst draget af til seminariet, og vi fik en ny makker i stedet. Det var en tidligere kollega til Ludvig, og han var noget helt for sig selv. Han var ca. 30 år og havde afbrudt et medicinsk studium for nogle år siden. En sprænglærd akademikertype, som altid mødte med en spånkurv med sine frokostingredienser. Han var vegetar og smurte selv sin mad. En rigtig rar fyr, som vi kunne hente råd hos, hvis vi havde nogle skavanker, der pinte os.

Imellem turene kunne man finde ham sovende i en kasse med halm, og når så klokken fra kontoret ringede, fór han forvildet op med halm i håret og løb så ind i den nærmeste væg, inden han fik ram på kontordøren. Han kom engang hjem fra en tur til Vesterbro gående og bærende på cyklens bagende. Det viste sig, at han i skyndingen var kommet til at køre på en kollegas cykel, og da han ude på Vesterbro havde smækket cyklens lås og skulle til at starte hjemturen, kendte han naturligvis ikke låsekoden og måtte halvsvejs bære cyklen hele vejen. Han havde ikke et øjeblik tænkt på at ringe til kontoret for at få koden oplyst. Jo, han var bestemt ikke helt almindelig. Måske var det en heldig skæbne, der sørgede for, at han ikke blev læge, af hensyn til patienterne.

I løbet af efteråret løb jeg ind i en oplevelse, som jeg gerne havde været foruden. I Rosenborggade ved Kultorvet lå en lille forlagsvirksomhed, som var et enmandsforetagende. Jeg tror det hed Jysk Forlag, og hvad det var for bøger, det udgav, fandt jeg ikke rigtig ud af. Men vi bragte da bogpakker ud til boghandlerne. Manden, der stod for foretagendet, var en høj, mager mand i 50-års alderen. Han var flink nok, men i mine unge øjne, jeg var godt 19 år, virkede han alligevel lidt mærkelig. Nærmest altereret

eller overspændt. Han styrtede rundt i det lille lager med en stor Silvanacigar i munden, til tider småynnende.

Af og til blev vi sendt ned i Havnegade i en lille baggård, hvorefter der ankom en gammel olding i lang, sort frakke og et kæmpemæssigt halstørklæde. Hostende og harkende til den store guldmedalje. Han låste os ind i et lille kælderrum, hvor der nærmest så ud som i et laboratorium med kolber og store glasballoner. Så fik vi nogle flasker udleveret med etiketter, hvorpå der stod Venecin. Indholdet var en vandklar vædske. Disse flasker skulle vi bringe ud til private adresser, og det syntes nærmest at være til midaldrende, enlige damer. Afregningen skulle vi så gøre med forlaget i Rosenborggade.

Den dag, alt det følgende hændte, havde jeg været på en længere tur. I porten i Rosenborggade var der en niche, hvorfra man ad tre stentrin kom op til døren ind til forlaget. Lige inden for døren blev man standset af en lille skranke. Selve lageret var et langt, smalt lokale med reoler ud til begge sider, og for enden stod et stort skrivebord. Nå, jeg trådte frejdigt ind og plantede min kasse med tomme returflasker på disken med et: »Værsgo!« Da jeg ikke fik noget svar, kiggede jeg nærmere efter forlæggeren, som stod på en stige længere ned i rummet. Troede jeg! For ved nærmere eftersyn så det ud, som han stod på tærne. Mørkt var det, og til min store rædsel opdagede jeg, at manden hang i et reb om halsen. Jeg blev helt lammet af chok, og tankerne fór rundt i mit hoved, for jeg vidste jo nok, at min pligt var at få ham befriet i en fart. Derfor styrtede jeg ned i bagerbutikken i kælderen og fik to bagersvende med op, og de fik ham hurtigt skåret ned, mens ekspeditricen ringede efter ambulance. Han var stendød og blev kørt væk. Samtidig var der ankommet en bil med to kriminalbetjente. De gik bare rundt og rodede lidt på skrivebordet, som de sagde, hvis han skulle have efterladt et brev. Men det havde han ikke. Jeg blev temmelig sur på den ene af dem, fordi han samlede et stykke af rebet op og sagde til mig, at dette reb da ikke kunne bære en mand. Det var ganske vist almindeligt pakgarn, men kendsgerningen var ikke til at tage fejl af, og de skrev heller ikke noget ned, men jeg synes jo nok det var en dum bemærkning. Jeg var berørt af chokket flere dage efter og penge for turen fik vi jo heller ikke.

Vinteren kom, og vi fik det at mærke i det dårlige opholdslokale, hvor selv en petroleumsovn ikke slog til. Chefen sad med overfrakke på, og gulvet på kontoret begyndte at blomstre af svamp. Forretningen gik godt, og han besluttede at søge bedre lokaler.

Juleaftensdag ved 16-tiden fik jeg en tur for en konditor med en kransekage, der skulle helt ud til Ordrup, hvortil der normalt var en times cykelkørsel hver vej. Da jeg ikke skulle tilbage til konditoren, blev vi enige om, at de lukkede centralen, og jeg skulle køre hjem til mine forældre, der ventede med julemaden sammen med mine seks søskende. På vejen blev det alle tiders snestorm, og jeg måtte stå op i pedalerne og mase mig frem med sneen piskende i ansigtet. Kransekagen havde jeg i en beholder på et stativ på ryggen. Jeg blev modtaget i en festligt oplyst herskabsvilla af en cigarrygende herre. Han tillod sig at brokke sig over, at kransekagens top var faldet af. En bagatel som nemt kunne ændres. Ikke et ord om vejret, eller om hvor drøjt det måtte have været at køre den lange tur i snestorm. Jeg glemte at ønske glædelig jul, og min egen julestemning kom først tilbage, da jeg ved nittentiden sad bænket hos min familie.

En måneds tid inde i det nye år, 1930, flyttede Argus hen om hjørnet i Ny Adelgade, hvor det var lykkedes vores boss at skaffe nogle bedre lokaler. Det var en lille halvanden værelses lejlighed i stueetagen med direkte adgang fra trappegangen. Værelset til gaden blev til kontor, og det lille kammer bagved blev indrettet til budstue. Bagved igen var der et lillebitte køkken med en vask og et gasapparat, hvor man kunne lave kaffe. Bagudgangen førte ud til en gård, hvor der var et gammeldags »das«, som næsten overalt i de gamle ejendomme.

Det hele var meget tiltalende. Loftet i kontoret var beklædt med hvide glasfelter indrammet af guldlister. Budstuen var tapetseret med fint, rødt tapet, som var dekoreret med japanske motiver i sort og guld. Dertil havde Holm, som chefen hed, på auktion fået fat i to bænkesæder fra Københavns Sporveje, og de blev sat op langs væggen. Væggene blev efterhånden yderligere dekoreret med en hel samling af såkaldte franske postkort. Det var datidens pornografi, og da pornografi var forbudt, var det noget, man blev tilbudt rundt i krogene af hjemvendte sømænd. Jeg må ærligt tilstå, at jeg

følte mig lidt pinlig berørt, når Holms unge forlovede var nødt til at gå igennem for at komme ud i køkkenet og lave kaffe.

Længere henne i Ny Adelgade inde i en gård havde Holm lejet en stor garage og anskaffet tre af de ny trehjulede cykler. Nu slap vi altså for at slæbe rundt med trækvogne, og mulighederne for at transportere tungere gods over længere distancer blev ikke så lidt større. De måtte laste op til 250 kg og kunne med fordel benyttes af engrosfirmaer og håndværksmestre samt til mindre private flytninger.

Vi var efterhånden blevet en flok på 10-12 mand, og da foråret indtraf kunne vi godt mærke, at der var ved at blive »go« i foretagendet. Kundekredsen blev udvidet med en del bogtrykkere, bogbindere, malermestre og andre håndværkere. Vi fik blandt andre en temmelig stor kunde i Grønnegade, nemlig Forenede Malermestres Farvemølle, hvor den elskelige gamle forvalter Møller residerede. Det var trehjulede læs ud til malermestre og farvehandlere i hele Storkøbenhavn.

Den bedste tur vi havde for Farvemøllen var, når der skulle malervarer ud til Tuborgbryggerierne i Hellerup. Vi skulle aflevere varerne på malerværkstedet, og der fik vi så en grøn Tuborg, og faldt vi i snak med svendene, fik vi en til, fordi de rådede hver over en dagration på 6 pilsnere, og de blev langt fra drukket af personalet. Personaleøl bar en særlig etiket og måtte ikke føres ud af bryggeriets område. Kom vi så bagefter på kontoret med papirerne, blev vi budt på en øl ekstra, så det var herligt på sommerdage. En anden dejlig tur havde vi med malervarer til Orlogsværftet. Det var skønt at køre ad den lange Refshalevej på Christianshavn med kanalen og de grønne områder.

I løbet af foråret blev en chauffør, der selv ejede en lille lastbil med åbent lad knyttet til firmaet på provisionsbasis, og han fik så de ture, hvor godset var for tungt til de trehjulede. Det var en gemytlig københavner, og pinselørdag påtog han sig at transportere de fleste af svajerne på ladet ud til Fasanjægergården i Kongelunden, hvor der var pinsebal. Jeg var ikke selv med, men det skal have været alle tiders.

1. maj var skiftedag for blandt andre husassistenter, og det gav mange flytninger i Hellerup og Charlottenlund, når pigerne skulle have deres kommoder og kurvekufferter transporteret. Som

Ny Adelgade set mod Grønnegade fra Kongens Nytorv. Hvor trækvognen står – Ny Adelgade 12 – flyttede Argus Express ind i 1930 efter starten i Grønnegade. For enden af gaden ligger Farvemøllen, som hyppigt brugte budene til udbringning af maling. Foto ca. 1920. Københavns Bymuseum.

svajer færdedes man overalt i København og oplevede derfor mange begivenheder på vejen. Man kunne løbe ind i trafikulykker, som jo altid var tragiske, eller dramatiske oplevelser når der opstod konfrontationer mellem politi og demonstranter eller ved strejkeuroligheder.

Der var også hændelser af munter art. En forårsdag var jeg på budcykel på vej mod Nørrebro gennem Nørregade forbi Daells Varehus og Folketeatret. I den smalle Nørregade kørte sporvognsline 5 ud mod Nørrevold, og da jeg kom, var der trafikstop og en hel hale af biler og vogne bag sporvognen, der sneglede sig afsted. Reglerne var, at man ikke måtte køre venstre udenom en sporvogn. Nørregade var så smal, at man heller ikke kunne komme indenom. Imidlertid kunne jeg høre, at vognstyreren trampede rasende i alarmklokken foran på sporvognen. Af nysgerrighed smuttede jeg via fortovet om for at se, hvad årsagen til postyret var. Der så jeg en lille glad brandert trave lige så frejdigt foran sporvognen midt i sporet syngende af fuld hals, at han var havren og havde bjælder på. Vognstyreren skældte ud og bimlede med klokken, men fyren blev sgu ved med at være havren, der

havde bjælder på, indtil en behjertet mand hev ham ind på fortovet, og trafikken kunne fortsætte. Den lille mand blev så afhentet af politiet og kunne sove branderten ud på Nytorvs politistation.

Til daglig var der jævnt godt at bestille på Argus. Op til højtider eller omkring den første i måneden kunne der til gengæld blive så forrygende travlt, at vore bude bogstavelig talt fløj ud og ind ad døren ivrige efter at få fat i ekstraturene, som blev til dobbeltture og derfor gav »klaus«, som man kaldte de gode penge. Holm på kontoret havde smidt jakken og smøget skjorteærmerne op. Telefonen kimedede ustandseligt, og ordresedlerne hobede sig op på skrivebordet. Kunderne forlangte som regel et bud leveret omgående, og det kunne være ret nervepirrende, når ingen var hjemme til at udslynge falske løfter om, at der kom en mand med det samme. Det gjaldt jo om ikke at miste kunden og ekspedere så hurtigt som muligt. Der opstod situationer, hvor Holm simpelt hen måtte give op og ringe til en konkurrent og få dem til at tage turen. De havde sandsynligvis også travlt, og så var det med at ringe rundt, til det lykkedes. Konkurrentens bud kørte så for vores central og måtte aflevere sin egen køreseddel og fik i stedet vores, som han så fik ombyttet, når han blev afregnet. Kunden vidste derfor ikke andet end, at det var en af Argus' bude, der kørte, men fortjenesten gik naturligvis fra Argus.

Af helt uforklarlige grunde kunne der opstå dage, hvor det hele var lammet, og telefonen var tavs i lange perioder ad gangen. Så begyndte Holm at tromme i skrivebordet, og budene blev rastløse og måske sure af depression. Så vandrede de frem og tilbage på gaden udenfor, tog en tur til kaffevognen på Kongens Nytorv eller cyklede hen til Strøget, modtog vagtparaden og fulgte den til Amalienborg.

Så voksede antallet af anmodninger om forskud på lønnen. Det blev som regel bevilget i rimelig størrelsesorden. Betingelsen var blandt andet, at man tog en runde i det nærmeste kvarter med et bundt gamle regninger for at kradse lidt penge ind. Selv om vi kun gav kredit til store, faste kunder i form af månedsregninger, kunne der opstå situationer, hvor vi måtte give en mindre kredit. Disse, til tider lidt tvivlsomme tilfælde, måtte vi så forsøge at holde varme ved hyppigt at minde dem om vores tilgodehavende. Hvis der ikke kunne bevilges forskud, og alle muligheder for ind-

Københavnske Kvinders Kaffevogn ved Rådhuspladsen ud for Helmerhus på Vestre Boulevard, senere H.C. Andersens Boulevard. Kaffevognene startede i 1907. Foto 1936. Nordfoto.

tægt var opbrugt, kunne man på sådanne dage se et par af bude-
ne mismodige traske afsted ad Gothersgade på vej til Gartnergade
på Nørrebro, hvor Frelsens Hær havde et køkken, hvorfra der
uddeltes et gratis måltid mad til trængende, som det hed.

På sådanne sure dage kunne Holm finde på at ringe til sin nær-
meste konkurrent i Ny Østergade, Allegro hed centralen, og få
indehaveren til at mødes med ham på en nærliggende beværtning
til et parti billard. Han kunne ikke holde stilheden ud, og så gik der
gerne et par timer, inden vi så ham igen. Ludvig afløste ham ved
telefonen og forsynede sig med en middagsavis, hvorefter man
kunne se ham spille chef med benene oppe på skrivebordet. På den
måde reddede han et par timers løn, og det var ham vel undt.

Foruden de tungere firmature fik vi ind imellem private ture af
meget forskellig art. De bidrog til, at vi fik et omfattende indblik i
københavnervivet på alle niveauer, hvilket var meget lærerigt og
interessant. En dag blev jeg for eksempel kaldt til Kronprinsesse-

gade over for Kongens Have til den kendte visesangerinde og komponist Ella Heiberg. Hun skulle have nogle noder bragt ud til gennemsyn hos den populære kapelmester Teddy Petersen i Wivex. Han var navnlig kendt for sine middagskoncerter, der blev transmitteret fra Wivex over Danmarks Radio. Han kom ud i kjole og hvidt i en pause. En anden dag skulle jeg stille i udenrigsministeriet, der dengang var på selve Christiansborg. Jeg skulle henvende mig hos en kontorchef og husker, at jeg var meget imponeret af det fornemme interiør. Der var røde løbere på alle gangene, hvidlakerede høje døre med guldstafferinger. Det viste sig, at han ulykkeligtvis havde glemt sine briller hjemme, og jeg blev så sendt helt ud i Borups Allé på hans private adresse, og på den måde reddede jeg dagen for denne højt placerede embedsmand. Eller at blive sendt fra en forretning i Torvegade på Christianshavn med en kasse ost til residenspalæet på Amalienborg. Efter henvendelse til den posterede livgarder, blev man sluset igennem porten, og blev så vist videre ind i gården af en livréklædt lakaj. Derinde i kælderen var så køkkenregionerne, hvor man blev præsenteret for en kæmpemæssig »Madam Blå« (kaffekande) og fik en kop kaffe af de flinke piger.

Selv Kongens Foged havde brug for Argus. Ludvig og jeg blev en formiddag sendt ud til Skyttegade på Nørrebro og skulle officielt hjælpe til med noget flyttarbejde. Det viste sig at være en udsættelsesforretning, hvor det var en stakkels, fattig skomager, der skulle være offer. Vi fik ordre til at slæbe hele hans værksted, maskiner, reoler og værktøj ud på fortovet, hvor der stod en politibetjent på vagt. Inde i værkstedet gik skomageren og rasede, mens hans kone græd. Det var meget ubehageligt for os. Ydermere begyndte de tilstrømmende nysgerrige at skule til os med onde blikke. Da vi var færdige og havde afregnet med fogeden, blev Ludvig og jeg enige om, at det ville vi ikke være med til mere, og da vi havde snakket lidt med chef og kolleger, besluttede Holm, at næste gang ville han henvise fogeden til den offentlige arbejdsanvisning, for det var ikke rigtig en opgave for en budcentral. Selvfølgelig var fogedforretningen juridisk korrekt og fuldt legal, men rent menneskeligt var det lidt for stærkt for os. Vores opgave var primært at udføre budtjeneste samt mindre transporter og flytninger på tricykler og den lille lastbil. I tilfælde hvor en kun-

de, i tilknytning til transporten, anmodede om hjælp til et eller andet arbejde, gik vi som regel med til det, fordi det jo da gav penge i kassen.

Sådan et tilfælde kom vi ud for i foråret 1930. Den senere så kendte udstillingsarkitekt Max Louw havde etableret sig med et atelier i Bryghusgade ved Langebro. Han havde fået til opgave at udsmykke restaurant Over Stalden, der lå i Charlottenlund skov ud til Strandvejen. Vi skulle transportere malervarer, stiger, værktøj o.s.v. derud på trehjulet cykel, og han spurgte, om vi var interesseret i at deltage i selve arbejdet derude. Det sagde vi ja til, og vi blev sendt tre mand afsted, samtidig med at vi bragte materialerne ud. Den ene af mine makkere blev sat til at sprøjtelakere baren og stolene med en rustrød farve, og Max Louw malede selv væggene resedagrønne. Min anden kollega skulle så save større grene af træerne i skoven, som skulle ribbes for blade. Disse grene skulle jeg sømme op på væggene, så de ragede lidt ud i lokalet, efter de var farvet rustrøde og duppet lidt hist og her med guldbronce. Max Louws kone sad imens og lavede i hundredevis af lyserøde crepepapirsroser, der blev hæftet tæt på grenene. Det var komplet ulovligt at save grene af træerne, men Max Louw, der forresten var en flink og munter mand, holdt vagt neden for træerne. Hvis der kom nogen forbi, enten det var skovfunktionærer eller andre, kukkede han ligesom en gøg, og min kammerat sad så musestille oppe i træet, indtil faren var trukket over. Det fik vi tre gutter en herlig uge til at gå med derude i den forårsgrønne Charlottenlund skov.

Vores serviceydelser over for kunderne ud over selve budtjenesten var mange og forskellige. For eksempel kørte vi for et elektroingeniørfirma, der havde som speciale at importere, forhandle samt reparere hospitalsapparatur. Bl.a. bragte vi el-cardiografer, der havde været til eftersyn, ud til byens hospitaler. Forinden vi begav os afsted, kunne vi blive brugt som prøveklud ved at ligge på briksen med klemmer på ankler, håndled og med elektroder på brystet. Når vi så spurgte ingeniøren om, hvordan vores hjertes tilstand var, fik vi det svar, at da han ikke var læge, måtte han ikke udtale sig, men så vidt han kunne skønne kunne vi roligt leve videre. Og det gjorde vi så.

Et klassisk problem, som vi delte med postvæsenet, var villa-

hundene. Maison Madeleine, der var en meget fornem kjolesalon, ejet af en elegant fransk dame, havde en kundekreds, som mest boede ude i de mondæne villakvarterer. Her kunne man godt komme ud for slemme overraskelser. Jeg var engang ude i Hellerup for at aflevere en stor æske med en fin kjole. Så snart jeg kom inden for havelågen, kom en stor schæferhund farende inde fra baghaven. Gøende og med hele tandgebisset synligt. Jeg havde hørt, at man bare skulle være frygtløs og gå frem, så ville hunden falde til ro. Det havde dette eksemplar ikke til sinds. Tværtimod, den satte alle fire poter fast i jorden og rykkede langsomt og rasende frem, hver gang jeg forsøgte at komme op til huset. Når jeg derimod retirerede, rykkede den frem i samme tempo, som jeg gik tilbage. Til sidst for jeg ud af havelågen og smækkede bag mig. Jeg lagde hovedet i blød og fandt ud af, at jeg ville aflevere pakken i huset ved siden af. En elskværdig dame tilbød at ringe ind til naboen for, som hun sagde, det kunne jo være, at der var nogen hjemme. Det var der, og da hunden var fanget ind, kunne jeg i fred og ro aflevere kjolen. Det værste var, at fru sagde til mig, at den (hunden altså) aldrig gjorde noget. Jeg blev godt sur, og siden har jeg haft et ret anstrengt forhold til specielt løse villahunde.

Der boede mange jøder inde i det centrale København. Navnlig omkring Pilestræde og Vognmagergade. Det var den fattigste del af jødebefolkningen på grund af de gamle, billige lejligheder, der fandtes i dette kvarter. Mange af dem ernærede sig som småfabrikanter, marskandisere, skræddere, skomagere og handlende af forskellig art. Næsten altid familieforetager, hvor alle hjalp til på lige fod. De mere velhavende jøder, repræsenteret af vekselere, sagførere, storfabrikanter, kunstnere og mange andre, boede spredt i de bedre kvarterer på Frederiksberg, Østerbro og for eksempel i Hellerup. De ortodokse jøder, både de fattige og de velhavende, havde specielle behov inden for slagtervarer og bagerbrød, som blev dækket af små specialforretninger, der befandt sig i den indre by. Nogle af disse forretninger blev kunder hos os. Der var en bager Metz i Hovedvagtsgade, som leverede det specielle bagværk, og som også bagte småkager til almindelige købmandsforretninger og brødudsalg. I Pilestræde lå en jødisk slagterforretning, som leverede kød til de fleste ortodokse jødefamilier i hele byen. Der var nemlig det særlige ved kødvarerne, at

slagtekvæget skulle slagtes på en rituel måde og velsignes af rabbineren. Derfor var de pakker, vi bragte ud forsynet med sejl garn på kryds og med en særlig blyplombe som garanti for at kødet var kosher, det vil sige rituelt behandlet.

Desuden var der to forhandlere af ægte tæpper fra Orienten. Den ene havde butik på Nikolaj Kirkeplads, og den anden havde sine lokaler ved Kongens Nytorv. Dem var vi tit ude med i de velhavende kvarterer, når de skulle demonstrere deres pragtfulde, ægte håndknyttede tæpper. Vi bar tæpperne ind og ud og bredte dem ud på gulvet, mens tæppehandlerne tog sig af salgsarbejdet.

Engang var jeg sendt ud i Østbanegade med en lang, tung rulle gulvtæppe. Det viste sig at være en særdeles fornem adresse med en stor bred og massiv gadedør, hvorpå der var anbragt det berømte skilt med, at bude og lignende henvises til køkkentrappen. Belært af tidligere erfaring med smalle bagtrapper, der snoede sig i spiral, valgte jeg at benytte hovedtrappen. Jeg var nemlig engang ved et uheld trådt et par trin baglæns med en kæmperulle gulvtæppe over skulderen og fik derved et knæk i min ryg, som jeg havde smerter af i flere uger efter. Det var netop på en køkkentrappe det skete. Her var hovedtrappen bred og fremkommelig. Fruen, der skulle have tæppet, sagde ikke noget, og alt var i orden. Tilsyneladende! For da jeg kom ned igen, rendte jeg ind i ejendommens portner, der stod og pudsede på gadedørens store messinghåndtag. Han skulede ondsksfuldt til mig og spurgte om, hvor fa'en jeg kom fra. Det forklarede jeg ham og fik at vide, at jeg jo nok ikke kunne læse, når jeg havde overset skiltet på gadedøren. Min forklaring om, hvorfor jeg havde undgået køkkentrappen, gjorde ikke indtryk på ham. Bude måtte ikke færdes på hovedtrappen, dermed basta! Jeg sagde så til ham, at han kunne rende mig noget så grusomt et vist sted, og at han hellere måtte fordybe sig i at gøre messinghåndtaget rigtig fint, så herskaberne kunne være tilfreds med ham. Han eksploderede totalt og truede med at klage til Argus. Vores telefonnummer stod med stor skrift på tricyklens bagsmæk. Værsgo, sagde jeg så, vel vidende at Ludvig sad ved telefonen, og at han og jeg siden, sammen med gutterne, ville få en fornøjelig eftermiddag med at imitere den nidkære tjenestemand i Østbanegade.

Østrigeren kaldte de ham alle vegne, hvor vi kom med hans va-

rer. Han drev dengang sammen med sin kone, der var jøde, en lille engros forretning fra deres private treværelses lejlighed inde over gården i Pilestræde. For øvrigt en ældgammel faldefærdig ejendom. De var for år tilbage emigreret fra Østrig. Det var et temmelig umage par. Han var lys og blåøjet, og hun var som sagt jødinde, lille, trivelig, sorthåret og med et mørkt skarpt blik. De handlede med forskellige bagerartikler som krydderier, essenser, smagsstoffer, frugtfarver, emulsioner, olier og andre importerede varer, som bagerne brugte i deres bagværk. Han cyklede rundt over hele København med sin prøvetaske på bagagebæreren og optog ordrer. Imens gik fruene hjemme i lejligheden, der fungerede som privatbolig, lager, kontor og ekspedition. Derfor var der et Herrens rod med varer, indpakningspapir og fakturaer alle vegne, men de trivedes tilsyneladende fint. Han talte et udmærket dansk som følge af, at han færdedes ude mellem folk. Derimod talte hun kun et gebrokkent dansk. Vi så ikke meget til ham, for han startede tidligt om morgenen og kom ikke hjem før sent om eftermiddagen. En gang om ugen fik vi så en tur rundt med de varer, som fruene havde pakket i ugens løb. Og det var lange ture på 20-25 steder. Varerne var af en sådan speciel art, at de ikke fyldte så meget. Det var gerne ture på en 4-5 timer. Man må sige, at østrigeren var energisk og effektiv, for turene kunne strække sig helt ud til det yderste Vanløse eller Emdrup for eksempel. Hun var tilsyneladende nogle år ældre end manden, og man kunne tydeligt mærke, at det var hende, der havde ledelsen og kommandoen. Det vil sige, vi forstod ikke ret meget af deres samtaler, for de foregik altid på jiddisch, og hvem kan forstå det? Det var bare det ved det, at der var ikke een af vores bude, der kunne fordrage at køre for dem. Ham var der ingen, der traf, og hun var da meget hyggelig at småsnakke med, indtil vi kom tilbage og skulle have vores betaling, for så opstod der en endeløs diskussion om prisen, og om hvor længe vi havde været om turen o.s.v. Der fór en sand djævel i hende, og det var ikke vores stil at prutte om prisen. Og det var bare sådan, indtil en dag vi fik et nyt bud, som fik nr. 15. En høj, glad og rund drengetype. Da han havde kørt for hende bare een gang, havde han totalt besejret hende, simpelt hen charmet hende til bevisløshed. For siden hen ville hun overhovedet ikke have andre end »den bud (med hårdt d)

Sommerudskænning i Fælledparken. Foto 1927. Københavns Bymuseum.

nummer fünfzen.« Jo, for han var nemlig »ein vernümfzig junger mann«. Vi måbede, og spurgte ham, hvad han havde gjort ved hende. Ingenting, sagde han, og hun var sgu da en meget flink og sød gammel dame. Han fik både kaffe og kage samt fuld betaling også for den tid, de sludrede over kaffen. Sådan er der så meget. Men alle var glade og tilfredse.

Sommeren var en dejlig tid at være svajer i. Når vejret var fint, og solen strålede, var det herligt at snyde sig til en halv time på en bæk i Fælledparken med en smøg og formiddagsavisen. Vi kunne jo bare forcere turen sådan, at der blev balance i tingene, og det var meget sjældent, at vi kom op at diskutere med kunderne om, at vi havde været for længe væk. Een af de dage, hvor jeg skulle til at hygge mig med avisen og piben, fik jeg øje på tre budcykler fra konkurrerende budcentraler. De stod parkeret ved vej-kanten inde i Fælledparken. Da jeg spejdede lidt rundt på græs-plænen, så jeg fyrene ovre ved et buskads i gang med at spille kort omkring en omvendt pakkasse og et par bajere plantet ved siden af. I sådanne øjeblikke var livet jo bare skønt, selv om der var mangel på mammon.

De politiske ungdomsorganisationer begyndte at vise stærkt

øget aktivitet som følge af, at nazisterne i Tyskland var ved at vinde uhyggeligt frem. Det smittede af herhjemme, og fik desværre fremmet udanske vaner med uniformering og den slags korpsunoder. Vi havde et rend i budstuen hele den sommer af en energisk ung pige, der uddelte brochurer og agiterede voldsomt for, at vi skulle møde op til forskellige kommunistiske arrangementer. Jeg tror nu ikke, det vakte stor interesse blandt de unge mennesker, som havde rigeligt med at skaffe til dagen og vejen. Der blev også oprettet et såkaldt arbejderværn, der optrådte i grå skjortebluser, røde halsklude og stormhuer som dem »de brune« brugte i Tyskland. Længere henne i Ny Adelgade havde de et lokale og eksercerede af og til på gaden.

Sent på efteråret 1930 blev vi en morgen modtaget af Holms yngre bror, som var ansat i en cykelforretning i nærheden. Han meddelte, at hans bror var blevet syg og bad Ludvig om at passe butikken. Han fik så nøglerne udleveret og skulle efter lukketid tage ud til Holms privatadresse ude i den anden ende af Amagerbrogade for at aflægge rapport og regnskab. Det klarede Ludvig upåklageligt. Han var jo ikke ukendt med forretningsgangen som afløser, når Holm skulle i byen. Desværre lød beretningerne om Holms tilstand ikke lovende, og det endte efter et par dage med en hospitalsindlæggelse, og Ludvig måtte så rapportere til Holms gamle far i stedet for. Det viste sig at vores chef havde fået en maveforgiftning af noget konserves, og det endte sørgeligvis med, at han afgik ved døden efter kun en uges sygdom.

Det ramte os alle temmelig hårdt, for vi syntes virkelig godt om vores chef. Han var altid venlig og forstående for vores problemer og havde evnen til at få alting til at glide i fordragelighed. Tillige var han dygtig til at få forretningen i fremgang, og det var jo til syvende og sidst det, vi også skulle leve af. Ludvig blev naturligt den, der skulle overvære begravelsen, mens jeg blev udpeget til næstkommanderende og passede telefonen imens.

Nu var vi jo spændt på, hvordan fremtiden skulle blive for Argus Ekspres Co. Vi var alle afhængige af resultatet. Der havde været konstant fremgang i de halvandet år, der var gået siden starten, så det var en sund forretning at overtage. Resultatet blev, at Holms gamle far ville fortsætte. Han var en rar, gammel hæders-

mand, som vi alle straks syntes om. Som pensioneret tidligere handelsrejsende i isenkram ovre i Jylland, var han ikke ukendt med forretningslivet, selv om dette her vel nok var en særlig branche med alle de unge mennesker impliceret. Gammelholm, som vi kaldte ham, var 70 år. Desværre led han af en lettere tunghørhed, og det var jo ikke lige sagen med for mange »Hva' beha'r« eller fejlhørte navne og adresser her i budcentralen, hvor alt foregik pr. telefonordre. Derfor blev Ludvig fast telefonpasser og fik derved forøget sin indtægt på grund af fuldt besatte arbejdsdage, og det faldt på et tørt sted, da han lige havde giftet sig, og de ventede en baby.

I løbet af efteråret og vinteren skete der meget andet. Gammelholm anskaffede to lidt større tricykler, så vi nu havde fem i alt. Det medførte, at vores chauffør trak sig ud af foretagendet med sin lille lastbil, fordi der gik meget fra ham med småtransporter på de trehjulede cykler. Han begyndte helt for sig selv med egen telefon et andet sted. Det samme skete med min makker fra Vejle, som blev ansat samtidig med mig. Han købte en budcykel og startede helt ude ved Lyngbyvejen, så det kunne ikke skade os. Senere fik han en bror herover fra Vejle, og på den måde havde de skaffet sig en levevej.

Nogle bude forlod os, og andre kom til. Blandt andre, dette

Budekspeditioner.

København:

A. A. A., Akts., Raadhusstr. 6 ☐ ☐ ★ Cent. 8282

A. A. A. %

Budbesørgelse af enhver Art

8282

flere Ledninger

HURTIG - BILLIG

Aaba Bud & Transport Co. v. C Nielsen Dybensg. 6 ☐ ☐ Cent. 3355
Aabenraa Assistance Afd. v. Kai Aage Christoffersen Aabenraa 21 ☐ ☐ Cent. 2121
Aaboulevardens Budcentral & Flytteforr. v. I Rugtved Sorensen Blaagaardsg. 36 ☐ ☐ Cent. 11455 & N 5383
Aakvarterets Budekspres v. K. Gangsted Petersen Falkonergaardsv. 11 ☐ ☐ N-8094
A. B. C. Bud Expressen v. Arvid Larsen Provstev. 9 ☐ ☐ Tg. 5919 & Tg. 6340
A B K Centralerne v. Bendt V Møller Ingemannsv. 15 ☐ ☐ ★ Cent. 10363 Pakketransport-Afdl. ☐ ☐ Cent. 14240
Absalon Budcentral v. Borge Ibsen Studiestr. 10 ☐ ☐ ☐ Palæ 5507
Activ v. J V Bundgaard Westend 6 ☐ ☐ Cent. 15490 & Eva 761
Flytteforretning.
Ago v. Sofus Hansen Christiansmindev. 5 ☐ ☐ Ryv. 4251
Ahlefeldtgades & Grøntorrvets Budcentral v. S Petersen Ahlefeldtsg. 20 ☐ ☐ ☐ By 8120
Alfa Bud & Biltransport ved H P Jensen st. Kannikestr. 18 ☐ ☐ ☐ Cent. 11555 & 14800
Altid hurtigt v. E Petersen Studiestr. 23 ☐ ☐ ☐ By 7615
Amager Budcentral & Auto-Transport v. E A Peitzsch Woltersg. 5 ☐ ☐ ☐ Am. 7337
Argus Express ved Vald. Holm Ny Adelg. 12 ☐ ☐ ☐ By 6747
Assistance-Bureauet Lvnet v. Sigurd Larsen Frederikssundsv. 50 ☐ ☐ ☐ Tg. 158
B. B. B. Budcentral v. Henri Kaas-Larsen Bille Brahes V. 2 ☐ ☐ ☐ Cent. 12775 & N 3333

Udsnit af Kraks Vejviser 1936 med københavnske budekspeditioner under bogstavet A. Næstnederst står Argus Express, der da var blevet overtaget af grundlæggerens far, Valdemar Holm.

efterår, ankom to brødre. Den ældste var udlært barber og frisør og fik næsten alle kolleger som kunder ind imellem turene. En klipning ude i byen kostede normalt ca. en kroners penge, og henne i den fattige ende af Borgergade kunne man hos den såkaldte hundeklipper blive klippet for 50 øre. Barberen fra Hvidovre, som vi kaldte ham, klippede så kammeraterne for de 50 øre. Lillebror, som blev kaldt for Mummi, var en festlig lille fyr. Mørk som en zigeuner. Han var til at begynde med temmelig uvenner med de trehjulede cykler, havde aldrig kørt som bud før, så det hele var nyt for ham. På tri-cyklerne sad der under sadlen en bremsestang, som skulle trækkes opad for at sætte bremsen i funktion. Da han en dag kom kørende på Kongens Nytorv og nærmede sig krydset ved Gothersgade og Store Kongensgade, drejede færdselsbetjenten pludselig skiltet på stop, og Mummi kunne pludselig ikke huske, om bremsen skulle trykkes ned eller trækkes op. Resultatet blev, at han fortsatte ud i krydset og samlede betjenten op på ladet og transporterede ham et stykke ned ad Store Kongensgade. Det førte jo til en skarp påtale af den rasende politimand, og Mummi fik en bøde, som Ludvig sørgede for, at Argus betalte det halve af, for Mummi var temmelig ulykkelig over episoden og havde jo ikke mange penge.

Gammelholm, eller den gamle, som han ret hurtigt blev kaldt, satte sig ikke hen i en krog og trillede tommelfingre, men gik hurtigt i aktion for at forøge kundeantallet. Selv om Argus var gået vældigt frem siden starten, drejede det sig jo blandt andet også om at skaffe arbejde til så mange unge mennesker som muligt. Han lod trykke nogle tusinde reklamekort i et format, som lige kunne passe til at hefte op ved siden af en telefon. Ikke noget med lange forklaringer, men bare med en afbildning af vores to typer transportcykler og dernæst et stort, kraftigt telefonnummer og adresse. Det var alt, og nu skulle disse kort distribueres til så mange handlende og virksomheder som muligt her inde i centrum.

Det blev mig, som den gamle tilbød jobbet, og det gav mig nogle lange traveture op og ned ad trapperne og ind i de inderste baggårde fra kælder til kvist. Holm gik selv med, men deltog dog ikke i omdelingen men så efter, at vi ikke sprang nogen over, for, som han sagde, selv den mindste, lille og uanselige virksomhed var måske den, som en dag stod og manglede et cykelbud. Og det havde han jo ret i.

Arbejdet var træls og trættende, og den gamle foreslog gerne, når vi havde travet et par timer, at vi gik hen på en lille hyggelig kælderbeværtning og fik en opstrammer i form af en lille sort, hvilket var en sort kaffe med en snaps i. Efter en tre-fire dages tid holdt vi en pause på en uges tid, for at se om reklamerne havde virket, og det havde de. Vi fik mange gode kunder ad den vej.

Senere hen og ind i det nye år 1931 begyndte den tidligere handelsmand i den gamle at vågne, og han gik personligt rundt til store, udvalgte virksomheder og opsøgte chefen for at tilbyde vores budtjeneste. Faktisk lykkedes det ham at hale en meget stor fangst i land. På Højbro Plads lå en af Københavns største slagteri- og viktualieudsalg, nemlig Slagteriernes Central. De havde mange mennesker beskæftiget og flere varebiler kørende både i byen og i hele Nordsjælland til hoteller, kroer, restauranter og pensionater. Det viste sig, at de manglede cykelbude til daglig at køre småparker ud til private husmødre både i indre by og i omegnen, altså helt ud til Ordrup og Vanløse. Det var nemlig fra om morgenen, at de havde brug for op til fem mand, der så havde nok at gøre hele formiddagen. Holm fik overbevist direktøren om, at det ikke kunne betale sig for dem at have fem bude helbeskæftiget.

Vi fik kontrakten, men på to betingelser. Vi skulle være uniformerede helt neutralt. Ikke noget med Argus i kasketten og på cyklen. Tilmed skulle vi så længe vi kørte for dem have en kasse med lås og forsynet med udluftningshuller fastspændt på bagagebæreren. De af os, der ville dele halvt med Argus om uniformerne, og det viste sig at være en seks-syv mand, gik så i gang med at prøve tøj. Det blev den styrke, som skulle betjene vor nye, store kunde. Jeg var med på holdet og bestilte til jakken, ridebukser og lange brune læderstøvler. Fint skulle det være. Så måtte vi til gengæld afskrive vores jakker fra The Royal British Army. Jeg forærede den til min gamle far til at have på, når han arbejdede i sin have. Måske kunne det gavne hans image, hvis nogen troede, at han var pensioneret veteran fra første verdenskrig i den engelske hær.

Hos Slagteriernes Central var vi under kommando af en frøken Brunsberg, en ung, køn men meget bestemt dame, som hersede med os, men med et herligt blink i øjet. Faktisk elskede vi at blive herset med – af hende altså.

Myldretid om eftermiddagen med kontorfolk og svajere på Vester Voldgade ud for Rådhuspladsen 1938. Stadsingeniørens direktorat.

Året 1931 blev et fremgangens år for Argus, og vi var efterhånden nået op på en mandskabsstyrke på 15-20 mand. Budstuen blev for trang, og Holm fik i begyndelsen af 1932 lejet en tom butik, der lå lige over for vores lokaler i Ny Adelgade. Der var en tre-fire stentrin op til butikken, som lå dør om dør med et brødudsalg og ismejeri. Ejeren af dette var en ung kvinde, som om morgenen, inden hun lukkede op, brugte en times tid til selv at bringe mælk og morgenbrød rundt til sine kunder. Hun fik en vis betydning for os bude, fordi hun fandt på at sælge varm kaffe på kvartliters mælkeflasker og wienerbrød til butikspriser. Vi slap derved for at forlade Argus for at drikke kaffe ved vognen på Kongens Nytorv.

Budstuen var betydelig større, og havde en bagudgang, så vi ikke behøvede at gå igennem kontoret, når vi skulle på tur. I porten ved siden af, var der en opgang til Søfyrbødernes Fagforening. I denne port og ude på gaden holdt de arbejdsløse søfyrbødere til. De var jo ikke altid appelsinfri, hvilket gav noget tiggeri og fuldemandssnak, men de var meget fredsommelige og generede ikke vores forretning.

Et arbejderhjem i Brønshøj

Af *Else Haagenzen*

Else Haagenzen er født 1921 i Brønshøj. Hendes far var mekaniker på Bagermestrenes Rugbrødsfabrik, og hendes mor var nådler på en skotøjsfabrik. Hun gik ud af skolen efter 7. klasse og var bl.a. ansat på Københavns Telefonkioskers kontor. I 1943 blev hun gift med en inspektør i Irma, flyttede til Husum og fik et barn. Kort efter blev hun skilt, fik ansættelse i Mikrovaerk, hvor hun yderligere uddannede sig på aftenskole og arbejdede som bogholder i 30 år.

Foto Rigmor Mydtskov.

Som bekendt skete der en meget stor tilvækst af befolkningen i København i sidste del af 1800-årene. Den begyndende industrialisering betød, at man fra alle dele af landet søgte mod byen. Således kom min Farfar fra Silkeborgene, min Farmor fra Marstal, min Morfar fra Ebeltoft og min Mormor fra Skive. Farmor og Mormor fik arbejde som tjenestepiger. Min Farfar blev fyrbøder på en fabrik, der i daglig tale kaldtes for »Møllen« eller »Benmøllen«. Jeg har senere fundet ud af, at det må have været en fabrik, der hed Blåkilde Mølle og lå i nordvest-kvarteret omkring den nuværende Rentemestervej. Jeg har selv oplevet en kvalmende lugt i kvarteret på dage, hvor man sagde, at der blev kogt selvdøde kadavere.

Min Morfar var skomagere og kom på skotøjsfabrik. Familien boede i et lille hus på Skolevængen i Brønshøj. Ved siden af huset lå et lille skur, der var indrettet som skomagerværksted. Jeg stod tit og så på Morfar, når han forsålede sko, og mindes lugten af sværte og af læderet, der lå i blød i vand. Det så sjovt ud, når han sad med munden fuld af træpløkker, som een for een blev banket i læderet og påsat skoen.

Nu var det jo dengang ikke Mormor og Morfar eller Farmor og

Farfar de blev kaldt, men begge parter Bedstemor og Bedstefar. Min Mor var ældste barn og havde 3 brødre. Min Far er nr. 3 i rækken af 6 drenge og 2 piger. Familien boede på Rentemestervej.

Min Far blev ligesom 3 af brødrene sat i lære som maskinarbejdere. For de 2 af brødrene og min Fars vedkommende på Titan og 1 hos Fisker og Nielsen. Den ældste bror kom ud og sejle. Den 6. bror blev typograf. Begge pigerne kom på kontor. Min Mor kom på skotøjsfabrik og blev nådler, d.v.s. hun syede overlæderet til skoene. En bror kom ligeledes på skotøjsfabrik og blev tilskærer. En bror blev murerarbejdsmand. Den ældste bror døde meget ung af tuberkulose, og ham erindrer jeg ikke at have set.

Da mine forældre blev gift den 25. april 1920, kom de til at bo til leje på 1. sal i en villa på Mellemvangen i Brønshøj. Jeg blev født den 20. august 1921 og har fået fortalt, at min Mor kom til Rigshospitalet i en hestetrasket ambulance, den sidste dag den kørte. Jeg kan ikke huske noget om hjemmet i Mellemvangen. Herefter flyttede vi til en lejlighed på 4. sal på Lyngbyvej.

Jeg har fået fortalt om en dag, hvor jeg var med Mor i vaskekælderen. Pludselig opdager Mor, at jeg er stået på hovedet i det store skyllekar, så kun fødderne var oven vande. Det resulterede i, at jeg fremover kom i pleje hos naboen, når Mor havde vasketur. Jeg var med damen nede at hente hendes vasketøj i gården og havde bemærket, at hun brugte skovbukser. Det var hvide lærredsbenklæder, hvor forstykket blev bundet bag, og bagstykket blev bundet foran, og som havde meget vide ben kantet med festonner. Udtrykket havde jeg lært af en onkel. Nabokonen spurgte, om min Mor brugte sådanne bukser, hvorefter jeg fortalte, at min Mor brugte bukser med elastik.

Hvad jeg kan huske fra den tid er, at Far havde bygget et krystalapparat inde i et skab, og her sad han med de åbentstående døre og havde hovedet helt inde i skabet. Jeg har været med, når Far svømmede på Helgoland. Det har været omkring 1925.

Vi flyttede fra Lyngbyvej ud til Pilevangen i et af de små huse i den engelske haveby i Brønshøj, udlejet af Arbejdernes Andels Boligforening. Det er små tofamiliehuse med en meget lille baghave og en endnu mindre forhave. Der var 2 små stuer og køkken i stueetagen og nogle meget små rum på 1. sal, som vi i en periode lejede ud. Nabodelen af huset var beboet af familien Storm,

Else Haagensens far arbejdede som mekaniker ved Bagermestrenes Rugbrødsfabrik. Her tanker han en af varebilerne sammen med kollegaen »Ras«. Foto fra 1920'erne. Privateje.

der havde 3 børn. Førstesalen havde de lejet ud til den ældre frøken Vind, der havde kanariefugl.

Så lang tid jeg kan huske tilbage, var min Far ansat på Bagermestrenes Rugbrødsfabrik i Heimdalsgade som mekaniker. På værkstedet var en leder, der hed Nielsen, og en mekaniker, der blev kaldt Ras. Denne Nielsen, følte jeg, måtte være en ond mand, for han kunne gøre min Far så ked af det.

Rugbrødene blev bragt ud til bagerbutikkerne med hestevogn i de første år, og hestene stod i båse med deres navneskilt over. Blandt andet hed een af dem Moster, og det syntes jeg var et underligt navn til en hest. Da en kusk engang skulle køre en syg kusks rute, standsede hesten, der kendte ruten, ved de rette butikker, men standsede desuden ud for nogle værtshuse undervejs.

I en stor hal (i mine øjne) stod en række store ovne, hvor de mange rugbrød blev bagt af bagersvende i hvidt tøj. Disse ovne har næppe været opvarmet elektrisk. I hvert fald havde min Far engang imellem et grimt arbejde, der bestod i at rense ud i en skorsten, og det skulle foregå om natten. Han måtte have 2 sæt

kedeldragter på, da skorstenen ikke havde nået at blive kold, så han brændte sig på glødende sod. Jeg mener ikke, at han har fortalt om, at der var andre til stede. I hvert fald husker jeg min egen rædsel ved at forestille mig, at Far var lukket inde i en smal skorsten, der var brændende varm.

Ugelønnen blev udbetalt om fredagen, men det hændte ofte, at kostpengene var sluppet op om torsdagen. Så tog Mor mig med til Heimdalsgade om fredagen, hvor vi ventede i passende afstand fra fabrikken, indtil Far kom ud og afleverede ugelønnen til Mor, så der kunne komme mad på bordet, når Far kom hjem om aftenen. Nu kunne man måske tro, at det var fordi, min Far ellers drak ugelønnen op, inden han kom hjem. Men det var ikke tilfældet. Jeg har aldrig set min Far fuld, ej heller at han nogensinde skulle have været gået på værtshus.

Som stor pige der udmærket kunne læse, måtte jeg somme tider gå i Brugsen og bede om: Det der står på sedlen. På sedlen stod foruden de varer, jeg skulle have, »om vi måtte betale på fredag«, hvilket vi altid fik lov til. Vi var åbenbart anset for at være kreditværdige. Men jeg følte mig flov over, at andre, der stod i butikken, måske troede, at jeg ikke kunne læse.

Mor tjente lidt ved at have hjemmearbejde for en skotøjsfabrik. Hun havde en Singer nådlemaskine. Den var ret stor, og var en trædemaskine, med det man kalder en fri arm. På den syede hun mit tøj.

Mine forældre havde danset meget på foreningsballer i deres ungdom. De elskede musik og dans og tog mig som lille med i det gamle Scala. De har nok ikke kunnet få mig passet. Jeg kan huske de store danseoptrin i operetterne og revyerne. Fra jeg var 4 år, kom jeg på balletskole. Først hos fru Walbom og siden hos kongelig balletdanser Louis Schmidt, hvis bror Kaj Schmidt var balletmester på Det Kongelige Teater. Jeg tog turen ind til Amaliegade, hvor skolen var 3 gange om ugen. Jeg husker en opvisning i 1930, hvor vi skulle danse på det gamle Casino Teater. I mine øjne virkede teatret, som det var et slot. I teatergarderoben, hvor vi skulle ikklædes de struttende balletskørter (som Mor selv havde syet), var der en parfumeagtig lugt, det har vel været sminke, men alt var gammelt og slidt.

Else Haagensen som
balletbarn ca. 1927.
Privateje.

Mine forældre havde en drøm om, at jeg skulle blive ballerina på Det Kongelige Teater. Hvert forår er der optagelsesprøve på teatret. Man kan komme til prøve, når man er 7 år. Det kunne mine forældre ikke vente på. Så da jeg var 6 år, var jeg til prøve. Jeg husker det, som om der var hundrede piger, og mange var i balletskørter og med sommerfuglevinger. De var overvåget af mødre, der kunne berette om, hvor stort et talent datteren var i besiddelse af ifølge danselærerens udsagn. Dengang blev der optaget 5-6 stykker om året, og jeg var ikke blandt dem, der blev holdt tilbage. Selvfølgelig skulle jeg prøve igen, da jeg blev 7 år, hvor jeg ligeledes hurtigt kom ud igen. Men jeg kan tydeligt huske, at jeg, da jeg var 8 år og atter blev kasseret, var meget ked af det og følte, at jeg aldrig kunne blive til noget i livet. Det var et nederlag,

og jeg vidste jo, at det havde kostet mange penge at lade mig gå på balletskole.

Da jeg kommer fra et hjem med klaver, gik jeg også til spil et par år, men det var aldrig af lyst. Der skulle øves skalaer og treklange og spilles kedelige etuder, så jeg måtte trækkes ved fletningerne ind for at øve mig på klaveret, medens børnene legede ude på vejen. Men klaveret havde jo været en stor investering, som gennem lang tid belastede budgettet. Far spillede selv med megen glæde, og det var mest Strauss-vals. Da jeg blev lidt større, havde jeg dog lidt fornøjelse af at kunne spille i skolen, når mine kammerater dansede folkedans.

I 1928 begyndte jeg at gå i skole. De første 2 år på den gamle skole ved gadekæret. Fra 1930 på den ny store skole på Liselundsvej. For at komme til denne skole skulle vi fra Frederikssundsvej ved det nuværende Brønshøj Torv gå gennem en port i en gammel bondegård og gå over gården og marken til skolen. Hos bonden afleverede mange børn en mælkespand om morgenen og kunne så efter skoletid afhente spanden med mælk.

Engang i 1. klasse skulle vi til skolelægen. Vi blev målt og vejede og spurgt ud om, hvilke sygdomme vi havde haft. Jeg har mange gange som barn siddet i mine egne tanker eller, som man siger, været faldet i staver. Det kunne min Mor ikke lide, og hun sagde ofte bebrejdende: Else du er så fraværende. Medens vi nu stod der hos skolelægen, spørger sygeplejersken, om der er nogen, der er fraværende. Der stod jeg, skulle jeg sige det? Hvis jeg lod være, kunne hun jo nok alligevel se det på mig. Af min Mors tonefald forstod jeg, at det ikke ligefrem var noget, man skulle prale med, så jeg tog chancen og sagde ikke noget, men det kostede svære overvejelser.

Efter at jeg gennem nogen tid havde lagt sukker i vindueskarmen til storken, fik jeg i 1929 en lillebror. Men det blev en stor skuffelse. Far og jeg hentede Mor og lillebror på en klinik på Martinsvej. Vi kørte i taxa, og jeg skulle passe den lille bylt på bagsædet, mens forældrene var inde og købe barnevogn. Men ham kunne jeg jo ikke lege med. Til og med kom han hjem på min fødselsdag, som forældrene fuldstændig havde glemt, så jeg fik ikke fødselsdagsgave det år.

Brønshøj gamle skole eller
»Gadekærsskolen« bygget
1900 ved Brønshøjvej.
Postkort ca. 1940.
Brønshøj Museum.

Vi havde ikke badeværelse, al vask af os børn foregik i køkkenet, hvor vi hver lørdag fik den store tur i zinkbaljen. I et af husene i Egevangen var indrettet en badeanstalt med en 4 eller 5 små kabiner, hvor de voksne ofte efter lang ventetid og mod betaling kunne få sig et brusebad.

I den lille baghave havde vi et hønsehus. Engang, hvor det må have været koldt udenfor, havde vi et lille bur med de små kyllinger gående inde i stuen i nærheden af kakkellovnen.

Ved det nuværende Brønshøj Torv på det areal, hvor ejendommene med blandt andet Lindeapoteket ligger, lå den gamle Brønshøj Kro med den store vognlade ud mod vejen. I haven var en karrusel, hvor man sad på små enkeltsæder, der var ophængt i lange kæder. De kunne svinge langt ud til siden, når der var fart på. I krobygningen var en stor sal med en scene, og før jul holdt de handlende juleudstilling her. Det var ved en sådan lejlighed, at jeg på scenen skulle danse een af mine soloer fra en opvisning med min Far ved klaveret.

På modsat side lå Brønshøj Tivoli. I bygningen var en stor sal og en restaurant. I salen underviste løjtnant Hansen – senere kaptajn Hansen – i moderne dans. I haven var der en friluftsscene, hvor der var forskellig underholdning. Der var også forskellige forlystelser for børn.

Min Far kunne lave alting, og alt hvad han lavede, var meget solidt. Det var tungt og kunne holde uendeligt. Når vi senere har fundet nogle af de ting, han har lavet, er det med vemod, man

genkender det, vi kalder vores Fars helt specielle design. Han for- sålede sko med gamle drivremme fra maskinerne. Desværre hændte det, at sømmene gik igennem, så jeg fik sår under fødderne og huller på strømperne.

Og så kunne han lave cykler. Han kunne lave en gammel damecykel om til en barncykel ved at save et stykke af højden til sad- del og styr. Den var lidt tung at træde med de store hjul, men jeg var flot kørende. Jeg brugte kun cyklen om sommeren, så om ef- teråret solgte Far den. Når foråret kom, lavede han mig en ny cy- kel ud af et kasseret vrag på lossepladsen. Den fik samme skæbne om efteråret. Mine minder om forårene i min barndom hænger nøje sammen med lugten af sort cykellak.

Far var også tjener. På søndage om sommeren var han tjener på en sommerrestaurant i Holte. Der var altid stor spænding til pin- se, om hvordan vejret ville blive, for Far var i forvejen tildelt en- ten den indendørs- eller den udendørs servering. Hans hænder bar altid præg af hans arbejde med snavsede maskiner, så han har måttet skure hænderne særligt grundigt før sit tjenerjob.

Mor var altid ked af det, når hun skulle vaske hans snavsede

Brønshøj kro ved Frederikssundsvej. Postkort ca. 1930. Brønshøj Museum.

En renoveret og nylakeret
damecykel præsenteres.
Foto sidst i 1920'rne.
Privateje.

arbejdstøj. Det blev lagt på vaskekælders gulv og skrubbet med en gulvskrubbe. I øvrigt var vaskekælderen en lille, mørk kælder med en gruekedel, der blev fyret op under. Desuden var der et stort træskyllekar med et hul forneden, hvori sad en træprop. Man vred det skyllede tøj i hænderne, og det må have været en kold omgang om vinteren. Der stod en træbænk, og herpå havde Mor sin zinkbalje og sit zinkvaskebræt, hvor tøjet blev skrubbet.

I 1930erne var der megen arbejdsløshed, og det optog også børnene. Jeg havde en skolekammerat, hvis Far var graver på Bispebjerg kirkegård, og hun og jeg var enige om, at vi var meget heldige, for da der hele tiden var nogen, der døde, ville der altid være brug for hendes Far, og da folk ikke kunne undvære rugbrød, ville min Far da heller ikke blive arbejdsløs. Der var ikke dagpenge i det omfang, vi kender det i dag. Der var socialhjælp, men det var ikke noget, man brød sig om at modtage. Det var nærmest ærekrænkende, og jeg mener, at man blev frataget sin stemmeret, hvis man fik socialhjælp. Tit ringede det på vores dør,

og udenfor stod en mand, som spurgte, om vi ville hjælpe en arbejdsløs. Egentlig tror jeg ikke, at man havde lov til at tigge, men når de stod med et eksemplar af bladet »Livets Kamp«, var det ikke direkte tiggeri. Jeg husker de triste ansigter, og deres høflige tak for en lille skilling.

Omkring 1930 flyttede vi fra det lille hus med have i Pilevangen og fik en 3 værelses lejlighed på 1. sal i AAB's ejendom i Baunevangen ligeledes i Brønshøj. Men da vi efter nogen tid savnede haven, fik vi en kolonihave i Brønshøjholms Alle nede ved kirkemosen. Far byggede huset af affaldstræ, og det blev bygget om flere gange, blev større og pænere for hver gang. Det var meget små haver, men der var en køkkenhave og et lysthus, hvor der voksede vildvin op ad, der var en flagstang og en gyngel. Vi opnåede at få Kolonihaveforeningens 1. præmie. Hver søndag blev flagene hejst i alle haverne, og det var så festligt.

Else Haagensen far i sit sommersøndagsjob som tjener på en sommerrestaurant i Holte.
Foto ca. 1930. Privateje.

Familien Haagensens kolonihavehus i Brønshøjholms Alle ved Kirkemose.
Foto fra 1930'erne. Privateje.

En gang om året var der havefest på festpladsen. Der blev lagt et dansegulv og lavet en tribune, hvor orkestret (det var blæsere) sad. Der var en gang Olga Svendsen kom og sang. De dansende skulle købe et baltegn, der skulle sidde på tøjet. Tombolaer fandtes også. Vores familie og venner kom og var med, så det blev en rigtig familiefest, hvor det gik pænt til. Jeg har aldrig set fulde folk ved disse havefester, som jeg har været med til mange gange.

Min Farfar havde også kolonihave. Det var på Bellahøj, der hvor punkthusene ligger. Den var meget pæn og sirligt holdt. Men min Farmor har nok syntes, at den var lidt kedelig, for hun fik sin egen kolonihave, der lå mellem Tomsgårdsvej og Bispebjerg Kirkegård. Den var helt groet til, også med ukrudt, og Farmor var glad, men Farfar kom der ikke, han sagde, det var et værre vildnis.

Farmor var ellers meget aktiv. Hun passede tit børnebørn. Det vil sige, at hun tog ud til os med de børn, hun skulle passe, og det blev min Mor lidt ked af. Farfar sagde om Farmor, at hun havde beselær i sålerne.

På et tidspunkt syntes min spillelærerinde, at jeg ville have godt af at komme på svagbørnskoloni, fordi jeg var så bleg. Hendes svigerdatter var lærerinde og var netop ovre ved Assens med et

hold børn på en koloni beliggende lige ud til vandet. En søndag morgen meget tidligt rejste jeg med Far derover. Samme dag rejste Far hjem igen, og det har været en lang dag for min Far. Jeg kom midt i de andres ophold og stod ligesom uden for fællesskabet. Når vi havde været i vandet, var de andre hurtigt i tøjet og løb afsted i en fart. Jeg var meget længe om at komme i tøjet og stod tilbage alene og frøs. Tilsidst satte jeg mig ned og græd så jammerligt. Det endte med, at jeg blev syg og fik ondt i halsen. Havregrøden havde store klumper, og jeg led af hjemve. Jeg har været 9 år og var hjemmefra for 1. gang. Når vi havde skrevet hjem, skulle brevene ligge åbne i en kasse, så sørgede lærerinderne for at sende dem (og at læse dem). Jeg havde imidlertid fundet ud af, hvor brevene, der var lukkede (og var censureret), lå. Og der lagde jeg mit brev, hvor jeg fortalte om min elendighed. Den næste søndag kom Far og hentede mig, og jeg var lykkelig. Lærerinderne kunne ikke forstå, hvordan det var gået til.

Næsten hver søndag kl. 16 gik jeg med min lillebror i Bella Bio, der dengang lå ved det nuværende Højenhald. Med lillebror på skødet kunne vi begge gå på en børnebillet til 35 øre. Der var gerne tumult, når dørene blev åbnet, for det gjaldt om at komme til at sidde på 3. række. Kom man til at sidde på 1. række fik man ondt i nakken af at sidde med hovedet bukket bagover, og sad man på 1. række ude i siden, blev personerne oppe på lærredet underligt lange i ansigterne.

Hvert år på 1. pinsedag var vi i Tivoli. Det var een af de stille dage uden musik i haven på grund af højtiden. Det betød, at man den dag måtte have sin madkurv med i restauranterne. Så var vi alle meget fine i tøjet med stråhat og pinsesnit. Der var ikke råd til forlystelserne, dog fik vi en tur i guldkareten.

Vi havde også en årlig tur til cirkus Schumann i cirkusbygningen. Det var et cirkusdynasti, som især havde meget store og flotte hestenumre. Max og Albert Schumann var den unge generation, som jeg især husker. Og så var der klovnene Charlie Rievels, ham med »Akrobat Oh« nummeret, til slut med sin stribe af børn også i Akrobat Oh kostymer, det var noget, der gjorde lykke. Især beundrede jeg datteren Pauline Rievels, når hun dansede ballet. Hun blev senere gift med Albert Schumann og var en yndig cirkusprinsesse.

Brønshøj Biografteater på Frederikssundsvej 129. På programmet står filmen »Graven af Monte Christo«. Biografen flyttede i 1936 under navnet Bella Bio til Brønshøj Tivolis gamle plads. Foto 1929. Brønshøj Museum.

Sammenlignet med forholdene i dag havde vi det fattigt, men sådan har jeg aldrig følt det. Man vidste nok, at der var andre, der havde mere end os, der lige havde til dagen og vejen. Men vi fik altid god mad, for Mor var dygtig til at lave mad. Vi fik gerne 2 retter. Det kunne være vandgrød, sødgrød som var byggrød kogt i mælk med kanelukker, fløjlsgrød, risvælling med kanelukker, men det kunne Far ikke lide, for det fik skind på. Det var hvidkålssuppe, grønkålssuppe, hakkebøffer (ofte hestekød) med mange kartofler. Vi fik ofte fisk, men favoritten var stegt flæsk med persillesovs. Mor lavede en dejlig sylte af et stort grisehoved. En gang om ugen bagte hun et stort franskbrød og en sandkage. Til jul stod det altid på flæskesteg af skinke eller af bov, og den blev stegt hos bageren, hvor vi hentede stegen i bradepanden og fik skyen i mælkespanden.

Vores tøj var altid rent, og Mor syede og lappede det selv. Og så var hun sparsommelig, der var ikke noget, der blev kastet bort. Den lærdom har altid siddet dybt i mig, for den blev grundigt indskærpet med strenghed.

Når jeg gik i byen og købte ind, skulle jeg bagefter aflægge regnskab. Havde jeg fået for lidt igen, blev jeg omgående sendt tilbage for at få de manglende penge, selvom det kun drejede sig om få ører. Der var ingen vej udenom, jeg kunne ikke blive fri. Alt vores linned – dynebetræk, lagener, hovedpudebetræk og håndklæder - var syet af brugte melsække, som Far fik på rugbrødsfabrikken.

Men om søndagen var vi altid fine i tøjet, og jeg havde flotte sløjfer i fletningerne. Jeg tror, at Mor frydede sig, når jeg sad og var præsentabel og ikke måtte røre mig. Jeg ville egentlig gerne have været spejder, men det var ikke noget for en pige, mente Mor.

I 5. klasse kunne man komme til optagelsesprøve, hvis man ville gå videre i mellemskole. Mine forældre havde kun dårlige minder fra deres skoletid, så de mente ikke, at jeg behøvede at gå længere end højst nødvendigt i skole. Selv havde jeg ingen mening om, hvad jeg ville, og var måske også lidt bange for at lide nederlag. Måske har mine forældre også tænkt, at jeg som pige ville blive gift, og så var der ingen grund til mere skolegang. Jeg ved det ikke, men sådan tænkte man vel i arbejderfamilier dengang.

I Baunevang boede vi lige ovenover brugsens viktualiebutik. Den havde anskaffet sig en frigidaire, og når den med mellemrum satte motoren igang, larmede den temmeligt meget, så det gik ud over Fars nattesøvn. Derfor flyttede vi endnu en gang. Det blev til en næsten tilsvarende lejlighed i samme boligkompleks i Ellevangen. Men her lå stuen mod nord, så der aldrig kom en solstråle, til gengæld lå køkkenet og soveværelset mod syd. Med et sydvendt spisekammer og selvfølgelig uden køleskab så jeg, hvordan Mor dagligt stod og snusede til maden, om den havde fået »en tanke«.

Da jeg gik i 7. klasse, begyndte talen at dreje sig om, hvad jeg skulle lave, når jeg gik ud af skolen. Det endte gerne med, at jeg satte mig til at tude, for jeg anede ikke, hvad jeg ville. På dage, hvor jeg var blevet uvenner med Mor, sagde hun altid, at hvis jeg ikke var ordentlig, kunne jeg komme ud og tjene. At det ikke var noget man skulle ønske sig, var jeg klar over, når det skulle være en straf. I Heimdalsgade, hvor Far arbejdede, lå Engelsk-Dansk

Hyrdevangsparken i Brønshøj. I baggrunden til højre ligger Bavnevengen. Byggeriet var opført af Arbejdernes Andels Boligselskab i slutningen af 1920'erne. Postkort før 1940. Brønshøj Museum.

Bisquit Fabrik, og der havde han set de unge piger, der arbejdede der. De havde hvide kitler og kapper på hovedet. De sorterede og lagde vaflerne i æsker. Det var da et renligt arbejde, syntes mine forældre.

Far havde imidlertid talt med en arbejdsmand på fabrikken, hvis far var ansat hos Københavns Telefonkiosker på kontoret, og der havde de brug for en elev. Så det blev aftalt, at jeg skulle møde op hos sekretæren medbringende min anbefaling fra skolen. Jeg blev ansat til en løn på 35 kr. om måneden i 3 måneder derefter 50 kr. Nogen elevkontrakt blev der ikke lavet, og hvor længe jeg skulle være elev, var heller ikke præciseret. Jeg blev konfirmeret 14. oktober 1935, og den 1. november startede jeg min kontortid, som kom til at strække sig over 48 år. Det blev en stor omvæltning. Arbejdstiden var fra 9-17 undtagen onsdag, hvor den var fra 12-20.

Kontoret lå på Vester Voldgade lige ved Rådhuspladsen, og jeg cyklede derind. Hidtil havde jeg levet i en provinsidyl, som Brønshøj var dengang, men nu var jeg kommet til hovedstaden,

og det var spændende, især var jeg betaget af hele tiden at kunne høre rådhusklokkerne.

Allerede året efter flyttede kontorerne over i det nybyggede Richshus. Københavns Telefonkiosker var et af 3 firmaer ledet af generalkonsul Ernst Carlsen (Estisk konsulat). Generalkonsulen havde et lykketal, og det var 45. De forgyldte tal var ophængt på væggen i det store hjørneværelse, der var hans kontor. De to firmaer Danske Erhvervs Annoncebureau og Københavns Plakatsøjler lå ud mod Rådhuspladsen, hvorimod Københavns Telefonkioskers kontorer lå ud mod gården, hvor udsigten var til en sortgrå væg uden vinduer.

Hver dag skulle jeg hente generalkonsulens mad ovre på hotel Hafnia. At træde ind i den elegante restaurant var en overvældende oplevelse, hvor jeg følte, at jeg sank dybt ned i de tykke gulvtæpper. Jeg blev placeret nede ved indgangen til køkkenet, hvor jeg ventede, indtil 2 skåle med noget varmt mad i blev båret ud til mig af kjoleklædte tjenere.

Efterhånden som eftermiddagsaviserne kom ud, skulle jeg ned og hente dem i kiosken på Rådhuspladsen. Først BT og senere Berlingske Aften, som jeg skulle aflevere til generalkonsulen. Engang var Berlingske Aften blevet forsinket, og jeg måtte løbe ned til hovedbanegården og fange generalkonsulen, inden hans tog gik til Humlebæk.

På kontoret, hvor jeg sad, var lederen af afdelingen frøken Midde Hansen min læremester. Hun var i slutningen af fyrrerne og, som jeg opfattede hende dengang, »meget gammel«. Vi havde et stort omstillingsbord, der dækkede alle afdelinger, foruden direkte ledninger til samtlige kiosker. Der var 3 omstillingsdamer, der havde vagt fra kl. 7-15 eller 15-23, samt een i den travle tid midt på dagen. Ved opkald til os blev der svaret med vort telefonnummer 445.

Der var ca. 30 kiosker i alt. Ca. 25 var fritstående kiosker og en 4-5 stykker var kioskbutikker. Jeg kan huske at kioskbutikken ved Bella Bio havde nr. 30. I daglig tale blev kioskerne benævnt med deres nummer. Kiosk 1 lå på Kongens Nytorv ved St. Kongensgade, kiosk 6 lå på Kongens Nytorv ved a Porta. Kiosk 4 på Rådhuspladsen ved Strøget og kiosk 20 på Rådhuspladsen ved dragespringvandet. Kiosk 7 lå på Vesterbros Torv. Det var de kiosker,

Gammeltorv/Nytorv set ad Frederiksberggade mod Rådhuspladsen med en af Københavns Telefon Kiosker på Nytorv. Foto ca. 1935. Stadsingeniørens direktorat.

der solgte mest. Derudover var der kiosker på Sankt Hans Torv, ved Nyboder, Christianshavns Torv, Lille Triangel og mange andre steder, som jeg ikke kan huske.

Kioskdamerne havde også vagt i 2 hold, 7-15 og 15-23. Kioskerne bestod af 2 rum, og kioskdamen sad i det forreste rum, der var fyldt op med aviser, ugeblade, prospektkort, brevpapir, konvolutter, frimærker, blyanter, elastikpenne og små stearinlys til cykellygter. Hendes telefon havde direkte linie op til vort omstillingsbord. Foran sig havde hun lugen til betjening af salget. Døren bagi førte ind til rummet, hvor der var ophængt 2 telefoner, og i døren ind til kioskdamen var der en luge, hvor man betalte for brugen af telefonen. Dengang må der kun have været een takst, uanset hvor lang tid man talte. Når jeg talte med kioskdamerne i telefonen, kunne jeg høre larmen fra telefonrummet, når der stod to personer derude og forsøgte at overdøve hinanden.

Når man ved, hvor megen vold og tyveri der i dag finder sted

på tankstationerne, kan jeg ikke lade være med at tænke på, at jeg aldrig oplevede overfald eller tyveri i nogen kiosk. Damerne ville have været lette ofre, men det var en bedre tid, hvor der ikke var den store kriminalitet som nu, og det på trods af at der virkelig var fattigdom dengang.

Mit arbejde bestod i, at jeg 2 eller 3 gange om ugen skulle ringe samtlige kiosker op. Jeg skulle sige: »De mangler«, og så havde kioskdamen sin seddel parat. Jeg skrev følgesedler ud og lagde varerne i bunker for hver kiosk på en meget lang disk. Inden det blev pakket, skulle frimærkebeholdningen stemmes af. Der var tale om hele ark. Pakkerne blev lagt i en reol med rum til samtlige kiosker, og den stod i budekspeditionen i kontoret ved siden af. Her residerede frøken Schæfer, der var en stram dame, og herr inspektør Jensen. Ved siden af dette kontor var budenes rum, hvor de sad, indtil de blev sendt ud på tur. De bar en grå uniform og kasket, og de blev kaldt svajere af københavnernes. De var berømte eller berygtede for deres kvikke bemærkninger, når de bevægede sig rundt i trafikken. Der har vel været 20-30 bude.

Vi havde billetsalg til Det Kongelige Teater. Folk kunne ringe ind til os eller henvende sig i en kiosk, så snart man kendte repertoiret, der blev sendt ud for en uge ad gangen. Man skulle kende, hvor stor efterspørgslen var til den pågældende forestilling, og foreslå eventuelt at købe billetterne til forhøjede eller til dobbelte priser. Der var billetsalg et antal dage forinden billetsalget til ordinære priser begyndte. Det var nødvendigt, hvis det var en forestilling, der var eftertragtet. Jeg skulle også tale med kunderne i telefonen, og her havde jeg noget at lære. Når jeg f. eks. ikke forstod, hvad der blev sagt, sagde jeg: »Hvad siger De«. Så blev jeg belært om, at det hed: »Hvabehar«.

Vi havde en direkte linie til teatret, hvor vi indtalte vore egne og de bestillinger, kioskerne havde givet os. Teatret opgav os pladsbetegnelserne og pladsnumrene. Vi videretelefonerede oplysningerne til den kiosk, som kunden ønskede at afhente billetterne i, og kioskdamen udfyldte en billet med de fornødne oplysninger med plads og pris med tillæg af 20 øre for KTK's arbejde. Hændte det, at kunden ikke hentede billetterne, var det KTK, der heftede over for teatret, men det var sjældent, det skete.

Kioskerne kunne også formidle fornyelse af lotterisedler. Det

Interiør fra telefonkiosk nr. 7 på Vesterbros Torv. Gennem lugen betalte man for samtalen. Foto fra 1930'erne. Københavns Stadsarkiv.

kostede 50 øre pr. seddel. Der var en del papirarbejde for at holde skik på de mange sedler, der efter fornyelsen skulle tilbage til den kiosk, hvor de var indleveret. Der så jeg de store bundter med sedler, der aldrig var gevinst på. Så jeg har ikke siden haft lyst til at spille i lotteri.

Aviserne kom til kioskerne direkte fra bladhusene, men ugebladene kom ind til os, hvor jeg skulle pakke de ofte store portioner blade til hver kiosk. Det var den hårdeste del af mit arbejde. Der, hvor vi hængte vores overtøj, var et spejl, og på selve spejlet stod med store bogstaver: »Har De set hvad klokken er?« I frokoststuen havde et vittigt hoved lavet en plakat, hvor der stod: »Har De set hvor CLOC'en er?« CLOC var en likør fremstillet af De Danske Spritfabrikker.

Vi på KTK's kontor havde brune kitler på. Jeg havde en fornemmelse af, at vi ikke blev regnet for at være så fine som de øvrige damer, der sad på kontoret ud mod gaden. Deres arbejde var noget med at skrive på maskine eller skrive i nogle store bøger. De var alle meget søde imod mig, og jeg blev kaldt »den lille«, men de har sikkert også moret sig over mig og min barnlige opførsel, jeg var kun 14 år.

Selvom jeg ikke havde brug for det i mit arbejde, gik jeg den første vinter på kommunens aftenskole, hvor jeg lærte at skrive på maskine. Jeg har jo nok gået med et ønske om at komme lidt videre, selv om jeg lærte meget i de 2 år, jeg var der. Min læremester frøken Hansen havde jeg kontakt med i over 40 år derefter, indtil hendes død som 90-årig. Jeg fik lært at bestille noget, man skulle være rap med sit arbejde, og orden og præcision var vigtige ting. Jeg havde mit eget ansvarsområde i forsyningen til kioskerne.

Alligevel blev jeg fristet efter at have talt med en skolekammerat, der var blevet ansat på kontoret i Dansk Spireselskab. Hun skrev på maskine, og det var sådan mere rigtigt kontorarbejde mente jeg, og maskinskrivningen skulle jo også helst bruges for at holde det vedlige. Jeg søgte en stilling der og fik den, hvorpå jeg sagde op hos KTK. Firmaet lå i et hus med kontorer i flere etager på Nørrevold. I kælderen sad urmagerne. Kunden fik et ur, som blev holdt i gang ved, at man en gang om ugen lagde f.eks. 1 kr. i. Efter et kvartal kom en inkassator og tømte uret. Det hændte, at en kunde efter nogle år ville opsige aftalen og have sine penge tilbage. Men for det første var der en lang opsigelsesfrist, og insisterede man på at få pengene med det samme, skete det med et fradrag af nogle procenter. Mit arbejde var at tage mig af udbetalingerne, og jeg husker, hvor ofte folk blev meget vrede over, hvor lidt de fik igen. Så fik de et langt brev, hvori man fortalte, at de jo havde været livsforsikret, medens policen kørte. Hele foretagendet var baseret på helt unge piger. Jeg startede med at få 60 kr. om måneden, og man steg 10 kr. om året. En enkelt moden dame på en ledende post havde efter 10 års ansættelse 150 kr. om måneden, og det syntes jeg var temmeligt udsigtsløst, så jeg blev der kun i et halvt år.

Nu var min lillebror blevet 7 år, og min Far var taget med ham

Da Else Haagensen i 1937 forlod sit job på Københavns Telefon Kioskers kontor i Richshuset, fik hun dette afskedskort fra sine kolleger. Privateje.

til optagelsesprøve på Det Kongelige Teaters balletskole uden at min Mor anede det. Han blev antaget, og min Far var meget stolt. I de år benyttede man i vid udstrækning børnene i forestillingerne om aftenen både til ballet, skuespil og opera. Alligevel skulle de tidligt op næste dag til skoleundervisning og ballettræning. Ofte blev de midt i skoleundervisningen kaldt ned til prøver på forestillingerne. Det gik dengang ud over den boglige del af undervisningen, og børnene var dårligt stillede, hvis de af den ene eller anden grund blev smidt ud af teatret. På det punkt har jeg indtryk af, at det er blevet bedre. Min bror var glad for at danse og var på teatret i 30 år.

Efter Dansk Spireselskab kom jeg på et ejendomskontor ejet af 3 søskende, der desuden drev et entreprenørfirma. Nu var der be-
 gyndt at ske noget om lørdagene. En lørdag om måneden fik vi

fri den halve dag. Netop den lørdag, hvor jeg skulle have fri, blev jeg pålagt det ene arbejde efter det andet, sådan at jeg ikke fik de fritimer, jeg havde glædet mig sådan til. Jeg kunne have gjort opmærksom på, at det var min frieftermiddag, men gjorde det ikke, for jeg følte, at det var bevidst, at min chef udnyttede mig. Uden at sige et ord tog jeg hjem og kom aldrig igen.

Jeg har altid betalt mine forældre for kost og logi lige siden min første løn på 35 kr., hvoraf jeg selv fik 10 kr. i lommepenge. Jeg husker tydeligt fornemmelsen, da jeg første gang fik lønningsposen. Det var en blanding af glæde og stolthed over selv at have arbejdet for disse penge. Indtil jeg begyndte at tjene flere penge, købte mine forældre mit tøj, og i 1936 gav de mig en splinterny cykel med forkromede fælge. Jeg kan se af den gamle købekontrakt, at cyklen kostede 154 kr., og at der er betalt 4 kr., nogle gange 3 kr., andre gange 5 kr. om ugen i løbet af et lille års tid.

Efter ejendomskontoret søgte jeg og fik arbejde på en fabrik, der hed Dansk Forsølvnings Anstalt og lå på Solbjergvej ved Frederiksberg station. Det var en stor, gammel og beskidt bygning, hvor der aldrig blev gjort ordentlig rent. Vinduerne var store og matterede, hvor kun en lille rude kunne åbnes. Her var det ikke meningen, at tiden skulle gå med at kigge ud af vinduet. Fabrikken lavede spisebestik i både ægte sølv og forsølvet og efterhånden også i rustfrit stål og korpusartikler d.v.s. store fade og terriner og skåle til restauranter og skibe.

Men jeg fik prøvet meget forskelligt. Lønningsregnskab, udregning og skrivning af regninger og føring af lagerkartotek. Ind imellem prøvede jeg også at føre bogholderi på skrivemaskine, det var det dengang nye system, der kaldtes Ruf systemet. Det var selve teknikken jeg dermed lærte ikke bogholderi som sådan, hvad jeg imidlertid frejdigt påstod, at jeg kunne, senere, da jeg søgte job i det firma, hvor jeg siden arbejdede i over 30 år.

Jeg kom derfor hurtigt igang på Købmandsskolens aftenkursus, hvor jeg fik eksamen i bogholderi, organisation og regnskabsvæsen.

Det har været spændende at få lov til at beskæftige sig med arbejde på disse områder igennem alle disse år.

Bakkehusene

Af Tove Stæhr

Tove Stæhr blev født 1926 på Bakkevej ved Bella-høj som det yngste af 3 børn. Hendes far, Poul Strange, var lærer og senere skoleinspektør på Rugbakkens skole. Hun blev student 1944 fra Nørre Gymnasium og fik defektriceuddannelse på det daværende Rådhusapotek (nu restaurant Rio Bravo). Senere blev hun skolesekretær i København og gik på pension 1993 efter 30 års tjeneste i Københavns Skolevæsen. 1947 blev hun gift og flyttede til Tårnby kommune.

Det nære samfund

Jeg tror, at alle de andre mødre i Bakkehusene, ligesom vores egen mor, var hjemme og passede hus og børn. Og det gjorde, at vi fik lov at lege ude og inde hos hele flokken af legekammerater. Der har sikkert ikke været pasningsproblemer dengang! Som prikken over i'et kunne vi endda inddrage vejen til legeplads. Her blev der tegnet hinkeruder, her sjippede vi, spillede med kugler og løb på løbehjul og rulleskøjter – hele flokken! Det var en svir. Især kunne rulleskøjterne få alle børn af hus. Men det kunne også få enkelte »børnehadere« af hus. Så blev der talt med store bogstaver. Men legen blev, trods larmen, ikke forbudt. Jeg tror, at de få barnløse godt kunne huske, hvor dejligt det var at lege i flok, og man kunne jo ikke få lydløse rulleskøjter dengang.

Der var meget lidt trafik i kvarteret i mine barneår. Gik det højt, cyklede man, og det foregik næsten altid på bagstien. På vejen kom en mælkemand med en to-etagers trækvogn fra mejeriet hver formiddag, så behøvede mødrene ikke at bære mælken hjem fra Hillerødhus. Her, 5 minutter væk, lå alle de handlende: Mejeri, købmand, grønthandler, tobaksforretning, Schou's sæbehus, charcuteri, skomagere, slagter og frisør. Desuden var der et ægte-

par, som havde fælles forretning. Han var cykelsmed, og hun var kvarterets rullekone.

Jeg har stadig bunken af telegrammer fra min konfirmation, og Hillerødhus udgør en stor del af samlingen. Der var ikke én handlende, som ikke på en eller anden måde havde været involveret i de indledende manøvrer, og de kvitterede så med en hilsen til konfirmanden. Et billede som i øvrigt gentog sig 7 år senere til mit bryllup. Det var i sandhed en hyggelig manifestation af det nære samfund.

En anden »trafikanter« var en bager, der kom en gang om ugen med en lille, sort, lukket hestevogn, der lignede en karet. Men hvor den karet dog duftede, når bagdøren blev åbnet, især af nybagt rugbrød, og hvor var det en øjenlyst at se alle hans snegle, rosenbrød, spandauere, kamme og kager af alle slags. Mine øjne så nok mest flødeskumskager. Sikken et eventyr!

Og så må jeg jo ikke glemme skærsliberen og fiskehandleren, som begge drog højt syngende gennem kvarteret:

Her slibes knive,
her slibes sakse,
sakse og knive slibes,
her er skærsliberen.

Sild er godt, sild er godt.
Her fødte min far til: Men rejer er bedre!

Omme på bagstien var der også tungere trafik end vore egne cykler. Her kom et par gange om ugen skraldevognen, som var forspændt to heste og havde en overbygning på ladet med 3-4 skråtliggende låger, som skraldemanden slog op, når bøtten skulle tømmes. Det var spændende at se på, når han arbejdede, men bageren duftede bedre!

Jeg tror, at vores eneste trafikale problem var brændelsvogne. I baghaverne havde alle husene et brændehus, så det var bagstien, der stod for skud, når de forskellige familier skulle have brænde, kul, koks – og under krigen briketter og tørv. Sådan en dag »boede« cyklerne i forhaven, som jo ellers kun var til pyrd. Brændelsvognen fyldte stien i hele dens bredde. Det var umuligt

Tove Stæhrs forældre på Bakkevej 30 i 1921 eller 1922, da forhaven er ved at vokse til. Privateje.

at passere, og en leverance kunne godt tage et par timer, hvis kunden havde valgt »opbæring«, dvs. at brændslet skulle leveres helt inde i brændehuset, som lå 10-15 m inde i haven. Og da leverancen som regel skulle dække en hel fyringssæson, så var det et anseligt antal sække, der skulle fyldes, bæres ind og tømmes i brændehuset. Man kunne også vælge at få leveret brændslet lige inden for hækken og så selv bære det op. Så var vognen selvfølgelig hurtigere væk igen, så vi kunne få cyklerne i hus i baghaven, men til gengæld vidste vi jo godt, at så måtte vi tage en tørn sammen med far, når han kom hjem fra skole.

Nu sidder jeg så og kommer i tanker om, hvor meget et 5-8 års barn opfatter af, hvad der foregår i de voksnes verden, uden at der egentlig tales om det. Vi havde som genboer to håndværkere, den ene var gørtler hos Fog og Mørup og far til to af vores legeskammerater. Den anden var bogbinder på en protokolfabrik. Han

var ungarl og vældig rar ved os børn. Han havde tit små hæfter og kolonnebøger, som var blevet kasseret, med hjem til os unger.

Men det, jeg lærte dengang, var, at der var noget der hed strejke, lockout; arbejdsløshed og så det mere hyggelige - afspadsring. Forskellen på begreberne har jeg selvfølgelig først lært noget senere, men jeg kunne tydeligt mærke, når der var angst og utryghed i de hjem. Derfor vidste jeg altså også, at afspadsring kunne være noget godt, for hr. Sørensen var aldrig ked af det, når han gik hjemme en uges tid, mens protokolfabrikken arbejdede videre.

Bellahøj og Grøndals sogn

Vi fik i 1938 en stor ændring i de fysiske omgivelser, idet man den sommer afholdt den første store landbrugsudstilling i anledning af 150 års jubilæet for Stavnsbåndets løsning. Den jord, som Københavns kommune i 1898 havde købt fra en af de gamle bondegårde i kvarteret, nemlig Bellahøj, blev nu udstillingsområde, og det var spændende for os bybørn, at vi kunne rende på grøftkanterne uden for hegnet og »holde styr på« alle de forskellige slags husdyr. Der blev f.eks. placeret en bedækningskran til heste lige for enden af Bakkevej – og det var jo svært belærende for små novicer!

Nå alt i alt var det da en stor oplevelse dette første år at stifte bekendtskab med landboernes liv.

Selve gården blev inddraget i udstillingsplanerne, bl.a. kunne man der se den i anledningen indspillede film »Kongen bød«. Det var første gang, jeg oplevede at blive undervist via det hvide lærred. Senere tyede vores sanglærerinde til samme medie, da Weysefilmen »Jeg har elsket og levet« kom op med Aksel Schiøtz i hovedrollen.

I den inderste ende af Bellahøjs gamle have – altså ned imod Degnemosen – byggedes et stort Friluftsteater. Det betød, at den have, som vi tidligere kun havde kunnet opleve udefra, den kunne vi nu begynde at spadsere i, som om det var vores egen. Herligt! Og de forestillinger, vi oplevede på Friluftsteatret, var dejlige, romantiske syngespil som f.eks. Champagnegaloppen og Eventyr på Fodrejsen.

Disse landbrugsudstillinger blev gentaget endnu et par år, men

måtte så ophøre på grund af krigen og besættelsen. De blev senere genoptaget; men da var jeg stort set »vokset fra« dette arrangement – jeg havde måske fået lært, hvad jeg mente at have behov for?

Under besættelsen blev Friluftsteatret stadig benyttet, bl.a. til Alsangsstævner og andre former for folkemøder, så længe tyskerne tillod det. I 1942 var der et stort møde i teatret i anledning af indvielsen af Advents kirke. Hovedtaler var Aage Falk Hansen, som var en yndet folketaler under besættelsen. Den kirke blev forøvrigt til ved et stort ungdomsarbejde i de københavnske sogne. Kirkefondens kampagne »Ungdommens kirke« så dagens lys den 18. september 1938 ved et stormøde i K.B. Hallen med deltagelse af tæt på 5.000 unge. Mødet endte med et fakkeltog til Grøndals kirke, hvor faklerne blev kastet i et bål nedenfor den smukke, høje trappe. (Som i hvert tilfælde jeg som brud var meget glad for at skulle op ad med min kære, varme far og nedad med min splinternye og højtelskede mand!)

Og så gik en indsamling i gang, som jeg som 12-årig syntes var en meget smart idé: De unge gik rundt i sognene og solgte »mursten« til sognets beboere. Det resulterede altså i, at der i 1942 stod en nyopført kirke – Ungdommens kirke – i det nabosogn, som var blevet udskilt fra Grøndals sogn.

Vores »egen« kirke, Grøndals kirke, har jo, set med min målestok, heller ikke nogen lang historisk æra. Da boligbyggeriet i løbet af første verdenskrig tog fart på de tidligere landbrugsjorder, og Grøndalskvarteret opstod, blev der behov for en kirke. Det blev i første omgang en beskedent træbarak, som den 13. oktober 1918 indviedes til kirke og dermed blev sognekirke i Grøndals sogn. Den 30. maj 1926 blev jeg døbt i denne kirke, hvor min søster allerede i 1923 også havde været holdt over dåben. Først den 23. december 1928 indviedes den smukke Grøndals kirke, vi kender i dag. Den gamle træbarak blev senere anneks til FDF's lejrbygning Jomsborg.

At jeg er gået så stærkt op i kirkens historie skyldes for en stor del, at min far sad som medlem af menighedsrådet i 27 år, en periode hvoraf jeg kan huske i hvert tilfælde de 23 år. For det medførte selvfølgelig, at en del af vores liv drejede sig om menighedsarbejdet. Der blev i 20'erne og 30'erne lavet juleindsamling i sog-

net til fordel for de familier, som var hårdt ramt af den forfærdelige arbejdsløshed i de år. Far og mor var begge med i menighedsplejens årlige juleuddelinger i kirkens krypt. Jeg husker tydeligt det bjerg af kødpakker, købmandsvarer, brød, ja, alt hvad man dengang kunne drømme om i en »julekurv«, som lillejuleaften blev delt ud til de mest trængende familier. Jeg kan fortælle, at der i 1932 blev indsamlet kr. 1.943,36. For dem blev der indkøbt 9 halve grise og kasser med kolonial og bagværk! Det blev det år til 98 gode julekurve. Disse tal siger jo både noget om datidens prisniveau og omfanget af den virkelige nød, der dengang var en af tidens svøber. I de år henvendte man sig *ikke* for at få hjælp, før der ingen anden udvej var.

En del af sognets damer havde en »håndarbejdsreds« som også mor deltog i. Ved kirkens 10-års jubilæum syede disse damer et nyt altertæppe i stramaj. Det var med et stiliseret korsmønster,

Grøndalskirken opført 1928 i vejgaflen mellem Hillerødgade og Hulgårdsvej. Til venstre langs Hulgårdsvej ligger Poul Baumanns rækkehuse, mens Bakkehusene er på den anden side af gaden. Foto ca. 1938. Københavns Bymuseum.

Tove Stæhrs mor i dagligstuen på Bakkevej 30.
Foto ca. 1930. Privateje.

som egnede sig godt til syning i de små hjem. Hver dame fik ca. en halv kvadratmeter, og tilsidst blev alle kvadraterne syet usynligt sammen. Det blev et meget flot tæppe, og det var endnu en form for menighedsarbejde.

De praktiske gøremål

Der var dage, hvor det ikke var så hyggeligt som normalt at vende hjem fra skole. Det var, når der var storvask. Så havde mor ikke tid til eftermiddagshygge. Vasken var et job, som strakte sig over et par dage. Tidligt om morgenen fyrede far op under gruekedlen, inden han cyklede i skole, og mor kunne tage fat på kogning i sæbevand (senere Persil) af det tøj, som var lagt i blød i soda aftenen før. Så blev der skrubbet og gnubbet på vaskebrættet af zink (jeg har selv et oppe på loftet til minde). En sådan vask

var et meget stort projekt. Som regel var det tøj fra fire uger, og da vi jo var fem, blev det til en anselig mængde tøj, der skulle behandles med omhu. Når selve kogevasken var overstået, så skulle der skylles i mange hold vand i badekarret, og det var koldt vand! I sidste hold vand kom en pose blånelse, som fik tøjet til at se hvidt ud. Derefter skulle tøjet gennem vridemaskinen, som blev drevet ved håndkraft. Og sluttelig skulle der trækkes lange tøjsnore i gården ude i baghaven, så tøjet kunne tørre i fri luft. Det var en fryd at gå ud og gemme ansigtet i de store duge og lagner og mærke den rene duft. Når duge og sengelinned var næsten tørt, skulle det lægges sammen til rulning. Det var morsomt at være med til at trække de lange duge, lagner og dynebetræk i facon, inden de blev bragt op til rullekonen i Hillerødhus.

Næste dag var det strygedag, og den var lang, for alt blev strøget, og det blev det med jern, som blev varmet på gassen. Der var altid mindst to jern igang – ét under opvarmning og ét i brug.

Jeg gad vide, om vi egentlig skønnede nok på det kæmpearbejde, mor havde udført, når vi kunne lægge hver sit tøj i kommoderne og sluttelig, efter det store bad, gik i helt friske, duftende senge. Badet stillede igen krav til far som fyrmester, for vandet til de fem bade skulle jo også varmes i gruekedlen, og badekarret var stort, så det var længe, der skulle holdes gang i ilden.

Nu, hvor jeg skriver om at fyre, kommer jeg i tanker om tændstikkerne – *vi* brugte Tordenskjold, men naboen, (hvis ostemad var det bedste på denne jord!) *hun* brugte Lysglimt. Den æske betog mig meget, fordi der stod et digt på den. Jeg lærte digtet udenad, så snart jeg kunne læse:

Lysglimt er Navnet på disse Stikker.
Bruger du Lysglimt, på ét er du sikker:
Lysglimt du bringer i mangt et Hjem
og lokker Lysglimt i Øjet frem.

Når så den lange, trættende dag var forbi, var det endnu mere hyggeligt end til hverdag at høre far læse godnathistorie. Det var meget ofte Dickens, vi blev »forlystet« med. Jeg husker tydeligt – skønt jeg vel kun var 6-7 år – hvor jeg græd over Oliver Twist. Men det med at græde, tror jeg, at både min tre år ældre søster og

jeg selv nød, for far var så god til at læse for os. Juleaften var det skik og brug, at han, når middagen var forbi, og mor vaskede op, læste højt for os børn. Og da var det absolut en nødvendighed for os alle, at det enten blev »Sirupsflasken« af Zacharias Nielsen eller – allerhelst – »Sørens Spille« af Rudolf Bruhn. De stillede lige store krav til tårekanalen, og begge historier endte selvfølgelig godt. Ellers havde far ikke nænnet at læse dem for os.

En anden af mors kæmpestore opgaver var hovedrengøringen, som fandt sted om foråret og ind under jul. Den om foråret kunne vi børn godt finde sjov, hvis vejret var til luftning af sengetøj i haven. Så kom alle madrasser, dyner og puder ud, og hvor kunne man så boltre sig – og endda få lov at prøve at bruge tæppebankeren. Det har nu nok været mere sjovt end effektivt, men jeg troede på, at jeg hjalp godt til, og det var en dejlig fornemmelse, næsten lige så godt som at bede aftenbøn.

Julerengøringen havde ikke den samme grad af tiltrækning på mig. Og dog – der var én herlig ting ved begge rengøringer. Det var, når mor nåede til at skulle lakere trappetrinene op til 1. sal. Der var 14 trin med rød kokosløber, og når den skulle af, benyttede far lejligheden til en lille leg med sine tre poder. Han fjernede alle messingstængerne fra trinene, så løberen kun var fastgjort oppe i den øverste gang. Så fik vi en pude at sidde på, og far trak løberen stramt ud, så vi kunne køre på enden ned ad denne herlige rutschebane. Det var fryd, selvfølgelig især fordi far legede med.

Ind under jul nåede vi at høre mange bøger, mens mor og vi to piger havde travlt med at få gjort julegaverne færdige. Vi havde altid et sytøj eller strikketøj op til jul. Så sad vi i dagligstuen alle fem, og hvis det drejede sig om julegaver til de andre, var far god til at rigge skærmbret til, så der ikke kunne kigges!

Endnu et arbejde krævede fælles indsats, nemlig plukning, opbevaring og henkogning af al den dejlige frugt. Vi havde både henkogte kirsebær, blommer, pærer og æbler. En del af æblerne blev meget forsigtigt pakket i kasser. Pigeonerne blev endda enkeltvis pakket i toiletpapir af den gammeldags slags – det hårde, gule 000, som var glat på den ene side og ru på den anden (det var faktisk godt egnet til at pakke æbler i!). Kasserne blev stuvet væk i skunken med indgang fra mit kammer! Det gav en herlig duft om efteråret og en del af vinteren, indtil der var spist op.

Tove Stæhrs far, lærer Poul Strange, graver baghave på Bakkevej 30. Der blev anlagt plæne, køkkenhave og plantet frugttræer. Desuden kom et brændeskur, en gynge og nogle høns. Foto 1921 da dette afsnit af Bakkehusene ved Bellahøj var nyopført. Privateje.

Skovfogedæblerne stillede ikke andre krav til familien, end at de skulle spises, så snart de var modne. Og det var jo dejligt, for vi fik store poser fulde med i skole, når sæsonen var inde. Nogle af klassekammeraterne havde andre slags frugt med i skole, f.eks. blommer og gråpærer. Jeg vil tro, det i den tid kneb med at overkomme den sædvanlige madpakke?

Besættelsen

Der kom mange forandringer i vores daglige tilværelse i krigens kølvand. Det blev nødvendigt at tænke sig grundigt om, for at få alle tildelte rationer til at slå til.

Det med at gribe tingene praktisk an var far god til, og det blev der brug for, da besættelsen kom og restriktionerne med den. Vi skulle jo spare meget på både varme og lys, så vi måtte nøjes med at bruge én stue – og helst også én lampe – til alle vore gøremål. Det krævede snilde, at få os placeret, så lyset kunne udnyttes, og så vi ikke forstyrrede hinanden. På det tidspunkt var far blevet skoleleder, og havde altid arbejde med hjem. En af de meget store opgaver var skemalægning, som han måtte sidde med ved samme bord, hvor min bror og søster sad med seminarieopgaver og jeg med lektier til gymnasiet.

Lampen var et af fars »patenter«. En stor og en lille træplade blev limet sammen og lakeret sort, blev forsynet med et krone-stort hul i midten, hvori far plantede et rør, som han selv havde rullet af tegnekardus – et meget langt rør – som også fik sort lak. Og – vupti – så havde vi en høj standerlampe midt på bordet. Da den blev forsynet med en lys skærm, så kunne det lade sig gøre at arbejde ved en 15-watt pære. Vi fik nu aldrig helt vænnet os til det; men vi gjorde vores borgerpligt, og det satte far en stor ære i. Jeg tror nok, at mor altid måtte sørge for at have et strikkesøj, som ikke krævede ret meget lys, for hun måtte sidde i anden række.

Brændsel var en anden af de fornødenheder, som krævede fars indsats. Det var ikke nok delvis at gå over til at bruge brunkul og tørv, for de var jo også rationeret. Men den daglige avis fik vi da, og det varede ikke længe, før far satte gang i produktionen af avisbriketter. Familien blev sat igang med at rulle en avis hårdt sammen og fæstne med sejl garn eller elastikker. Når vi havde oparbejdet et pænt lager, blev badekarret fyldt med vand og briketterne lagt i blød. Der lå de så og trak, til de var mættet med vand, hvorefter de blev lagt til tørre. Jeg kan ikke huske hvor, men jeg vil tro, at produktionen foregik sidst på sommeren, så tørringen kunne ske udendørs. – Det blev nu en af de spareforanstaltninger, som ikke fik nogen lang levetid. Jeg tror det gav mere varme at rulle briketterne end at brænde dem!

Mørkelægningsgardiner lavede far selv til en del af vinduerne. Han snedkererede omhyggeligt rammer, så de sluttede tæt i vinduerne, og disse »skeletter« blev så forsynet med kraftigt sort papir. Så vidt jeg husker, havde vi kun fire rigtige rullegardiner, nemlig dem, vi havde i forvejen, som blev farvet sorte.

Mor var også ferm til at holde styr på rationerne i sit domæne. Vi fik bl.a. indført en ugentlig grøddag, og det generede ingen. Mors grød var god. Der krævedes en helt ny lærdom for at kunne føre hus med alle de erstatningsprodukter, som efterhånden blev en nødvendighed. Her var »Tørsleff's Husmoder Service« en uvurderlig hjælp. Det var en samling små kogebøger, som lanceredes ved krigens begyndelse, og som gav gode råd m.h.t. kogning i høkkasse, benyttelse af erstatningsvarer, strækning af rationerne ved mange små kunstgreb o.s.v. Disse bøger blev så stor en succes, at de den dag i dag kan fås bl.a. i Brugsen. Selvfølgelig fik vi også en høkkasse, bare ikke med hør, men med aviser og udrangerede uldtæpper. Her blev kartofler og grød pakket ned, når det var kommet godt i kog på den sparsomme gas. Så kogte maden færdig i høkkassen. En anden måde at spare på gassen var at anskaffe en lille brændeovn med et kogehul med ringe ligesom i et gammeldags komfur. Denne ovn blev sluttet til skorstenen i bryggerset, og den fungerede fint, når der altså var brænde nok.

En af de ting, mor blev utroligt god til, var at bage på »krigsma-
nér«. Der kom en særlig bageform i handelen, som var konstrue-
ret som en randform, der placeredes oven på en »skorsten« – et
fodstykke, som passede i omkreds til et gasblus, og som netop
havde form som en skorsten, der lige passede i diameter til at gå
op gennem hullet i randformen. Dette system gjorde, at en kage
fik jævn varme over det hele, og i kanten af låget var det fire små
ventiler, som man åbnede mere eller mindre – eller slet ikke - ved
at dreje på låget. Selvfølgelig fandtes der både en »folkemodel«
og en luksusmodel. Sidstnævnte var forsynet med en lille rude i
låget, så man kunne holde øje med bagværket uden at tage låget
af og derved spilde varmen. Vi nøjedes nu med »folkemodellen«. Det
lyder altså lidt Storm P.-agtigt, men formen fungerede
ualmindelig fint. Jeg brugte den selv i mine første ægteskabsår
(sidst i fyrreerne), da vi fra starten var en lille, fattig studenter-
familie. Dengang var der jo ikke SU, så den vordende jurist havde
fuldtidsjob med orlov på banklån, når en eksamen nærmede sig,
så vi havde glimrende nytte af de erfaringer, jeg havde høstet un-
der besættelsen m.h.t. besparelser.

Det brød, mor kunne producere i denne geniale ting, var meget
varieret. Selvfølgelig fik vi hjemmebagt franskbrød og forskellige

formkager; men der var en lille indsats til formen – en plade – så man kunne bage boller og andet småbrød og småkager, og så kunne mor også, takket være alle de gode råd, som bragtes i avisen og i radioens »Husmoderens to minutter«, variere formkagerne og f.eks. skære en formkage i centimetertykke skiver. Hokus Pokus! så havde vi lagkagebunde.

Jeg blev konfirmeret den 6. oktober 1940, og da kunne man allerede mærke mangel på brændstof, så den lillebil, mine søskende havde haft til deres konfirmation, måtte jeg undvære. Man skulle helst være i familie med en vognmand for at få lov til at forudbestille en bil, og netop en sådan dag var der jo rift om bilerne, så min lange, hvide kjole blev hejset op ved et sindrigt snoresystem, og så gik spadsereturen – som dog kun var på ca. tre minutter – i efterårsregn, men omgivet af min kære familie, til min første store kirkelige højtid, som jeg kan erindre. Dåben lå det jo lidt tungt med, da jeg kun var tre uger gammel dengang, men jeg ville nu gerne have kunnet huske barakken som kirke. Som lejrbygning kan jeg nemlig godt huske den, da vi kom der på udflugt en gang om året i nogle år – bl.a. kunne jeg fejre min 5-års fødselsdag på en menighedstur til FDF'ernes hytte.

Skolevejen blev under krigen et kapitel for sig selv. Min søster og jeg gik begge på Nørre Gymnasium i Gartnergade inde ved Aaboulevarden, så de første par år cyklede vi, men da der begyndte at gå slid på dæk og slanger, som var svære at skaffe igen, og da cyklerne også var transportmidlet i ferierne til sommerhuset på Smidstrup Strand (60 km), så måtte der jo spares på dem til hverdag. Derfor blev det i de sidste krigsår til to daglige traveture på en tre kvarters tid. Det var jo sundt, vi fik den motion, vi behøvede, og om eftermiddagen, når erstatningsteen med det dejlige hjemmebagte brød var sat til livs, kunne vi gå lige til lektierne.

Min bror har nok slægtet far på m.h.t. opfindsomhed. Men hos ham udmøntedes den i snedigt opbyggede små radiomodtagere, som kunne være i en cigarkasse, og som bl.a. kunne opfange udsendelser på den frekvens, tyskerne benyttede, efter at de havde taget det danske politi.

Efter at politiet var taget, blev der i Bakkehusene dannet et privat vagtværn. Alle de unge mænd kunne melde sig til tjeneste, og

det hele organiseredes af et par lærere, som boede i kvarteret. Her deltog min bror selvfølgelig også. Man blev sendt ud parvis og havde et fast vagtskema. Det var meget betryggende at vide, at der, selv uden politi, blev passet på vores kvarter. På en af disse aftenvagter blev min bror og hans kammerat antastet af en tysk patrulje som spurgte, om de kendte en navngiven person i kvarteret. Desværre havde vore gæve vagtfolk aldrig hørt om denne person! Tyskerne fortsatte deres søgen, og den unge mand, som var en af deres gamle skolekammerater, nåede at blive advaret og smutte væk. Det var en dejlig aften for dem. Da følte de virkelig, at der var en mening med deres patruljering – og med tilværelsen.

Der blev i krigsårene mange gange ændret på indretningen af de godt 100 kvadratmeter, vi havde til rådighed i den mindste hustype i Bakkehusene. Familien var jo efterhånden blevet til fem individualister – jeg, som var den yngste, var blevet teenager (som det hedder nu). Vi tre søskende havde mere behov for »privatliv« end tidligere. Den første løsning blev, at spisestuen blev indrettet som ungarlehybel for min bror, som den ældste pode.

Hans forladte lille kammer på første sal, som oprindeligt var et uisoleret pulterkammer, der af far var blevet beklædt med profilbrædder, var nu mit ungpigehummer. Min søster fik vores fælles kammer for sig selv.

Det oprindelige soveværelse, som var et stort værelse med to-fags kvistvinduer mod begge haver, blev nu indrettet som kombineret spise- og opholdsstue med en hjemmefabrikeret dobbelt sovesofa til far og mor. Det var en god løsning mht. vores behov for deling af værelserne, men det var noget besværligt for en husmor, at maden måtte bæres nede fra køkkenet op til 1. sal, så der var det jo godt at være tre kvinder i familien til at hjælpes ad.

Senere havde far fået en ny idé til husindretning. Vi fik nu delt det store værelse på 1. sal op i to, så vi igen fik mulighed for at bruge spisestuen til dens oprindelige formål. Vi fik endda brudt en del af væggen ned mellem de to stuer, så vi fik en stor vinkelstue med kaminen, som var den vigtigste varmekilde, placeret lige i vinklen mellem de to oprindelige stuer. I loftet var der blevet lavet en rist, så noget af varmen kunne ledes op i værelserne ovenpå. Heroppe havde vi et par små brændeovne, som blev taget i brug i den allerkoldeste tid. Og kolde tider var der sandelig

Kig gennem entre og dagligstue på Bakkevej 30. Huset rummede desuden spisestue fornedet og 2 værelser ovenpå. Foto ca. 1930. Privateje.

under krigen. Vintrene 41 og 42 var lange og satte store kulde-rekorder. Min personlige rekord blev sat, da min dyne i nogle nætter frøs fast i 2 cm tyk rimfrost på væggen, der var fodende i min indbyggede seng.

Disse vintre var katastrofale for brændselsrationen. Da måtte vi virkelig krybe sammen og gøre brug af hele vores koncentrations-evne i studierne.

Men ungdommen havde nu også glæde af disse hårde vintre, for vi havde i vores kvarter rig mulighed for vintersport. Der var kun

Kælkebakken ved kolonihaverne ned mod Degnemosen på Bellahøj. Foto fra 1930'erne. Brønshøj Museum.

fem minutters gang op til Degnemosen, som dengang var et stort grønt område, hvor nu højhusene på Bellahøj ligger. Helt oppe ved Bellahøjvej lå en lille samling kolonihaver på det flade stykke; men fra begyndelsen af skråningen og over til villahaverne i Degnemose Allé havde vi frit slag til at boltre os. Nå, ja, helt frit slag kan man vel ikke kalde det, for kommunen sørgede for, at sikkerheden var i orden, og at området kunne udnyttes optimalt. Der blev etableret skøjtebane i den ene ende af søen, så skøjteløberne ikke risikerede at blive kørt over ende af dødssejlerne, som kom susende ud over søen fra den store bakke. På denne bakke blev der bygget en ca. 2 m høj snevold, som blev overrislet, så vi havde ligefrem en hel bobslæde-bane (et begreb, vi vist for øvrigt ikke kendte ved navn dengang).

Vi kunne få en herlig fart i dødssejlerne, når de dygtige styrmænd med deres lange styrestave sendte kælken op på siden af volden, som havde en blød kurve ned mod søen, så man fór ud over isen i et flot sving helt over i hjørnet ved Fuglsang Allé. Det sidste stykke var ikke helt ufarligt, for de »vilde« med mindre kælke kørte på den lidt kortere, todelte bakke, kaldet kamelryg-

gen, som nu ligger lige neden for vandrehjemmet. Hoppet gjorde, at de ikke kunne styre, men blot fare lige ud over søen efter en hård landing. Men jeg kan nu ikke huske, at der skete alvorlige ting deroppe. Kommunen havde udstationeret parkbetjente til at styre ungdommen, som udviste en meget høj køkultur, her var ikke noget med at mase eller springe over.

Hele området var »oplyst« af blå mørkelægningslamper, og nede på søbredden var der placeret en skurvogn. Her holdt Røde Kors til med et hold samaritter, som tog sig kærligt af de småskader, der ikke kunne undgås i dette »vilde liv«, der udfoldede sig helt til kl. 22 – som dengang hed kl. 10!

Der var en herlig stemning, og på toppen, ved startstedet, stod en »kandisæble-mand« med en dejlig ovn, hvor han i en kæmpetryde overtrak æbler på pind med højrød sukkerglasur. Jeg gad vide, om jeg ville have kunnet lide disse søde sager under andre forhold? Men i Degnemosen var de herlige! Og så fik man jo i tilgift lidt varme ved hans ovn.

Ja, der var sandelig service til i de »gode, gamle dage«.

Og så skal jeg da lige huske at fortælle, at »min« kælkekavalér, der var murerlærling, havde vældig god tid til at kælke, også om dagen, da han p.g.af den hårde frost var arbejdsløs, så han kun havde pligter, når der havde været nyt snefald. Så skulle han ud på gader og veje og skovle sne for kommunen. Det var almindelig sædvane dengang, at murere i frostperioder blev arbejdsløse, da man ikke kunne arbejde med mørtel i frostvejr. Og i stedet for at gå på understøttelse valgte mange at tage en tørn med skovlen, når der var faldet sne. Snerydning på gader og veje foregik helt ved håndkraft, inden de store dynger læssedes på hestevogne, kørtes ud i havneområdet og dumpedes.

På Nørre Gymnasium måtte vi, som på alle andre skoler, ikke have over 18 grader, og gymnastiksalen havde endnu lavere temperatur. Så da den stærke frost satte ind, meldte skolen sig ind i Københavns Skøjteløberforening, og alle de store elever løb så på skøjter på Peblingesøen i gymnastiktimerne. Det var også herligt med wienermusik fra store højtalere ved klubhuset, som var den ene ende af Søpavillionen. Det var lige noget for en romantisk pigejæl på 15 – 16 år.

En, som nok ikke var så begejstret for de hårde vintre, var min

far. Han var leder af Rugbakkens Skole på Øresundsvej på Amager, og dér havde han pligt til at stille som brandvagt i tilfælde af luftalarm, da hans skolebetjent var karréværnsmand på Øresundsvej og derfor ikke kunne være hjemme og passe på skolebygningerne. Det vil sige, at far, iført stålhelmet, måtte begive sig af sted på cykel fra Bellahøj til Amager uanset tidspunkt på døgnet. Jeg tror nu ikke, han nogensinde nåede helt derud, før afblæsningen kom, og han kunne begive sig hjemad igen – dog først når han havde meldt på politistationen Under Elmene, at han havde gjort sin pligt, så langt det lod sig gøre.

En særlig oplevelse under besættelsen var mine studenterdage i juni-juli 44. Et meget væsentligt led i forberedelserne til denne festivitas var ansøgningen hos tyskerne om tilladelse til at køre rundt til forældrene på afslutningsdagen. Vi måtte udfærdige en nøjagtig liste over den rute, vi ønskede at køre, og den måtte ikke tangere den indre by, så det blev Frederiksberg, Vanløse, Brønshøj og Bellahøj, som fik besøg denne dag.

At løbe om hesten på Kongens Nytorv kunne ikke lade sig gøre, da vi ikke måtte danne opløb, og da rytterstatuen i øvrigt, som alle de andre statuer i det indre København, var blevet »pakket ind« i en stor trækasse foret med sandsække. Men Magasin du Nord, som stormagasinet hed dengang, havde i sin store salgshal i stueetagen ladet opbygge en – næsten – naturtro kopi af statuen, og alle storbyens studenterhold blev inviteret til at løbe om hesten derinde – skole for skole. Det må have taget nogle dage at få os alle afviklet!

Den aften, vi var på den traditionelle Tivoli-tur, blev den sidste aften, den gamle koncertsal og flere af de andre gamle bygninger eksisterede. En timestid efter at vi var taget hjem blev Tivoli schalburgerteret. Men hvis tyskerne troede, at de kunne dæmpe de danske gemytter på den måde, så tog de meget fejl. Det var ikke mere kun i krogene, der var murren, og der blev indført spærretid, hvilket medførte, at de sidste tre studenterfester for vores vedkommende blev med tvungent nattesæde og måtte afsluttes med tidlig morgenmad. Vi måtte ikke færdes ude fra kl. 20 – kl. 6; men det var nu noget ungdommen godt kunne leve med.

Da den lange festuge var forbi, startede hele klassen, anført af vores fransklærerinde, på en uges cykeltur Sjælland rundt. Vi var

Bakkehusene opført 1921-1923 af Københavns Almindelige Boligselskab med Ivar Bentsen og Thorkild Henningsen som arkitekter. Til højre Rødkilde plads mellem alleerne. I baggrunden Bellahøj før højhusene blev rejst. Foto fra Grøndalskirkens tårn i 1951. Stadsingeniørens direktorat.

hendes første afgangsklasse, og aldersforskellen var ikke så stor, at den tyngede, måske også fordi hun selv var student fra Nørre G. og havde haft 3-4 af vores lærere. Det tømmer jo godt sammen.

I går aftes var jeg til »Den store Tappenstreg« på Kastellet i herligt sensommervejr. Det var nostalgi for alle pengene (for øvrigt var det gratis). Jeg mindedes min barndoms spadsereture på Langelinie og igennem Kastellet med kirken og møllen og alle »stokkene«, som de røde husrækker derinde hedder. Der var – og er – så smukt!

Og så mindedes jeg, som så tit, min ungdoms »store aften«, da jeg som 20-årig deltog i Studenterforeningens festlige arrangement Store Bededags aften. Vi begyndte med et lille møde på kirkepladsen på Kastellet – lidt tale – lidt fællessang, hvorpå fakler-

ne blev tændt, og vi gik i fakkeltog gennem den indre by til Studenterforeningen, som stadig havde sit eget hus – denne statelige bygning på H. C. Andersens Boulevard. Her var der fest med bal i hele huset, og her blev jeg budt op af en nydelig student – jeg vidste ikke, at det var min kommende mand – til tonerne af Lehar's »Guld- og Sølvvals«. Det satte sig dybe spor, så selvfølgelig huskede vi begge »vores livs melodi«. Det varede heller ikke længe, før vi vidste, at vi ville være et par for resten af livet. Et år og 14 dage efter stod jeg brud i Grøndalskirken, og her sluttede så det kapitel i mit liv, som jeg har kaldt KØBENHAVNERLIV.

Vi havde fået en lejlighed i Tårnby kommune, hvorfra vi 11 år senere flyttede her til Prinsesse Maries Allé på Frederiksberg. Men da livet jo er en cyclus, så går jeg nu lange ture i det indre København – ved søerne, i parkerne, på Langelinie og i »middelalderbyen« med alle dens charmerende gårde.

Jeg vil altid elske København!

Glimt af en vanfør piges liv

Af Inge Hansen

Inge Hansen er født 1926 på Østerbro som datter af kommunalarbejder Herman Bentzen. Som 6-årig kom hun i Samfundet og Hjemmet for Vanføres børneskole på Esplanaden, og hun havde fortsat tilknytning til »hjemmet« til 1946. Hun uddannede sig til korrespondent i tysk og engelsk, var ansat som kontorassistent på Ortopædisk Hospital i 23 år og derefter som sproglærer for flygtninge under Røde Kors. Hun blev gift i 1951 med overbandagist ved Ortopædisk Hospital Olaf Hansen, som døde i 1976. De har to sønner, som er hhv. læge og advokat.

Jeg er født den 29. maj 1926 på Østerbro i København som den yngste af fire børn. Jeg var ikke planlagt og en »efternøler«, og min ankomst vakte uden at overdrive en del panik i familien. Det viste sig nemlig, at jeg manglede venstre arm fra lige under albuen. Det vakte betydelig forfærdelse, og den første søndag efter min fødsel strømmede hele den øvrige familie til min mors barselsleje for at tage dette vanskabte barn i øjesyn og grædende trøste mine ulykkelige forældre. Det må have været en meget våd søndag.

Den gade, som jeg er født i, er en lille, meget hyggelig gade, der hedder Romsøgade ved Svanemøllen på Østerbro. Alle i gaden kendte hinanden, og de udtrykte da også den største medfølelse med mine stakkels forældre. Mine to ældre brødre så dog mere forretningsmæssigt på sagen. De tilbød beredvilligt at køre mig i barnevognen, hvilket undrede min mor en hel del. Hun vidste nemlig ikke, at de fremviste mig for de undrende børn i gaden, vel at mærke mod betaling af 5 øre eller marmorkugler eller andet legetøj. Senere har jeg tænkt på, at hvis jeg ikke havde været født i slutningen af maj, men derimod i januar, var jeg nok hurtigt død af lungebetændelse ved alle disse fremvisninger og dyneløfteri på åben gade.

Min mor har fortalt, at de spekulerede meget over min fremtid og alle de problemer, min opvækst ville medføre. Hvordan ville det gå mig? Kunne jeg mon klare mig selv, eller skulle de for altid hjælpe mig med alle de praktiske ting, som raske børn lærer at klare: spisning, påklædning, o.s.v.? Men min mor har også fortalt, at de kunne have sparet sig alle disse spekulationer, for jeg opførte mig ganske normalt, det virkede nærmest som om, mit handicap overhovedet ikke generede mig. De havde ikke specielle problemer med mig, for jeg brugte den »lille arm« til alt muligt, klædte mig på i samme alder, som mine ældre søskende havde gjort, var kvik og glad og legede på lige fod med de andre børn i gaden, der hurtigt havde vænnet sig til mig, så jeg hinkede, sjippede, spillede med to bolde, løb på løbehjul, senere rulleskøjter, og jeg lærte også at cykle.

Så blev jeg seks år og skulle meldes i skole. Min far tog mig ved hånden og vandrede op på Østerbrogade for at melde mig ind i den kommuneskole, som jeg hørte til. Den hed »Østre Gasværks-skole«. I dag hedder den »Strandvejsskolen«. Inspektøren dér fortalte min far, at jeg godt kunne optages i hans skole, men at der fandtes en skole på Toldbodvej 34 ved Langelinie for vanføre børn. Han syntes, min far skulle melde mig ind dér, for som han sagde: »Børn kan være onde mod dem, der er anderledes«. Det må jeg nu sige, at jeg personligt sjældent har oplevet, men jeg ved, at det forekommer.

Min far og jeg tog så ind på Toldbodvej, der i dag er omdøbt til Esplanaden, og vandrede gennem den store port i nr. 34 forbi portvagten, som sad i et lille kontor i porten, og som havde henvist os til »Barneskolen« på 4. sal i sidebygningen. Min far undrede sig over, at en hel skole lå på 4. sal, men blev endnu mere forbavset, da han lidt senere erfarede, at »skolegården« var et fladt tag i 5. sals højde med udsigt til Toldbodens store tårnur og bagved det havnen med de mange skibe.

Inspektøren præsenterede sig som Pastor Jeppesen og tog venligt imod os. Min far og han talte sammen et stykke tid, og så skulle vi gå hjem, for nu var jeg meldt ind. Jeg, som længe havde glædet mig til at komme i skole, var meget utilfreds med at forlade skolen. Jeg troede, at jeg skulle begynde med det samme, og det forklarede jeg indgående Pastor Jeppesen. Han sagde så til

Leder af Børneskolen for vanføre, Øjvind Jeppesen (1891-1948), præst ved Frederikskirken. Foto ca. 1937.

min fars forbavselse, at hvis jeg så gerne ville, så kunne jeg da godt begynde en af de første dage. Han skulle så ordne alt det praktiske, som f.eks. at skaffe mig et sporvognskort og sørge for, at en af de store piger, Jytte, som boede ved Svanemøllen, kunne følge mig til og fra skole, indtil jeg selv kunne klare at køre med den rigtige sporvogn og stå af det rigtige sted. Vi måtte da også hellere se hele skolen og »skolegården«. Rundvisningen afslørede en noget usædvanlig skole med otte – ti elever i hver klasse, og så nogle klasseværelser oppe under taget. Man kan roligt sige, at det var en meget lille skole.

Skolen eksisterer ikke i dag, og jeg må tilstå, at jeg ikke kender så meget til dens opbygning rent skolemæssigt i forhold til andre normale skoler, men jeg kan da fortælle, at den hørte under Sam-

fundet og Hjemmet for Vanføre. Den fungerede også som kostskole, og det var for vanføre børn fra provinsen, som kunne bo på skolen. De boede på anden sal i samme bygning som selve skolen. De fleste af børnene havde haft børnelammelse, som i dag hedder polio, og var som regel gangbesværede og derfor udstyret med skinner af forskellig art på benene. Det hæmmede dem dog ikke i at være lige så livlige og legesyge som andre børn. Jeg opdagede snart, at de stort set legede de samme lege, som jeg legede med de »raske« børn hjemme i min gade. F.eks. spillede drengene fodbold, skønt de havde tunge skinner på begge ben. Så slog de bare til bolden med en af deres to stokke og lavede lige så mange mål, som de mere heldige, der havde raske ben, men en lam eller halv arm, så det gik udmærket. Pigerne hinkede og kunne de ikke skubbe hinkestenen med foden, ja, så brugte de stokken. Vi byttede også påklædningsdukker og glansbilleder, trak perler på snor og lavede perlekæder, nipsede med nipsenåle, kort sagt, vi legede de lege, som børn legede den gang.

Vi gik hver dag i skole fra kl. 9 til kl. 14. Kl. 10.30 fik vi en mellemmad og et glas mælk, om vinteren også en skefuld modbydelig, tyk, gullig torskelevertran og som trøst et æble ovenpå. Kl. 14 vaskede vi alle sammen hænder og vandrede ned i den store spisesal, hvor der var dækket med skinnende hvid dug, og hvor tre lærerinder serverede middagen, der bestod af to retter varm mad for alle børnene, uanset om man boede på skolen eller hjemme. Efter middagen var der en halv times leg oppe på taget, og så blev der ringet til lektielæsning, der foregik samlet for alle klasse-trin i den meget store tegneklasse. Det var frivilligt for de børn, der boede hjemme, om de ville læse lektier på skolen, hvor de kunne få hjælp af frk. Samuelson, som altid var til stede ved læsningen. Jeg, der elskede min skole, blev der næsten altid og læste mine lektier dér.

Lærerinderne var for det meste ældre ugifte døtre af det bedre borgerskab. De var meget venlige, og de viste os ikke særlige hensyn som nogle »stakler«, men behandlede os som fuldstændig normale børn uden pylren. Min første lærerinde hed frk. Laura Korch, hun var søster til den berømte forfatter Morten Korch. Hun havde en lille sort puddel, som hed Jeppe, og den medbragte hun hver dag på skolen, hvor den havde sin faste plads under

Børneskolen for vanføre holder fødselsdag på taget af Esplanaden 34. Foto ca. 1935. Privateje.

hendes kateder. Nogle af de andre lærerinder medbragte også deres hund. En af lærerinderne havde en meget stor grøn papegøje, der hed Lora. Den boede på lærerværelset, men kom af og til med ind i klassen. Når den begyndte at råbe »Lora ha' sukker!« alt for energisk, blev den i sit store bur stillet over i skammekrogen og fik lagt et tæppe over buret, så den sad i mørke, og så holdt den mund. Vi havde også andre dyr i klassen nu og da. Jeg tror, at det var for de fastboende børns skyld, så de havde lidt af det, vi hjemmeboende kunne fornøje os med derhjemme. Således havde vi akvarie med forskellige fisk, en skildpadde, der hed Klaus, og en overgang en kamæleon, som vi ustandselig forsøgte at skræmme livet af, fordi vi havde hørt, at den så skiftede farve. Jeg husker ikke, om det lykkedes.

Pastor Jeppesen var udover inspektør for skolen også præst ved Marmorkirken. Han var en lille, rar mand, og hans søster, frk. Birgitte Jeppesen, var sang- og håndarbejds lærerinde på skolen. Hun havde endvidere det hverv, at hun var bestyrer af en stor herskabslejlighed, Kronprinsessegade 50, i en meget fornem ejendom, hvor ni særligt flinke unge piger boede p.g.a. pladsmangel på selve vanførehjemmet. Disse unge piger var elever på »Hånd-

Børneskolen for vanføres feriehytte bag Ortopædisk Hospital ved Borgervænget på Østerbro. Til højre lærerinde Laura Korch, søster til forfatteren Morten Korch. Foto ca. 1935. Privateje.

værksskolen for unge vanføre mænd og kvinder«, der også havde til huse Toldbodvej 34.

Om sommeren var vi af og til en tur ovre på Langelinie, hvor vi boltrede os i græsset eller pjaskede i Gefion-springvandet. Om vinteren kælkede vi, når der var faldet meget sne på skrænterne af Kastelsvoldene. Når vi kom tilbage til skolen, fik vi varm kakao og boller. Det var herlige dage.

Skolen ejede også en ejendom oppe ad Strandvejen ved Mikkelsborg, lidt nord for Rungsted. Den hed Børnely og blev brugt som rekreationshjem for de børn, som under deres skolegang måtte have foretaget forskellige operationer på Ortopædisk Hospital. Om sommeren fungerede det som feriekoloni for de børn på skolen, der ønskede det, eller for de børn, der som jeg boede fast i København og ingen steder skulle i sommerferien. Det modtog også vanføre børn, selvom de ikke gik i skole på Vanførehjemmet.

Skolen for vanføre på sommerferie på Børnely ved Mikkelsborg nord for Rungsted. Inge Hansen ses som nr. 2 fra højre i forreste række. Foto 1941. Privateje.

De kom som regel hver sommer, og vi legede sammen og havde en herlig sommerferie.

Mange af de meget rige mennesker, der boede i store villaer omkring Børnely, inviterede os på mindst et besøg hver sommer. Vi ankom så i vores stiveste puds og med mange formaninger om ikke at røre ved noget i alle disse smukke hjem, vi var gæster i, og med påbud om, at vi skulle neje eller bukke så godt, som det nu lod sig gøre, og sige pænt »Tak for i dag«, når vi gik. Vi glædede os til disse besøg, hvor smukke, venlige, fine fruer modtog os i en sky af parfume, iført smukke kjoler og med sminkede ansigter, hvad vi beundrede meget. Vi var jo til daglig omgivet af komplet usminkede, renskurede gammeljomfruer i praktisk tøj, og som næsten alle havde samme frisure: midterskilning og knude i nakken. De venlige fruer dirigerede deres tjenestepiger, der var sortklædte med hvide kapper på hovedet og hvide forklæder, rundt

med masser af sodavand eller saftevand og boller og kager, som vi måtte spise alt det af, som vi kunne stoppe i os. Der var mange mavepiner de aftener, når vi lå i vores senge på sovesalen og snakkede om den dejlige dag – og vi var helt sikre på, at når vi blev voksne damer, ville vi også sminke os og gå i fine kjoler hver dag og have permanentet hår. Og vi faldt trods mavepinen i søvn og har sikkert drømt videre om at bo i smukke villaer med elegante stuer fyldt med ting, som børn absolut ikke må røre ved, og så ville vi rigtigt tit, helst hver dag, invitere en masse børn, og så skulle de have masser af rigtig sodavand, wienerbrød, lagkage – og måske is!

Ak ja, jeg tænker ofte på disse venlige, velhavende mennesker, der gad ofre tid og penge på at glæde en flok vanføre unger på børnehjemmet Børnely. Det tænker jeg på, og selvom jeg ikke blev en af disse velhavende, smukke fruer i en stor Strandvejsvilla, så blev jeg dog voksen, blev gift med en dejlig, velskabt mand, fik to velskabte børn, hus, bil og hund. Alt det havde min medfølelse familie slet ikke turde drømme om den majdag, jeg blev født. Således kan jeg kun være taknemmelig over at bo i et land, hvor man trods det at være født med et handicap kan få en uddannelse og et normalt og lykkeligt liv. Det tænker jeg på, når jeg i min egen bil kører op ad Strandvejen og passerer Børnely, som i dag er overtaget af Københavns Kommune og ikke længere er for vanføre børn – som jeg.

Østerbros herligheder

Af Kai Tolstrup

Kai Tolstrup er født 1921 på Østerbro i en børneflokk på 5, som søn af toldkontrollør Harald Tolstrup og Agnes Tolstrup, født Hansen. Han blev student fra Østre Borgerdyd 1939. Giftede sig 1944 med Marie Elisabeth Tolstrup, født Højberg Christensen. Tog medicinsk embedseksamen, skrev disputats og blev efter en hospitalsuddannelse overlæge ved Rigshospitalets børnepsykiatriske afdeling 1960 og professor ved Københavns Universitet 1971. 1991 gik han på pension.

I 1920'erne og 1930'erne bestod København af en række landsbyer: Centrum (»den indre by«), Christianshavn, Amager og »broerne«, Vesterbro, Nørrebro og Østerbro. Selvfølgelig var vi alle udadtil københavnere, men dagligdagen blev levet i bydelen, hvor man boede, havde arbejde, købte ind og gik i skole. Min mor var i den henseende typisk for tiden. Hun var født på Østerbro, og det meste af hendes ydre liv drejede sig om hjemmet på hjørnet af Strandboulevarden og Århusgade, derfra og få kilometer omkring foregik alt det væsentlige for hende.

Selv er jeg født i dette hjem i 1921 og boede der, indtil jeg blev gift i 1944. I 32 år arbejdede jeg på Rigshospitalet, altså på det nordlige Østerbro. Nu bor jeg som pensionist ved Østerbros østlige grænse, lige ved siden af Sionskirken, hvor mine forældre blev gift, og hvor jeg er døbt. Så nok er jeg københavner, men først og fremmest østerbroer.

Landsbyfællesskabet omfattede også familien, der for en stor del boede lige omkring os. Morfar i samme opgang og etage til venstre, som vi boede til højre. Et par meter ned ad Århusgade boede en morbror og tante. Gik vi 50 meter mod nord og drejede ned ad Øresundsgade (nu Vordingborggade) mod havnen, kunne

vi oppe på tredje sal besøge farfar og fars tvillingesøster. Men det krævede en vis viljestyrke først at gå forbi »slikmutter« i kælderen. Som regel blev dette problem dog løst ved, at vi ikke havde den nødvendige femøre til slikkepind, nas (en plade sød-syrligt, sammenpresset blødt slikaffald) eller en blikdåse med salmiak-pastiller.

Lidt længere ad Strandboulevarden mod syd boede endnu en morbror, og mors ældste bror havde en lejlighed på Nøjsomhedsvej tæt ved gardehusarkasernen. En væsentlig del af storfamilien boede altså inden for bydelens grænser, og vi besøgte hinanden flittigt.

Alle de vigtigste indkøb kunne gøres i den umiddelbare nærhed. Kolonialhandleren, kaldet »urtekræmmeren«, hvor man fik mel og gryn, krydderier, sukker, kaffe (friskmalet fra egen kværn) og konserves. Der var en »spækhøker« med alt i kødpålæg og flæskekød. Skulle man have en god okse- eller kalvesteg var der en rigtig slagterforretning. Den ugentlige fisk blev enten købt i butik eller hos den omvandrende »skovserkone« med trækvogn. Hun kom fra Skovshoved med friskfanget fisk og parterede og rensede sildene eller rødspætterne direkte på køkkenbordet. Den dag hun var i vores kvarter genlød Strandboulevarden og sidegaderne af hendes klangfulde reklameråb på gamle, let genkendelige melodier, forskellig efter »siild er godt« eller »røø-spætterrrr«. Cigarhandlerens butik havde en afdeling med tobak og en anden med bøger og parpirvarer.

Grønthandleren leverede det ene hovednæringsmiddel, kartofler, og frugt en sjælden gang, ved juletid appelsiner, højdepunktet var en kæmpestor Jaffa til 25 øre, mere overkommeligt til hverdag Jamaicabananer. Det andet vigtigste næringsmiddel var rugbrød, groft eller fint, maltet eller umaltet, i store tunge klodser, der skulle skæres op i brødmaskinen. Kager til søndagskaffen blev hentet hos konditoren, hver havde sine specialiteter.

Ville man have et større udbud af fødevarer, var der kun fem minutters gang til Nordre Frihavnsgade, som vrimlede med alskens levnedsmiddelbutikker.

Så var der cykelsmeden, som også solgte radioer. Personlig pleje blev leveret af en nærliggende dame- eller herrefrisør. Sidstnævnte havde en fast kundekreds, der hver dag blev barberet for

Strandboulevarden set mod nord fra Hjerringgade. Kai Tolstrup boede på hjørnet af Århusgade, der ligger bag hestevognen. Foto 1941. Københavns Bymuseum.

25 øre. Luxus. En god herreklipning kostede en krone, men vi drenge måtte traske op i Langelinieenden af Strandboulevarden til Figarosalon, en sammenslutning af uorganiserede frisører, hvor et drengehoved kunne klares for 35 øre.

Det hændte dog, at der var indkøb, der ikke kunne klares lokalt. Så tog vi »ind til byen« med sporvognen linie 9, der havde skinner på hver side af Strandboulevardens midteranlæg med promenade, bænke og ridesti. Sidstnævnte blev opretholdt af hensyn til Christian den 10.'s morgenridetur. Når han kom ridende i sin garderuniform, standsede man og hilste ærbødigt og fik til gengæld en kongelig honnør.

Bytrens udgangspunkt var Kongens Nytorv. Magasin du Nord havde dengang en stor åben centralhal, der gik helt op til det høje glastag. Magasins speciale var hvidevarer, duge, servietter og sengetøj. Elevatorer med glasvægge og betjent af en elevatorfører bragte kunderne op til alle etager.

Fra Kongens Nytorv kunne man med toetagers busser køre til Rådhuspladsen. Østergade vrimlede med fornemme specialbutikker. Ved »Ranch's hjørne« mod Købmagergade var der et yndet mødested under det store ur over den fine urmagerforretning. I samme hus lå Holbechs forretning med speciale i fornøftigt undertøj. I Østergade havde vi passeret Illum og Fønnesbech, tøjmagasiner der var for dyre for os. Mere sandsynligt var det, at mor skulle op på 1. sal hos brødrene Buhl et lille stykke nede ad Købmagergade for at købe strikkegarn. Utroligt, så lang tid det kunne tage at finde den rigtige tykkelse, og farvenuancerne måtte kontrolleres henne ved vinduet. Et barns tålmodighed blev sat på prøve, fordi det altid tog tid at gøre mor tilfreds med pris og kvalitet.

Lige over for Helligåndskirken lå stormagasinet Julius Kopp. Her var det store tilløbsstykke udsalget 2. januar. Det var et ægte udsalg af gode varer, der skulle realiseres, og denne begivenhed appellerede så meget til de københavnske husmødre, at de mødte op i stort antal flere timer før åbningen. Og deres kampberedthed for at få de bedste varer var så stor, at man som barn skammede sig lidt over sin mor og helst ikke tog med. Men der var ingen vej udenom, for Kopp havde de bedste regnfrakker, Heptonette, og gummistøvler til børn, og de skulle selvfølgelig prøves på, inden der skulle købes. Udsalgsvarer kunne ikke byttes!

For enden af Vimmelskafet lå eventyret: Thorngreens store legetøjsforretning i tre etager. Det kunne være svært at få overtalt mor til at gå ind, for det var ikke velset at »ose«, og køb var der ikke tale om, dertil var vidunderne for dyre, selv til fødselsdag eller jul. Der var langt imellem de velhavende onkler og tanter, og jeg havde ikke det eventyrlige held som min lillesøster, der engang på Østergade med mor havde mødt en af disse sagnomspundne tanter ud for en butik, der udelukkende handlede med fine porcelænsdukker. Tanten fandt hende så henrivende, ubegribeligt for mig der jo kendte hende, at hun måtte vælge den dukke, hun syntes bedst om. Det var dengang, da piger legede med dukker og drenge med tinsoldater.

Jeg havde dog også mit eventyr med en tante på Strøget. Far havde fortalt, at han som dreng af en tante var bleven inviteret på at spise alle de kager, han kunne, hos Københavns fornemste

Vimmelskafet set mod Amagertorv og Nikolaj kirke. Legetøjsforretningen Thorngreen lå i ejendommen til venstre for bussen. Foto ca. 1950. Københavns Bymuseum.

konditor, La Glace. Den ligger der endnu, et lille stykke ned ad Skoubogade. Jeg fortalte, forholdsvis uskyldigt, en tante historien, og hun forstod et vink. Lørdag eftermiddag fik jeg chancen og gik i lag med othelloboller, mazariner, romkager og franske vafles, mens tante Valborg, der var barnløs, så beundrende til. Desværre måtte jeg opgive efter otte kager, men jeg blev dog ikke syg.

Frihavnen Langelinie Idrætsparken

Morfar var toldforvalter i Nordre Frihavn. Også efter at han var blevet pensionist, fulgte han med i det daglige havneliv. Med ham i hånden gik vi ned ad Århusgade, forbi linie 9's remiser, under jernbaneviadukten ved Østbanegade, aflagde en lille visit på den lille bygning med toldkontoret (nu bank) og gik ind i havnen med alle trælastskuderne fra Sverige og Finland. Den duft fra de mange træplanker!

Om søndagen gik en yndlingstur med far ned til et af Frihavnen's store bassiner for amerikabådene (Frederik den 8. og Oscar den 2.). Her lå en lille robåd med en færgemand, en gammel sømand med hængende overskæg og blege blå øjne. Sur så han ud, og vi var bange for ham uden nogen som helst rimelig grund. For 10 øre roede han, stående med lange, sejge tag i de tunge træarer, over til bagsiden af Langelinie. Så ud på den lange mole og måske videre med motorbåden til Holmens kirke. Eller op på høje Langelinie med den fine udsigt til turistbåde eller fremmede krigsskibe på flådebesøg. Måske ned i Kastellet med dets torne-rosestemning, brat hævet den 9. april 1940. I hvert fald ud på den gamle Langeliniebro for at spejde efter tog, gætte hvilket spor det ville passere under broen, så vi kunne styrte derhen og blive væk i røgen fra det gode gammeldags damplokomotiv, en fornøjelse som ikke kan opleves af børn i dag. Og så hjem ad Strandboulevarden, altid til fods, det var for dyrt at tage linie 9.

Vest for Østerbrogade lå sportens paradis. I sommerens gymnastiktimer gik vi fra Tulinius' skole i Rosenvænget over i Fælledparken og spillede fodbold. Længere mod nord, bagved stadion, B.93's tennis- og fodboldbaner, nu opslugt af »Parken« og flyttet ud på Østre Gasværks gamle terræn. Om vinteren var fodboldbanerne overrislet og indrettet som kommunal skøjtebane.

Men den store oplevelse var Idrætsparken, den gamle nationale fodboldbane, i 30'erne fornyet med »cementen«, tribunen mod Nørre Allé. Mod B.93 var den »billige« langside, lige overfor den »dyre« langside, som havde de eneste siddepladser, og som var aldeles utilgængelig for os ubemidlede drenge, der var henvist til 50-øres pladserne på tribunen ved hockeybanen. En enkelt gang lykkedes det mig dog ufrivilligt at komme ind på de dyre pladser. En bagende varm sommerdag besvimeede jeg på en billig

Kai Tolstrup i slæde ført af morfaderen foran skøjtebanen ved B93' klubhus i Idrætsparken. Foto 1922. Privateje.

»hockeybane«- ståplads – og vågnede op med smag af kamferdråber i munden på en siddeplads på den dyre langside, bragt derover på en samariterbåre. Samariterne havde forståelse for, at jeg aldeles ikke ville hjem men se kampen mellem et ungarsk stjernehold og »Stævnet« færdig.

»Stævnet« var sammenslutningen af de store københavnske klubber, som under dette navn arrangerede kampe med de store udenlandske klubber. En forårsaften i 1930 var jeg for første gang i Idrætsparken. Det var den engelske klub Derby County mod Stævnet, og aftenen blev også uforglemmelig, fordi far, min bror

og jeg overværede, at den kæmpestore, sølvgrå cigar, luftskibet Graf Zeppelin samtidig passerede København. Siden blev det til endnu mange herlige kampe, især med engelske klubber på besøg, Huddersfield, Arsenal, Sheffield Wednesday og alle de andre berømtheder.

Almindelige søndage spillede de store københavnske klubber mod hinanden i Idrætsparken, KB, AB, Frem, B 1903 og B.93. Den sidstnævnte klub var i perioder så dominerende, at den besatte 9 af landsholdets 11 pladser, kun suppleret af de to yderwings fra B 1903, Ernst Nilsson og Henry Hansen, kaldet »lillebror«. Hvis jeg ikke havde de nødvendige 50 øre var der en fidus: Efter pausen var vi en lille gruppe drenge, der stillede os op foran tælleapparaterne og så længselsfuldt ind i det forjættede land. Det hændte så, at en rar kontrollør på et tidspunkt sagde: »Pst, smut så ind«, og lod os slippe gratis ind, så vi kunne se den sidste halv time af anden halvleg.

De helt store festdage var dog landskampene, især mod Sverige hvert andet år – det andet år foregik det i Stockholm. Kampen begyndte 13.30, men Idrætsparkens porte åbnede klokken 10. Allerede længe før stillede jeg op i køen for at være med i kapløbet ned til pladserne lige foran rækværket, så man kunne være heldig at se »lillebror« skrue et hjørnespark indover mod fjendens mål, ja måske endda røre ved ham, når han hentede bolden ud til hjørneflaget. I timerne inden kampen var der underholdning af hurtigmaleren, der skrev manende kampråb på store lærreder, og man kunne følge ispindesælgernes behændighed, når de prøvede at kaste en 25-øres op på bageste række. Glade skåninger delte øl og snaps med det danske publikum. Et militærorkester spillede, kongen kom og nationalsangene blev spillet. Og så gik det løs under ulidelig spænding til den jublende sejr – eller det ubærlige nederlag. Mærkeligt nok mindes jeg ingen uafgjorte kampe!

Skolen

En vintermorgen i slutningen af 1920'erne. »I dag skal I have fedtlæderstøvler på«, sagde mor, da hun vækkede os. Så vidste vi, at der skulle lidt ekstra tid til at snøre de lange støvleskafter, ærgerligt, men fedtlæder var det eneste der kunne holde sjappet ude.

En fornuftig skoleelev havde »pakket skoletasken« som det hed aftenen før. To rundtenommer mørk maltet rugbrød (Schulstads) med leverpostej, spegepølse, rullepølse og kødpølse pakket ind i det halvstive madpapir blev lagt i den røde blikmadkasse med et gyldent »Velbekomme« udenpå. Ned i tasken til det malede pen- alhus ved siden af bøgerne, pænt indbundet af far ved skoleårets begyndelse i specialpapir, mønstret med kløverblade. Der var ikke råd til den fornemste skoletaske, som var et tornyster med sæl- skind, men vi var godt tilfredse med en rygsæk eller en »rum- pedasker« eller, når man blev ældre, en almindlig kontormappe.

Havregrød med mælk og så ud i januar mørket, kulden og blæsten. Fra Strandboulevarden op ad Århusgade hurtigt og for- sigtigt, for her regerede bisserne som slog uden at spørge, hårdt og i ansigtet. Hvis man var sluppet helskindet forbi Århusplads, gik det videre skråt til venstre ad Randersgade og igen til venstre, Gammel Kalkbrænderivej, fredelig og smuk med gamle villaer af- sluttende med Det kongelige Opfostringshus. Ved Nordre Fri- havnsgade drejede pigerne af til Ingrid Jespersens skole. Vi dren- ge fortsatte over gaden gennem St. Petersborgsvej, forbi den for- nemme villa med det kinesiske gesandtskab, ind i Rosenvænger- ne til Finn Tulinius' skole, der lå hvor der nu er Vilstrups research institut.

Egentlig havde far og mor ikke råd til at lade os alle fem søskende gå i privatskole, for lønnen var ikke stor, men de vidste, at det lettede adgangen til gymnasiernes mellemskole og dermed til selve gymnasiet og studentereksamen, som endnu dengang var for de relativt få. Årsagen var, at privatskolerne mere direkte end de kommunale underskoler sigtede mod og forberedte til den særlige prøve, fælles for hele landet, som sorterede til gym- nasiemellemskolen. Det var dog først i den afsluttende femte un- derskoleklasse, at vi mærkede den truende prøve i den daglige undervisning. De første fire år var sjove og hyggelige – i hvert fald i Finn Tulinius' skole.

Disse private underskoler lå spredt over hele Storkøbenhavn. Alene på Østerbro var der tre for drenge, de to andre var Krebs' skole og Rosenvangskolen. Hvor meget, det kostede i skolepenge, husker jeg ikke, men jeg ved, at da familien på grund af fars syg- dom mistede hans faste indtægt, fik vi fripladser.

Tilbage til den kolde vintermorgen for 70 år siden. Skolebestyrelsen stod ved indgangen, gav hånd til alle og sludrede lidt med de forældre, der fulgte de mindste. Han var meget høj, højere end Christian den 10., og derfor ved samtale altid let foroverbøjet, opmærksomt lyttende; man havde indtryk af, at det var særlig vigtigt for ham at høre, hvad netop du havde at sige. I øvrigt var han smuk, præget af sin islandske slægt, med store skarptskårne ansigtstræk, lyseblå venlige øjne og et kraftigt bølget lysblondt hår. De sjældne vredesanfald kunne ikke slette indtrykket af et usædvanligt menneske, åben og aktiv, en stor pædagogisk personlighed.

Morgensang i gymnastik- og festsalen, med ribber langs væggene og midt for et stueharmonium. Her satte skolebestyrelsen sig, sammenfoldet som en lommekniv, knæene nåede næsten op til noderne, og han meddelte hvilket nummer i den lille, sorte »Salmebog for Skole og Hjem« vi skulle synge. Han måtte have taget fejl af årstid og vejr: Nu titte til hinanden de favre blomster små.

Op i klasserne, store lyse rum, i alt ti, fem parallelklasser, opkaldt efter de forskellige farver de var malet i: Første gul, første grøn, anden rød, anden blå, osv., sluttende med femte brun og femte lilla. Hver klasse havde sit eget »våben«, dele af det gamle danske rigsvåben, så på et eller andet tidspunkt måtte der blive lejlighed til at tale om Slesvig eller Stormarn eller Grønland, Island eller Færøerne. Al udsmykning foretaget af skolebestyrelsen, som både kunne male og skære i træ. Selv boede han på kvisten, i »Valhal«, et eventyrligt sted med udkårne møbler og fantasifulde souvenirs fra hans rejser jorden rundt. Det fik man mulighed for at se, enten man havde udmærket sig og fået et sekstal med streg under, høj hat og spadserestok, tegnet af skolebestyrelsen på stedet, eller i den bedrøvelige anledning at man havde fået en »anmærkning«, f.eks. »snakker i timen« eller »har atter glemt sit penalthus«. Boligen havde et fag vinduer ud mod legepladsen, de blev slået op på festdage, og skolebestyrelsen kaldte til samling på sit tretonede signalhorn.

Første time indledtes altid med navneopråb fra den sorte protokol. Vi blev kaldt ved efternavn: Andersen, Bager, Bald, Bang, Bundgaard, Christensen, Dirckinck-Holmfeldt, Frandsen, Grauer,

Skolebestyrer, cand. theol.
Finn Tulinius. Foto 1936.
Det kgl. Bibliotek.

Grün, Hovmand.... etc, sluttende med Sebbelov, Tolstrup og Wainøe. Særlt, så nøjagtigt jeg kan huske den slags detaljer – og have glemmt, hvor jeg lagde mine briller for et minut siden.

Og så blev man »hørt« i dagens lektie. Hvis vi ikke rakte fingeren i vejret for at »markere«, at der var noget, man mente at vide, skulle hænderne holdes på ryggen. Efter hver høring noterede læreren en karakter efter 6-skalaen i protokollen. Alle karakterer blev indført i ens personlige karakterbog, som blev udleveret og hjembragt lørdag til forældrenes underskrift i løbet af søndagen, forhåbentlig ikke formørket af hjemmets utilfredse kommentar. Ud fra karaktergennemsnittet fik så alle, ca. 30, elever et »nummer«, der heldigt eller ubarmhjertigt udleverede

drengens dygtighed eller mangel på samme i forhold til de andre i klassen.

Skolens vigtigste formål var at indlære den grundlæggende paratviden og visse færdigheder, men vi mærkede altid samtidig et ønske om, at det skulle ske på en sjov og menneskelig måde. Stavning, regning og kongerækken skulle bare *kunnes*, gerne hjulpet af enkle fyndord som: »Den der sætter d i gjort, han skal have sin hale smurt«. Og hr. Hemmingsen kunne dystert forudsige: »Det begynder med, at man ikke kan den danske kongerække, så lyver man, så stjæler man, og så kommer man i fængsel.« Det begunstiger selvfølgelig dem der, som vi søskende, havde let ved at lære udenad og er nådesløst mod dem, der ikke har udpræget boglige evner. Vi skulle også lære vers udenad i danske digte som »Flugten til Amerika« og »Bjørnen som Rytter«. Salmeversene blev simpelthen hængende i ørene, indsunget 300 gange om året ved morgensang. Det samme gjaldt fædrelandssangene, som var hovedindholdet af sangtimerne hos organist hr. Malmstrøm. Og den lille tabel og elementær hovedregning skulle kunnes på rygmarven.

Der var oaser i undervisningen, hvor man kunne nøjes med at spørge eller lytte. Især bibelhistorie, når skolebestyreren fortalte, så var man åndeløs af spænding. Han sørgede for, at det dramatiske højdepunkt kom, lige når klokken gav slutsignalet på timen. Nu lå Josef på bunden af brønden, kastet derned af de misundelige brødre, ville han klare sig? Det måtte vi vente med at få at vide til næste time med skolebestyreren.

Tegning, efter billeder og figurer, var et åndehul for dem der var så heldige at have *det* talent. Gymnastik med en rar fynsk underofficer og elev af Niels Bukh på Ollerup højskole, foregik om vinteren med traditionelle legemsøvelser i kælderen, om sommeren som rundbold på legepladsen, fodbold i Fælledparken eller svømning på badeanstalten »Øresund« i Frihavnen. Ingen vil glemme de uhumskheder man måtte passere, når hr. Kjeldsens lange stang med en bøjle til hænderne førte os frelst gennem bassinet, mens vi gjorde de korrekte frøbevægelser med benene.

Dansklæreren kunne læse op af H.C. Andersen, så det blev en kærlighed for livet til eventyrene. Og Danmarkshistoriens kede-

lige kongerække blev ind imellem oplivet af hr. Hemmingsens medrivende gengivelse. Så stod vi selv på voldene og hældte kogene ned over svenskerne under stormen på København. Eller vi sled os udasede og med nederlaget i hjertet tilbage fra Dannevirke – men vendte dog beslutsomt omkring ved Sankelmark, stolte over at det var her københavnerne og vendelboerne standsede østrigerne med bajonetter. Stemningen i historietimerne var præget af, at det var mindre end ti år siden Genforeningen i 1920. Og der var mere end 10 år til den store ydmygelse i april 1940.

Både dansk- og historielæreren var ligesom skolebestyreren teologer med supplerende læreruddannelse. De var alle tre elever af den både elskede og forkætrede Olfert Ricard, sognepræst ved Garnisons kirke. Han var en lederskikkelse for spejderbevægelsen og Kristelig Forening for Unge Mænd. Det var derfor ikke tilfældigt, at Finn Tulinius holdt børnegudstjeneste i menigheds-huset, mens pastor Ricard prædikede i Garnisons kirke. Og der var fuldt begge steder.

Endelig var der ved skolen tre faglærere, der underviste i regning, skrivning og dansk. De to af dem, fru Krogh og fru Jansen, var skolebestyrerens søstre og havde også hans pædagogiske talent.

Så indtraf i femte klasse tiden for den afgørende prøve til optagelse i mellemskolen for gymnasiet. Langt de fleste i klassen bestod, og for mit vedkommende betød det Østre Borgerdydskole, hvor storebror Jørgen allerede gik, og lillebror Niels senere fulgte efter.

I 1932, da jeg begyndte i første mellemskoleklasse, havde ØB i otte år været statsskole. Før 1924 var det en privatskole, Borgerdydskolen i København. Her havde jo far og hans brødre gået, og familietraditionen blev straks markeret ved, at vores naturhistorielærer, den lærde dr.phil. Galløe, som selv havde gået på skolen, modtog mig med ordene: »Din far hed »Tulle«, og hans brødre hed »Tulle«, og nu hedder du også »Tulle«!«, og det hed jeg så resten af min skoletid, uden at dette diminutiv af Tolstrup på nogen måde generede mig.

Der var ca. 400 elever, alle drenge, fordelt på fire dobbelte mel-

Østre Borgerdydsskole i Stockholmsgade. Skolen blev bygget i 1884 og udvidet i 1904. Københavns Bymuseum.

lemskoleklasser, en realklasse og tre gymnasieklasser i en matematisk-naturvidenskabelig, en nysproglig og en gammelsproglig («klassisk») linie.

Der var to personer af kvindeskøn på skolen, skolebetjentens kone, »pedella«, og Elly Lauritsen, faglærerinde i geografi og religion, dygtig og venlig, men drillet over al måde af eleverne i 3. – 4. mellem. Hvordan hun har kunnet holde det ud, forstår jeg ikke.

Skolens altdominerende personlighed var rektor Einer Andersen, en stor og bred buldrebase, iklædt specialsytet »frisæt«, udendørs slængkappe og bredskygget Jeppe Åkjær hat. Han var varmhjertet og temperamentsfuld, med markante meninger og tilbøjelighed til tydelige sym- og antipatier i forhold til drengene. Samtidig var han en strålende lærer. Jeg havde det held at have ham i alle de syv år jeg gik på skolen, i historie, tysk og senere

Rektor for Østre Borgerdydskole, Einer Andersen (1880-1963) på lejrskole ved Bure sø. Foto 1936. Privateje.

dansk. Usædvanligt for den tid talte vi ikke et ord dansk i de tre år, vi havde ham i tysk, lærte ikke een grammatikalsk remse, men var alligevel mindst lige så sikre i kasus og verber som alle dem, der har måttet terpe. Tit tog han violinen frem, så vi sammen kunne synge »Ich weiss nicht, was soll es bedeuten, dass ich so traurig bin«, altid ledsaget af bemærkningen: »Den synger tyskerne, når de er rigtig glade«. Han var ingen ubetinget beundrer af »vort store nabofolk mod syd«, som man officielt yndede at kalde dem dengang i trediverne, og en massiv modstander af nazisterne og alt deres væsen. Det var jo de år, Hitler kom til magten og indledte sin terror, samtidig med at han lokede sine egne og det øvrige Europa med kønne ord og imponerende bygning af veje og tilsyneladende velfærd for flertallet af tyskerne. Mange danskere, også akademikere, lod sig narre og mente, at vi også skulle

have »en stærk mand«, men på Borgerdyden var der ingen slinger i valsen. Nazisympatisører fandtes ikke i lærerstaben og kun glimtvis blandt eleverne.

Lærerne var en blanding af gamle (flere fra min fars elevtid) og unge. Nok var der nogle snurrige herrer imellem, men slet ikke originaler med det skær af ondskabsfuldhed, som hviler over lærerne i Scherfigs »Det forsømte forår«. En enkelt, dr.phil. Galløe, bar præg af skuffelse over at tjene til dagen og vejen ved at undervise skoleelever. Af og til mindedes han med et suk »den herlige tid da man sad hele dagen bøjet over mikroskopet, kun afbrudt af mor når hun tvang en til at spise en fedtemad«. Han fortsatte dog sin forskning, også efter disputatsen og nåede at udgive adskillige bind af sit livsværk om Danmarks alger. Adskillige havde bijobs ved universitetet, og et par stykker blev professorer. Gennemgående forekom de dog glade for at undervise.

De gamle lærere, eller rettere sagt dem vi anså for »gamle«, måske var de omkring et halvt hundrede år, forlangte disciplin, men først og fremmest respekt for den grundlæggende viden. Hos den gammeldags chevalereske matematiklærer, A.W. Høst, skulle man kunne sin Pythagoras og Thales fra Milet og kende parentesernes betydning i algebra. Og man måtte ikke »snyde« med facitlisten under pulten, men fremlægge de hårde ræsonnementer, der førte frem til det, som skulle bevises (»quod erat demonstrandum«). Årstal og datoer var skelettet, når hr. Albinus gennemgik den franske revolution, men der måtte gerne komme kød og især, blod på dvs. anekdoter om guillotinenes strikkende tilskuere og Marie Antoinettes sidste tur i kærren til skafottet eller Schweizergårdens sidste kamp i Tuilliererne. Højt elsket var »Flip-Lars«, hvis døbenavn var Alf Larsen, men kun omtalt ved kælenavnet på grund af den stive, høje, hvide flip, han altid bar. Til gengæld var hans undervisning ingenlunde stiv, præget af hans grundtvigske menneskesyn. Vi vidste, at vi kunne få ham til at diskutere almene eller aktuelle problemer og lægge vores ungdommeligt faste meninger frem og få dem respekteret, dog ikke uimodsagt. De følgende timer var faget (dansk og engelsk) igen ubønhørligt dagens tema, og han havde aldrig disciplinære problemer.

Den milde latinlærer, lektor Fratz, tilhørte i bogstavelig forstand

Lektor Axel Christian
Fratz (1876-1950)
– af eleverne kaldt Frater –
underviste i latin på Østre
Borgerdydskole. Foto ca.
1925. Det kgl. Bibliotek.

den gamle skole. Han havde selv gået i den private Borgerdydskole i København i 12 år og havde her bl.a. de klassiske filologer Tuxen og Heiberg som lærere. Det blev de også, nu blot som universitetsprofessorer, under hans studium, og efter embedseksamen kom han selv som lærer til Borgerdyden, hvor han underviste i latin, til han gik på pension. Det gamle Rom og Østerbro var hans verden. Dér var han født, hans far havde en kolonialforretning på Østerbrogade, og »frater«, som vi kaldte ham, boede selv i Willemoesgade. Året rundt gik han mellem sit hjem og Borgerdyden, morgen og eftermiddag, uafhængigt af vejret, bidende frost eller bagende varme, altid klædt i det samme tøj, model århundredskiftet, uden overfrakke, med snadden i munden og i hånden »Scipio« (samtidig både navnet for en stok og for den store hærfører), og denne stok var selvfølgelig af godt oliventræ fra Roms omegn. Når man spurgte ham, hvordan han holdt varmen

eller kulden ude, svarede han: »Andre regulerer på overtøjet – jeg regulerer på undertøjet«. Og han var aldrig syg. (I det hele taget var det karakteristisk, at vores lærere aldrig var sygemeldt – er det mon en erindringsfejl?). Det kan ikke undre, at hans undervisning var traditionel, bygget på gamle Madvigs grammatik, som vi med stort besvær måtte opsøge antikvarisk, hvis vi som jeg var klassisk sproglig. Læsestoffet var Cæsars »Gallerkrig«, Ciceros tale mod Verres og Titus Livius' Roms historie. I 3. G dristigt udvidet til digterne, først og fremmest Horats' satirer og oder, men derudover, dog i forsigtigt udvalg, elskovs- og idyldigte af Ovid, Catul, Tibul og Propertis. Den elskelige frater krævede meget, men han hævdede aldrig stemmen, endsige skældte ud. Hvis en elev ikke forstod, at Catos mening om, at Karthago burde ødelægges, skulle i akkusativ med infinitiv, eller ikke havde rede på Madvigs § 208 om verber, der *altid* styrer dativ, så frater blot bedrøvet på vedkommende og rystede stille på hovedet. Og det virkede stærkere end en udskældning eller sarkastisk irettesættelse.

Det hed sig, at frater ikke vidste, hvordan man talte i telefon, og at han kun læste ved petroleumslampe hjemme. Alskens moderne teknik var ham fremmed. Man kan finde det tragikomisk, at han døde efter tilskadekomst ved en S-togsulykke, hvor altså den for ham uforståelige mekanik svigtede.

For os »klassikere«, der havde 7 timers latin og 8 timers græsk om ugen, var der god balance mellem de to hovedlæreres pædagogiske metoder. Fratz var helt af den gamle skole – hvad latin vel også frister til – mens vores græsklærer, I.A. Bundgård, var helt moderne, ikke bare for den tid i 30'erne, men sikkert også ville opleves sådan i dag. Hans princip var, at han ikke ville gro fast i sin undervisning og derfor skiftede pensum fra klasse til klasse og fra år til år. Selvom vi måtte have den obligate begynderundervisning i Xenofons Anabasis, gjorde han de følgende års undervisning varieret og levende. Homer læste vi ved at stoffet blev fordelt mellem de 6 elever i klassen, der hver læste en side og tog notater med kopier, som blev givet til de andre, så vi nåede det seksdobbelte stof af både Iliaden og Odysseen. Bundgård havde megen sans for rytmikken, og ved højtlesning skulle vi hoppe let op og ned på stolene, »for hexametre sidder i balderne«. Oversættelsen skulle være lyrisk og kort, »som versene i en Skærsommer-

natsdrøm og hos Poul Martin Møller, ikke som i Adam Homo«. Af en eller anden grund havde han aversion mod Paludan-Müller. I 3. G læste vi Platons dialog »Gorgias«, der handler om den sofistiske taler og demagog. Det var utvivlsomt valgt, fordi Platon/Sokrates her gav rig mulighed for at diskutere tidens folkeforførere, Mussolini og Hitler; vi er i perioden 1936 til 1939.

Bundgård blev kaldt Pompejus, fordi han havde anlagt samme pandehårsfrisur, som vi kendte fra portrætbusten af den store romer på Ny Carlsberg Glyptotheket. Hans engagement begrænsede sig ikke til det græske. Således instruerede han vores skolekomedie, Plautus' »Mostellaria«, som han selv oversatte. Kulisser og kostumerne lavede vi selv, hjulpet af de piger fra Ingrid Jespersens skole, der spillede med. Det foregik hjemme i Bundgårds villa på Svanemøllevej, oppe i det store tagatelier, der endnu bar præg af faderen, billedhuggeren Anders Bundgård, ham med Gefionspringvandet.

I de samme år skrev Bundgård sin disputats om Propylæerne, det vidunderlige indgangskompleks til Akropolis i Athen. Af og til fortalte han om dette arbejde. Til græskundervisningen hørte også »oldtidskundskab«, som han underviste i ud fra sin egen Kunsthistorie, stadig værd at læse. Han blev lektor ved universitetet i Epigrafi, og da jeg selv senere blev universitetslærer, havde jeg den glæde at være sammen med ham ved den aftenkomsammen for universitetets lærere, som fandt sted ved årsfesten. Han havde den samme åndelige spændstighed og åbenhed, som jeg kendte fra gymnasieårene.

Bundgårds gode ven, lektor Troensegård, kunne ikke sættes i bås som ung eller gammel, han var noget helt for sig. Vi havde ham i fransk og gymnastik, i alt 7 timer om ugen koncentreret på de tre første dage, da han resten af ugen rejste rundt i landet som inspektør i fransk. Gymnastik gjorde han ikke meget ud af, men så meget mere sled han med os i fransk. Det hed sig, at de andre lærere påstod, at vi intet var værd som elever den første time efter, at vi havde haft fransk. Troensegård hersede med os, især med udtalen, og han kunne stå meget længe foran den samme elev og dirigere hans taleorganer for at få en tilfredsstillende stemt konsonant eller en nasal vokal til at lyde fransk, eller for at fremtvinge den rette sakkaderede sætningsmelodi. »Jeg slipper

dig ikke før, du velsigner mig«, sagde han med et bibelcitater om Jacobs kamp med Gud. Resultatet var at vi fik fransk lyd og melodi i øret. Men prisen var høj. Adskillige elever forlod 1. G direkte som følge af Troensegårds pres.

Vi havde kun Troensegård i 1. G. Han forlod skolen, vistnok efter kulminationen af en langvarig uoverensstemmelse med rektor. De to sidste år havde vi Laugesen, en sindig vestjyde, altså på mange måder Troensegårds modsætning. Men på sin stædige måde var han lige så krævende som sin forgænger, og hans karakterer var strenge. Hver time indledtes med »dagens verbum«, et af de berømte uregelmæssige. Da han en morgen med sin sonore bas (musikalsk var han og spillede en fin cello) havde afkrævet Niels Vangsgård verbet, kom der intet svar. Nyt spørgsmål – eleven var tavs. Da denne udholdenhedsprøve havde stået på et stykke tid mellem de to jyder (Vangsgård kom fra Mors), lykkedes det tilsidst Laugesen at få dette svar, fremsat med elevens høje, tynde stemme i kontrast til lærerens dybe røst. »Jeg arbejder ikke på en negativ karakter«. Der var lige kommet karakterbog, og i fransk havde Vangsgård fået tg-, den første karakter der direkte trak fra i den gældende Ørstedeske skala.

Dansk og fransk mentalitet er jo meget forskellige. Troensegård yndede at illustrere det med en historie om sin første cykeltur gennem Frankrig med danske kammerater. De var nået ned i Provence og oplevede for første gang de gyldne frugter i det mørke løv. Den unge Troensegård smed cyklen og råbte: »Har I set orangerne!« Kammeraterne sagde: »Hva' fa'en, mand, har du aldrig før set en appelsin?«. Anekdoten viser en forsonende selvironi hos Troensegård. Modsatningen til den danske blødhed gengav han med beskrivelsen af marskal Foch, set ved en militærparade: »Den ryg der vandt verdenskrigen!«. Dengang var der endnu kun een verdenskrig, den fra 1914 til 1918.

Ingen tvivl om at Østre Borgerdyds lærere i trediverne var gode, enkelte endda fremragende. Men hvordan var det at være elev, trivedes man? For at bruge et gammeldags, men dækkende udtryk: Skolens ånd var god. Tonen var åben og frisindet, med en passende disciplin, det hele selvfølgelig præget af rektors indstilling. Der taltes aldrig politik, men det var den almindelige mening, at rektor var socialdemokrat, udnævnt af den første social-

demokratiske undervisningsminister, Nina Bang. Her har hun haft en heldig hånd. Skolen var moderne for sin tid, især på grund af rektors ideer om elevindflydelse, realiseret tydeligst i præfeks-systemet. Vel at mærke i en smidig og behagelig form, langt fra det tyranni fra ældre elever som engelske, og visse danske, kostskoler har dyrket. Alle 3. G'erne var præfeker, hver med sit ansvar for en klasse eller anden konkret opgave. Præfekerne valgte et forretningsudvalg, som valgte en overpræfekt, godkendt af rektor. Al »ydre orden« på skolen var præfekternes ansvar. De havde deres egen samlingsstue, hvor de mødtes til frokost og kaffedrikning. Det gav dem et fællesskab på tværs af faggrænserne, så de 20 matematikere, 16 nysproglige og 6 gammelsproglige ikke bare dengang, men også senere i livet med få års mellemrum mødtes til fester.

Hver morgen 10 minutter i ni mødte overpræfekten (det var mig for vores årgang) på rektors kontor til gensidig orientering om aktuelle problemer. Overpræfekten gik så op i sangsalen på femte sal og sikrede sig, at alle klasser var til stede under ledelse af deres egen præfekt. Kort efter kom rektor og overtog podiet og førte med stor stemme an i morgensangen, akkompagneret på flygel af sanglærer og komponist Karl S. Clausen, en frejdig ung sønderjyde, der gerne forsynede dagens sang med improviserede festlige variationer.

Så kom da dagen, hvor vi sidste gang skulle frydes over Clausens pianistiske talent, når han ledsagede afsyngelsen af »Hurra, nu ringes ferien ind«, også sunget af min far mange år før. Den er nemlig skrevet i 1800-tallet af en sanglærer ved Borgerdydskolen i København, men er blevet så populær, at også andre skoler har brugt den ved afslutning før sommerferien. Så synger man blot i sidste vers »hjem igen fra sommerfryden« i stedet for »hjem igen til Borgerdyden«.

Det var den 19. juni 1939 vi sang den for sidste gang, i slagskyggen af den truende krig, men i et lille land der regnede med, at vi i hvert fald nok skulle holde os udenfor, ligesom i 1914. For os 18-19 årige nybagte studenter kunne krigsfrygten i hvert fald ikke dæmpe den glæde og optimisme, der hører alderen til. En sammensvejet årgang, mod andre skolers studentertradition, smoking, var vi i pænt sommertøj. Rundt om Hesten på Kongens Ny-

torv, på besøg i en halv snes hjem, valgt fra praktiske kriterier for hestevognens rute, for at slutte i Tivoli. Der gav vi for en middag på Divan 2 i et værelse mod søen 25 kroner. Menuen: Velkomstdrink, en halv hummer, kalvefilet og is, dertil passende vine. Vi havde en lille sammensparet grundkapital, som sikrede, at ingen på grund af pengemangel ikke ville være med.

Kommunehospitalets Reservelægegang

Af Ruth Plum

Ruth Plum er født 1914 på Nørrebro som datter af læge Stefan Jørgensen, hvis far, Peter Jørgensen var vinhandler på Nørrebro. Hendes mor, der var født Ida Hajek, kom fra Sydtyrol. I 1921 flyttede familien fra en fjerdesals lejlighed på Nørrebrogade til Kommunehospitalets Reservelægegang. Mens de boede her, blev hendes to brødre født. I 1924 flyttede familien til Østerbro og i 1927 til Gentofte. Ruth Plum blev i 1932 student fra Nørre Gymnasium, i 1940 læge og i 1947 dr.med. I 1939 blev hun gift med Claus Munk Plum, der i 1944 blev dr.phil. og i 1952 laboratorieforsker ved Kolonien Filadelfia. De har fire børn, ti børnebørn og otte oldebørn. Foto Knud H. Kluge

I oktober 1921 flyttede mine forældre og jeg fra Nørrebrogade til Kommunehospitalet, hvor Far, efter at han 1. august samme år var blevet første reservelæge på medicinsk afdeling – II. afdeling - havde boligpligt, og her oplevede jeg at få legekammerater på en helt ny måde, for på Reservelægegangen boede fire familier med et fælles køkken og et fælles WC – og ikke nok med det, de fire værelser, som hver familie havde, var fordelt med to på hver side af en bred gang, der således tjente som en slags fælles legeværelse, og på denne gang havde hver reservelægefamilie et stort fastbygget skab til klæder og sengetøj; jeg mener bestemt, at hverken disse skabe eller dørene til vore private stuer nogensinde var låst.

Når man var kommet halvvejs ned ad Reservelægegangen, lå på venstre side det WC, der var fælles for de fire reservelægefamilier. Ved siden af det var der et skyllerum med skraldespande, så kom der et stort fælles køkken med fælles spisekammer. Køkkenet blev bestyret af frøken Nielsen, der ikke havde noget med vores mad at gøre. Hun sørgede for at anrette den middagsmad, der hver dag klokken 12 bragtes fra funktionærkøkkenet til anden-reservelægerne, som havde en fælles spisestue, på »vores«

gang. Denne spisestue kunne første-reservelægerne låne ved festlige lejligheder som f.eks. barkedåb, fødselsdage og lign. Midt for gangen på højre side lå kirketrappen, der med 8-10 trin førte op til kirkedøren. Kirken ligger under den kuppel, man kan se fra Farimagsgade.

Da vi flyttede ind på Reservelægegangen, var jeg endnu enebarn, men i oktober fik jeg en lillebror og halvandet år senere endnu en lillebror. Ved siden af os boede dr. Seedorff, fru Seedorff og deres to børn, Jan og Birthe, og Jans og Birthes barnepige; Jan var fem år og Birthe tre år. De blev mine bedste legekammerater, indtil de i januar 1923 flyttede til Hillerød, hvor dr. Seedorff blev overlæge. Helt nede i den anden ende af gangen boede dr. Abrahamsen og fru Abrahamsen med deres tre børn: Kirsten, der var syv år ligesom jeg, Jon på fem år og Palle på tre år. Mellem Abrahamsens og kirketrappen boede dr. og fru Christoffersen med børnene Ole på to år og Finn, som på det tidspunkt var en baby. Vi var faktisk de eneste mindre børn, der på det tidspunkt boede på Kommunehospitalet. Overkirurg P.N. Hansen på V. afdeling havde ganske vist to sønner, Erik og Henrik, men de var på det tidspunkt, da jeg flyttede ind på Kommunehospitalet, 15 år og 11 år, og de boede i en af de to overlægevillaer med egen have, så dem så vi aldrig noget til. Så vidt jeg ved, havde også en maskinmester, der boede i den anden ende af hospitalet, en dreng på 12-13 år, men ham så vi heller ikke noget til.

At den lange gang var et fælles legeværrelse for alle os børn, var noget af det første, jeg opdagede, efter at vi var flyttet ind. Min legevogn og min trehjulede cykel var blevet anbragt uden for vores spisestuedør, og da jeg kom ud for at se mig om, opdagede jeg, at en dreng kørte rundt på MIN trehjulede cykel. Det var naboens dreng, Jan. Jeg blev meget fornærmet, men hans stedfar, dr. Seedorff, kom os til hjælp og sagde, at vi jo kunne lege med hinanden og med hinandens legetøj, og så kørte jeg lykkelig af sted på Jans flotte dræsine.

Reservelægegangen fungerede som et kollektiv. Reservelægefruerne hyggede sig med hinanden; de var alle hjemmegående, havde alle hjælp til den daglige husholdning, og både Seedorffs og vi havde også barnepige. Egentlig havde de vist ikke meget fornuftigt at tage sig til. Vi havde jo ikke eget køkken, kun 2 gas-

Ruth Plum på tur
med sin yngste broder
Paul i klapvognen.
Foto 1923. Privateje.

apparater i vores meget lille spisestue, og den varme mad bragte en portør hver dag klokken 12 fra funktionærkøkkenet i blå madspande, og om aftenen blev maden så varmet på gasapparaterne i vores egen spisestue. I forbindelse med vores fælles køkken var der også et stort fælles spisekammer, hvor hver familie havde en hylde til brød, pålæg osv. Her blev madpakkerne til de skole-søgende børn smurt, og herfra hentedes ting ind til morgenmad og frokost. I dette spisekammer stortrivedes kakerlakkerne, som

Kommunehospitalet på den tid var berygtet for; der blev gjort mange – men forgæves – forsøg på at udrydde dem. Jeg behøver vel ikke nævne, at køleskab og fryseskab dengang var ukendte begreber. Mine forældre anskaffede et lille isskab til opbevaring af mælk til mine små brødre. Isen til dette skab, der fik plads i vores meget lille spisestue, blev bragt af hospitalets portører. Opvasken efter vores måltider ordnede vores unge pige i det fælles køkken.

For di vi først spiste den varme mad klokken seks om aftenen, fik vi i de år, vi boede på Reservelægegangen, aldrig friskkogte kartofler; så når vi blev inviteret ud til middag hos venner og bekendte, der ikke boede på Kommunehospitalet, håbede vi altid på at få friskkogte kartofler. Maden var vist i det store og hele god, men det var jo efterkrigstid, og i hvert fald var den margarine, der blev brugt til smørsovs, sådan, så vi mente, det måtte dreje sig om spildolie fra maskinværkstedet! Den brune sovs, vi fik til de forskellige kødretter, smagte heller ikke for godt. I funktionærkøkkenet fandtes der en stor gryde, hvor alle ben blev kogt af til bensovs. I en skuffe i køkkenet på Reservelægegangen lå madplanen for 14 dage ad gangen, så vi vidste, hvad der ventede os. Søndagsmaden var altid meget dejlig; navnlig desserterne var lækre: nougatfromage, ananasfromage o.lign.

Vi, der boede på Reservelægegangen, fik maden fra funktionærkøkkenet, mens patienterne fik deres fra patientkøkkenet. I og for sig var maden vist lige god, men det var praktisk med 2 forskellige køkkener, så der ikke serveredes samme retter samme dag for både patienter og funktionærer, for så fik da ikke alle på hospitalet diaré samme dag. Det skete nemlig mindst én gang hver sommer, at der kom et voldsomt udbrud af diaré enten blandt funktionærer eller patienter. Det hang gerne sammen med servering af frikassé med persille.

Reservelægerne og deres familier havde det altid hyggeligt sammen, men jeg husker specielt en gang, hvor reservelægernes koner arrangerede noget meget festligt. Med hjælp af de altid så hjælpsomme portører fik de hængt nogle af deres gulvtæpper op på snore, så de fik skilt den del af gangen, der lå uden for Seedorffs og vores stuer, fra resten af gangen. Her blev der så sat borde op - også af portørerne - og så indbød de fire familier,

der boede på gangen, deres venner til det, man i vore dage ville have kaldt et festligt sammenskudsgilde med tag-selv-bord. Men der var mere »stil« over det dengang. Så indbydelsen lød på »souper«, og herrerne var i smoking og damerne i smokingkjoler. Smokingkjolerne var elegante selskabskjoler, men mens kjolerne til de selskaber, hvor herrerne optrådte i »kjole og hvidt«, kunne være både dekolleterede og med korte ærmer, ja, endda uden ærmer, var dette utænkeligt, når indbydelsen lød på »smoking«, så var der ærmer i kjolerne! Der har nok også været brug for lidt luksus indimellem, for lejlighederne var bestemt ikke luksuøse; der var jo hverken rindende vand eller WC i vores lejligheder, og kun ét fælles WC til os alle. (En potte var derfor et meget nødvendigt »møbel« både om dagen og om natten).

Dr. Christoffersen plejede at benytte dette vores eneste WC hver morgen på et ganske bestemt klokkeslæt. En morgen gik han hvileløs frem og tilbage uden for WC'et, hvor låsen blev ved med at stå på »optaget«, og gennem revnen under døren kunne han se et par sko. Det varede længe, inden det gik op for ham, at det var hans egne sko, som dr. Seedorff, der var en stor drillepind, havde anbragt dèr. Det havde været let for Seedorff at få fat i Christoffersens sko, for på Reservelægegangen levede vi næsten som i Frode Fredegods dage. Selv om den både om dagen og om natten blev befærdet af portører, der kørte med madvogne og sengevogne (med patienter og undertiden også med døde), og var gennemgang mellem mands- og kvindeside, brugte vi aldrig at låse dørene, og vi satte trygt vores sko ud til pud-sning; og om morgenen hentede vores forskellige husassistenter så skoene til pud-sning i skyllerummet. (Egentlig hed det vist dengang ikke endnu »husassistent«, og »tjenestepige« var gået af mode; jeg tror nok, de bare hed »piger«, og de boede i en anden fløj af hospitalet, samme sted som de »gangpiger«, der var ansat på hospitalet).

Både Seedorffs og vi havde også barnepige. Et af Seedorffs to små værelser var børneværelse. Her lå Jan og Birthe i køjeseng, og deres barnepige sov i samme værelse på en divan. Vi fik barnepige i 1923, da min yngste bror blev født. Min ældste bror var på det tidspunkt 1¹/₂ år, og Mor foreslog derfor, at vi skulle

anskaffe en kravlegård. Det mente min far var for storagtigt (Far og Mor havde et ideal: alt skulle være »pænt, men beskedent«). Og så fik vi da en barnepige på 14 år, en lille forjasket pige, men sød var hun. Hendes opgave var dels at lege med mine to små brødre, dels at gå tur med dem, og undertiden hentede hun mig fra skole. Hun var et udviklende bekendtskab for mig, for hun blev ustandseligt forlovet med en ny portør; jeg mener at huske, jeg talte 14 »forlovelser« i den ikke ret lange tid, hun var hos os.

Der var jo ikke indlagt vand i de enkelte reservelægeboliger, men i hver ende af gangen ved siden af et af de fastbyggede skabe var der en firkantet porcelænsvask med en koldt vandshane, hvor man tappede vand af til servanterkanderne, og for vores vedkommende også til en meget stor lyseblå emaljekande vi havde anskaffet for dog at kunne have vand inde til både Fars og Mors egen og min aften- og morgenvask. Naturligvis havde vi ikke noget badeværelse, så den ugentlige badning foregik, ligesom da vi boede på Nørrebro, i den derfra medbragte store zinkbalje, der dog efter nogen tids forløb blev erstattet med et »viktoriabadekar«; det var en zinkbalje med en større diameter (vel ca. 75 cm) end den gamle balje, og til gengæld kun ca. 10 cm højt. Vi havde dog også adgang til at benytte hospitalets badeafdeling, hvor Mor og jeg kunne bade i kvindeafdelingen og Far i mandsafdelingen. Som regel gik jeg på badeafdelingen en gang hver uge og fulgtes tit med Ingrid Krabbe, der var min klassekammerat og bedste veninde. Hendes far var første reservelæge på 6. afdeling. Han havde ikke bolig på hospitalet, så Ingrids og mine badeture kombineredes med eftermiddagskakao og leg i mit hjem. Badeafdelingen var delt op i rum, der hvert var udstyret med et meget stort badekar, og inden man gik derind, fik man udleveret et lille stykke hvid sæbe og en tot høvlspåner til at skrubbe sig med. Det var herligt!

At flytte fra en fjerdesals-lejlighed på Nørrebrogade til Kommunehospitalet var som at komme til et slot. Der var højt til loftet i vores stuer, og fra dagligstuen og Fars stue var der den vidunderligste udsigt over Botanisk Have. Som sagt havde vi to stuer på hver side af gangen: En kæmpe stor stue og en meget lille stue på hver side. Vi havde den meget store dagligstue, hvor der var god

Kommunehospitalet opført 1863 med hovedfacade til Øster Farimagsgade. Til venstre for kirkefløjen lå kvindeafdelingen, til højre mandsafdelingen. De to villaer tjente som embedsboliger den første tid for overkirurgen og hospitalsforstanderen. Foto ca. 1900. Københavns Bymuseum.

plads til vores pæne og store dagligstuemøbler, og Fars lille stue ud til Farimagsgade. I Fars stue var der ud over hans skrivebord og skrivebordsstol, en divan, dokumentskabet, nogle reoler og en lille kakkelovn, ikke plads til noget. Dagligstuen var meget stor og smuk; her kom vores pæne møbler rigtigt til deres ret, her virkede flyglet ikke længere alt for stort. I det ene hjørne var der en stor kakkelovn, og foran vinduet var der en forhøjning, hvor Mors sybord stod. Forhøjningen var dejlig for børn at sidde og lege på; her kunne min ældste bror køre med mekaniske biler. Jeg selv brugte dagligstuen til at øve mig på flyglet, hvad jeg ikke kunne fordrage, men Far og Mor håbede stadig på, at jeg var musikalsk. Jeg benyttede også denne hyggelige stue til at læse romaner i, hvad jeg elskede. Lektier læste jeg som regel i spisestuen.

Men mest legede jeg med Jan og Birthe Seedorff, med Kirsten Abrahamsen og med mine klassekammerater, der altid var velkomne i mit hjem; men vi legede helst i haverne eller ude på Reservelægegangen.

Vores soveværelse vendte ligesom spisestuen ind til Centralgården, og Centralgården var et interessant sted, for det hændte ikke så helt sjældent, at der blev skorstensbrand i hospitalets høje skorsten, der stod i Maskingården. Dette medførte den helt store brandudrykning, og brandbilerne gjorde altid holdt i Centralgården, og da der vist aldrig var virkelig fare på færde, blev vi børn altid indbudt til at kravle op i brandbilerne. Det satte vi stor pris på!

I soveværelset var der ligesom i dagligstuen en stor sort kakelovn. Min tremmeseng stod for enden af Fars og Mors senge, og om vinteren nød jeg at ligge og kigge ind i ovnens gløder; ovnen brændte nemlig mærkeligt nok altid med den nederste låge åben. Lige fra jeg var begyndt at gå i skole, skulle jeg, hvad enten jeg var træt eller ej, i seng på et bestemt klokkeslæt. I første klasse skulle jeg i seng klokken syv hver aften, undtagen lørdag, hvor jeg måtte blive en halv time længere oppe. Hvert år, når jeg rykkede en klasse op, blev der lagt en halv time til hver aften, indtil vi nåede hen til voksen sengetid. Men det var jo ikke altid, jeg var søvnløs, når jeg kom i seng, alligevel havde jeg ikke det mindste imod min seng; jeg var som regel midt i en herlig fantasihistorie, som jeg så kunne digte videre på. Mine fantasier tog gerne udgangspunkt i Ingemanns historiske romaner, og i fantasien red jeg på en kridhvid hest i følge med drost Peder Hessel og hans væbner Claus Skirmen og udrettede mangan en helte-dåd for Erik Menved og land og rige. På det tidspunkt var mine forældre holdt op med at læse højt for mig, og Far lånte romaner til mig på Kommunehospitalets bibliotek, blandt andet »Ivanhoe« (jeg udtalte navnet med dansk i!), »Ben Hur« og »Quo Vadis«.

Min fantasi var mig også til stor trøst, da Far og Mor i 1924 havde fået den idé, at jeg skulle males. (Det er mig ubegribeligt, hvordan de fik råd til det, for det kostede 800 kr at få mig malet). Mine forældre traf aftale med en kendt børnemaler, Einar Hein, og da sommerferien var begyndt, måtte jeg hver dag tage med

Ruth Plum med broderen
Johannes hos fotografen i
1923. Privateje.

sporvogn til Madvigs Allé på Frederiksberg, hvor jeg hver dag sad et par timer for maleren. Det var naturligvis umådelig kedeligt, men Drost Peder og jeg holdt det ud, samtidig med at jeg talte dagene til maleriet var færdigt, for så skulle jeg til Hillerød og holde ferie hos Jan og Birthe, der var flyttet dertil, efter at dr. Seedorff var blevet overlæge på Sygehuset i Hillerød i januar 1923.

Vi reservelægebørn syntes, at hele hospitalet tilhørte os. Den-

gang lå patienterne det meste af dagen i deres senge, og de få, der var oppegående, benyttede kun hospitalshaverne en times tid hver dag – så resten af dagen var haverne vores. Vi legede mest i kvindesidens have, for den var ikke så »friseret« som mandssidens. Der var herlige busketter, hvor vi levede et eventyrligt liv med træklatring og fantasifulde indianerlege. Der var dejlige flisegange, hvor man kunne tegne hinkeruder og køre på løbehjul og på dræsine. Murene var til at spille bold op ad, og trappegelænderne til at kure ned ad, når vi da ikke benyttede elevatorerne, som vi havde fri adgang til. For resten var der også en særlig reservelægehavn med lysthus, græsplæne og sandkasse.

Når det var regnvejr, legede vi hos hinanden eller på gangen, men kældergangene under hospitalet var også herlige at udforske. En dag fandt vi på at gå op ad køkkentrappen, der fra kælderen via Reservelægegangen førte op til Hospitalskirkens bagdør – og nøglen lå under måtten. Vi nød at snige os ind i det stemningsfulde rum med kuplen og glasmalerierne, og undertiden listede vi da også op på prædikestolen. Nogen må have opdaget det, for en skønne dag var kirkenøglen fjernet, men ingen havde sladret til vores forældre. For øvrigt blev mine to brødre med halvandet års mellemrum døbt i denne kirke; ellers husker jeg ikke at have været inde i den. Når vi gik i kirke var det enten i Sankt Andreas Kirke eller i Vor Frue Kirke.

Neden under Reservelægegangen på 1. sal lå Operationsgangen, hvor vi børn absolut ikke havde noget at gøre. For øvrigt måtte Operationsgangen heller ikke benyttes til båretransport eller transport af madvogne og lign., det var derfor, alle sådanne transporter var henvist til Reservelægegangen. Men på sygeafdelingerne var vi altid velkomne, for dér boede plejemødrene og de ledende sygeplejersker, som var vores meget gode venner. Det er ikke så mærkeligt, at de knyttede sig stærkt til os børn, for de var alle ugifte og boede på den afdeling, hvor de arbejdede. Flere af dem knyttedes til reservelægefamilierne som nære venner. Jeg kom naturligt nok mest på II. afdeling, der lå i stueetagen i de to fløje ud mod Farimagsgade: Kvindesiden strakte sig mod vest, mandssiden mod øst.

På hver af afdelingerne var der fem store 10-sengsstuer, der al-

Sygestue i mandsafdelingen med kakkellovnen i midten. Foto 1914.
Københavns Bymuseum.

le vendte mod syd, og så desuden pavillonen med en enestue og et par mindre sygestuer. Mellem hver af de store sygestuer havde en sygeplejerske, der havde ansvar for en af sygestuerne, et lille værelse, og foran det var der en lille forstue, der blev benyttet til linnedrum eller lignende. Forstuen foran Plejemors værelse benyttedes som afdelingens kontor. Sygeplejerskerne WC var ligesom patienternes anbragt i pavillonen, og hvad bade faciliteter angik, var sygeplejersker ligesom alle andre funktionærer henvist til badeafdelingen. (Patienterne måtte nok nøjes med de to vandfæde og tandkruset, der to gange dagligt blev sat på sengebordet).

Midt i hver af de store sygestuer var der en meget stor kakkellovn, og jeg tror nok, der var indlagt rindende vand på hver af stuerne, men jeg er da ikke sikker på det. Man havde jo gangpiger og portører!

Far var som sagt 1. reservelæge på II. afdeling, en af hospitalets medicinske afdelinger. Hver formiddag og hver aften gik han stuegang, og hvis der var særligt dårlige patienter, tilså han dem også, inden han gik i seng. Som reservelæge påhvilede det ham også at undervise de medicinske studenter, der gjorde volontørtjeneste på afdelingen. Far kom hver dag hjem til frokost og havde så godt som altid en medicinsk student med, der spiste sin medbragte mad hos os og blev trakteret med mørkt hvidtøl – der dengang fandtes på store flasker. (Det var kun ved meget specielle lejligheder, at der serveredes »bayersk øl« i mit hjem, og da altid blandet med mørkt hvidtøl og hældt på glaskander; at servere »bayersk øl« i flasker betragtedes i mit hjem som vulgært). Det var ikke så tit, jeg spiste frokost hjemme; skolen skulle jo også passes, men når jeg var hjemme lyttede jeg med lange ører til læge- samtalerne, og jeg var helt klar over, at patienter, der fik stillet diagnosen sukkersyge eller pernicios anæmi, ikke havde lang tid tilbage at leve i. Jeg havde ikke glemt, hvor forskrækkede mine forældre blev i 1920, da det viste sig, at Far udskilte sukker i urinen, og hvor lettede vi blev, da det viste sig, at han havde en banal glycosuri. Faktisk er det en meget vigtig del af mine barndomserindringer, at netop i den tid, hvor jeg boede på Kommunehospitalet, kom insulinbehandlingen af sukkersyge. Der skulle gå flere år endnu, inden man fik en behandling for pernicios anæmi, og mange år inden man fik de antibiotika og de vacciner, der nu tilbydes alle børn; dengang blev børn kun vaccineret for kopper. I min barndom døde ikke så få mennesker af bl.a. tuberkulose, difteri, børnelammelse, skarlagensfeber, sukkersyge, pernicios anæmi, lungebetændelse, gigtfeber og meningitis.

Det var dog ikke kun patienterne, min far brugte sin tid på. Afdelingens overlæge, H. J. Bing var ligesom min far, der var 1. reservelæge, og Erik Warburg (den senere professor ved Rigshospitalets afdeling B), der var 2. reservelæge på afdelingen, meget interesseret i videnskabelig forskning og fik bevilliget penge til at indrette et laboratorium i to rum på kandidatgangen. Jeg skal ikke her komme ind på de ikke ubetydelige videnskabelige resultater, der udgik fra dette laboratorium, men blot fortælle lidt om indretningen af lokalerne.

Det var et af de første hospitalslaboratorier, der blev indrettet i Danmark, og det var meget raffineret indrettet. Vaskene var af teaktræ og bordpladerne af lava. Det var for at reagensglassene ikke så let skulle gå i stykker, hvis man tabte dem eller kom til at støde imod med dem! Her blev der arbejdet videnskabeligt med bl.a. sukkersyge og med pernicios anæmi.

I 1923 fik amerikanerne Banting og McLeod Nobelprisen, fordi de sammen med Best (der ikke fik nogen Nobelpris) havde fremstillet det første insulin til behandling af sukkersyge. Nobelpristageren August Krogh hjembragte i begyndelsen af 1920'erne noget insulin til Danmark, og dette insulin blev overladt til Kommunehospitalets III. afdeling, hvor H.C. Hagedorn var 1. reservelæge. Der var imidlertid ikke insulin nok til behandling af patienterne med sukkersyge både på III. afdeling og på II. afdeling. Derfor gav lægerne på II. afdeling sig drevet af den bitre nød til at fremstille et præparat, diasulin, med samme virkning som insulin. I 1923 offentliggjorde overlæge Bing og min far en afhandling om nogle erfaringer med behandlingen af sukkersyge med diasulin. I de samme år offentliggjorde Far og Erik Warburg forskellige artikler og afhandlinger om pernicios anæmi, der jo altid førte til døden, indtil Minot og Murphy i USA i 1926 indførte leverbehandling af sygdommen, hvad de i 1934 fik Nobelprisen for.

Det var for øvrigt, mens vi boede på Kommunehospitalet, at Far anskaffede familiens første skrivemaskine; det var en »Adler-maskine«. Jeg mener, at den kostede 200 kr, og det var jo mange penge dengang. Hver gang, vi havde besøg, blev den vist frem; en skrivemaskine var dengang endnu en sjældenhed. Det var en stor hjælp, at man nu kunne tage kopi af sine breve og ikke behøvede skrive dem møjsommeligt af i hånden.

Julen på Kommunehospitalet var noget ganske særligt. På hver af hospitalets gange stod der hele året en stor sparegris med rød sløjfe om halsen; den samlede ind til »Patienternes Jul«, for det er jo en af årets store begivenheder, men julen var måske ikke på Københavns Kommunes budget? Naturligvis blev så mange patienter som muligt udskrevet op til højtiden, og derved blev det muligt at inddrage en af de store sygestuer til »julestue«. Her samledes flere aftener i december sygeplejersker, lægefruer og

lægebørn for at klippe julestads og lave julekonfekt. Der skulle dels pyntes et stort juletræ til gangen, dels mindre juletræer til hver sygestue.

Juleaften gik overlægen og reservelægerne med deres koner og børn hele afdelingen igennem og ønskede glædelig jul. Der var sørget for en gave til hver patient. På mandsafdelingen fik nogle af patienterne hver en hat. Min far var en jul ude for den oplevelse at gense en af sine egne gamle hatte som julegave til en af patienterne. Det gik sådan til: Far købte vel engang hvert eller hvert andet år en blød hat hos Petitgas på Købmagergade, og hattenageren fik da Far – så vel som sine andre kunder – til at aflevere den gamle hat. Disse aflagte hatte blev så rensset, presset op og forsynet med nyt hattebånd og derpå skænket til Kommunehospitalet til juleuddelingen. Det var vemodigt for min far at gense sin gamle hat, for han hadede at få nyt tøj – også ny hat.

Al jordens herlighed har en ende – også vores tid på Reserve-lægegangen. Dr. Seedorff var blevet overlæge i Hillerød i januar 1923, og dr. Christoffersen allerede i januar 1922 på Frederiksberg Hospital, og deres lejligheder blev overtaget af barnløse læger. (Far var ikke blevet overlæge, og det blev han da heller aldrig). Da Seedorffs i januar 1923 var flyttet, fik vi lagt deres tidligere børneværelse til vores lejlighed, fordi den reservelæge, der nu flyttede ind, var enlig og ikke havde brug for det. Her fik vi nu spisestue, og vores gamle spisestue blev mit værelse. Men denne herlighed varede ikke ved. Københavns Kommune besluttede at indrette en røntgenafdeling på Reservelægegangen. (Det viste sig ved den lejlighed, at Kommunehospitalet var så solidt bygget, at murene kunne bære den blyarmering, der skulle afskærme den underliggende operationsgang fra røntgenstrålerne). Denne sikkert meget påkrævede nyindretning medførte, at vi blev flyttet til en 4-værelses lejlighed i en bygning, der lå i den anden ende af hospitalsgrunden, ned mod Østersøgade. Det passede ikke mine forældre, for værelserne i denne lejlighed var meget små.

Vi havde jo stadig det store flygel, mange reoler, de store spisestuemøbler og de store soveværelsemøbler. Soveværelset var så lille, så det var kun med største besvær, at mine forældres og mi-

ne to små brødres senge kunne få plads i det, så jeg blev forvist til en divan i spisestuen. Der var igen ingen mulighed for, at jeg kunne få mit eget værelse, hvad der ville sige, at når vi havde aftengæster, startede jeg min nattesøvn i Mors seng. Vi havde imidlertid nu vores eget køkken, hvad der var til stor glæde for min mor, der altid havde holdt af at lave mad og var god til det. Imidlertid savnede vi det store faste skab uden for vores soveværelse på Reservelægegangen, og hospitalsforvalteren satte derfor et meget stort hvidt klædeskab op i vores køkken, og det fik vi lov til at medtage, da vi flyttede fra hospitalet, og det var stadig i min mors eje, da hun døde i 1967.

I denne lejlighed havde vi eget WC og rindende vand i køkkenet (naturligvis kun koldt), men hvad jeg nød meget var, at der i gangen lige uden for spisestuen var en vask, hvor jeg i fred og ro kunne vaske mig morgen og aften. Der var derfra udsigt over Sortedamssøen, og jeg holdt meget af at stå og se på Irmas høne, der dengang som nu lagde æg, så snart det var blevet mørkt.

Da Reservelægegangen var blevet rømmet for reservelæger, måtte Københavns Kommune i gang med et nybyggeri, og der blev nu taget fat på en bygning med reservelægeboliger. Den fik indgang fra Østersøgade. Inden dette byggeri kunne gå i gang, skulle en gammel hestestald rives ned; den lå ud til Østersøgade som afslutning på Kommunehospitalets tredje gård, der kaldtes Rørholm. Inden man tog fat på nedrivningen af denne bygning, blev den tømt for gammelt hø, som jeg og den største af mine små brødre boltrede os i. Det var herligt; men så kom de voksne i tanker om, at dette hø måske var resterne af det hø, man under kole-raepidemien i 1853 havde benyttet i de vogne, der transporterede kolerapatienter og koleralign, og nu forestillede man sig, at der stadig kunne være kolerasmitte i høet. Jeg er i dag ikke så sikker på, at »de voksne« var så naive; måske ville de bare ikke have os til at sprede høet ud over hele Rørholm. Men det var nu alligevel spændende at komme kole-raepidemien så nær; den var, hvad vi godt vidste, årsagen til at Kommunehospitalet blev bygget.

1. august 1924 udløb Fars ansættelse som 1. reservelæge; han blev derefter assisterende prosektor ved patologisk afdeling og kunne derfor ikke længere bo på Kommunehospitalet, hvad jeg dog ikke var særlig ked af; legekammeraterne var jo alle flyttet,

og flere af mine skolekammerater, der på det tidspunkt betød meget i mit liv, boede på Østerbro, hvortil vi nu flyttede. Her fik vi en dejlig stor lejlighed, hvor der endelig var plads til vores møbler, men stadig ikke plads til, at jeg kunne få mit eget værelse.

Tre generationer i Nyhavn

Af Torben Holck Colding

Torben Holck Colding er født 1918 i København som søn af cand.polit., chef for Københavns Børneværn, R.E. Colding (1882-1963) og Alexandra Colding (1887- 1956). I 1926 flyttede familien fra Østerbro til Nyhavn, hvor de boede til 1936 sammen med Alexandra Coldings forældre, cand.polyt., lynledningsingeniør T.A. Colding (1849-1933) og hustru Anna Kirstine Sollohub (1850-1931). Torben Holck Colding er cand.jur. og dr.phil. i kunsthistorie og var formand for Ny Carlsbergfondets direktion til 1988, da han gik på pension.

Det har altid været min ambition at være ægte københavner, et produkt af den by, der strakte sig inden for voldene. Men det er en sandhed med modifikationer. Jeg kom ganske vist til verden i Løngangstræde på Dr. Esmanns klinik, men mit første barndoms-hjem lå i Kirsteinsgade nr. 7 på Østerbro. I 1924 blev jeg sat i Rosenvangskolen, hvor min tre år ældre broder gik, men to år efter - samtidig med at min broder kom i mellemskolen i »Efterslægten«- blev jeg flyttet til Øster Farimagsgades kommuneskole. Samme år flyttede mine forældre fra Østerbro til Nyhavn, og det er fra det tidspunkt, mine erindringer bliver sammenhængende og klare, da var jeg otte år.

Der skal først berettes om lejligheden i Nyhavn, dens indretning og møblering, derefter om dens beboere, deres livsstil og omgangskreds og tilsidst om den snævrere verden uden om dette centrum, sådan som den tegnede sig for mit barnlige blik.

Mine bedsteforældre, d.v.s. min moders far og mor, havde siden 1880erne boet på Frederiksberg. Men i 1926 følte de, at de var blevet gamle og skrøbelige, de havde ondt ved at klare sig med den fremmede hjælp, de kunne få, og tog imod deres datters og svigersøns tilbud om at flytte sammen med dem. Min bedstefader

var på det tidspunkt 77 år, min bedstemoder et år yngre. De lejede alle fire en stor gammeldags lejlighed, Toldbodgade 2, d.v.s. på hjørnet af Nyhavn og Toldbodgade. Det var et gammelt hus, bygget i det 18. århundrede, uden elevator, uden centralvarme, uden bad og uden spisekammer. Men sol var der i alle opholdsstuer, masser af sol, når den ellers skinnede, og en mageløs udsigt over havnen, til venstre mod Christianshavn, til højre mod Kongens Nytorv, og når man så lige frem, over hele Nyhavn. Kajen på begge sider af kanalen vrimlede af både, hvorfra der solgtes fisk, grøntsager, især kartofler, ost, æg og andre varer, der blev sejlet hertil fra landet.

Lejligheden bestod af fem værelser mod gaden, samt et værelse og køkken mod gården. Huslejen var 1750 kr. årligt, hvoraf mine bedsteforældre betalte deres del. De havde et stort soveværelse og en dagligstue. Møblerne her stammede fra deres bryllup i 1883 og var betrukket med rødt plyds. I stuens midte stod der et rundt bord, omgivet af stole, langs den ene væg stod min bedstemoders

Nyhavns solside 1949. Broen forbinder Holbergsgade med Toldbodgade, hvor Torben Holck Colding boede i hjørnehuset til højre, Toldbodgade 2. Stadsingeniørens direktorat.

Torben Holck Coldings
forældres dagligstue i
Toldbodgade 2, 1927.
Privateje.

sofa og på væggen overfor bedstefaders skrivebord. Det var de to gamles faste pladser, på stuens bagvæg stod et klaver, der blev flittigt brugt af bedstefader. Desuden var der to store reoler, hvis væsentligste indhold foruden noder var Københavns historie, personalhistorie, lidt skønlitteratur fra det 19. århundrede (Oehlschläger, Heiberg, Blicher, H.C. Andersen, Carl Ploug og Kaalund) samt bedstefaders dagbøger, ført hver dag fra 1. marts 1870, indeholdt i 17 ensartede bind.

Fra bedsteforældrenes dagligstue kom man ad en bred dør ind i lejlighedens største rum, mine forældres dagligstue, en hjørnestue med to fag vinduer mod Nyhavn og et mod Toldbodgade. Den var overvejende møbleret med mahognimøbler fra Christian d. 8's tid, betrukket med grønt reps, det var møbler de havde arvet fra deres bedsteforældre, som var døde omkring det tidspunkt, hvor de blev gift (1913).

Karakteristisk både for mine bedsteforældre og for mine forældre var, at de aldrig købte nyt bohave. De befandt sig bedst med de møbler og genstande, som var slidt af generationer før dem selv. Gik noget i stykker, hvad enten det drejede sig om møbler, dækketøj eller andet inventar, blev det ikke kastet bort, det blev klinket, limet, stoppet og ægvendt eller lappet. Derfor blev der med kortere mellemrum tilkaldt en stoppe- og lappedame for at

tage sig af alle reparationer, der kunne klares ved hjælp af nål og tråd.

I faders og moders dagligstue var både faders og moders skriveborde, en sofa med stole og bord, en chaiselong, moders syplads ved vinduet, der var hendes foretrukne sæde, og en kommode. Fra faders reol husker jeg især bøger af Kipling, Jack London, Hall Caine, Dickens og Bernhard Shaw.

Spisestuen, der vendte mod Toldbodgade, var møbleret med bord og buffet fra min oldefaders bolig på vandværket, en dragkiste som stammede fra min farfaders og farmoders hjem i Kjøng præstegård på Fyn, og et klaver, hvorpå min bror og jeg øvede os i klaverspil. Rækken af gadeværelser afsluttedes med et børneværelse på et tag. Gårdværelset var usselt og uden opfyrmingsmulighed. Det var mine forældres soveværelse.

Som hjælp i huset havde vi, så længe mine bedsteforældre levede, en kokkepige og en stuepige, kokkepigen boede i et lille værelse oven over vores lejlighed, stuepigen der ikke boede hos os, kom tidligt om morgenen og startede dagen med at lægge i kakkellovnen. Hun gik hjem om aftenen efter kl. ni at have serveret aftenthe for min bedstefader, lagt en varmedunk i hans seng og – som det hed i datidens sprog – tæppet af.

En alvorlig brist ved lejligheden – også set med datidens øjne – var, at der manglede spisekammer og badeværelse. Uden for køkkenvinduet på husets ydermur var ophængt et flueskab. Når man fjernede en bordplade i den del af køkkenbordet der lå foran vinduet, kunde man ved at strække sig og læne sig ud ad vinduet komme til flueskabet.

Både i børneværelset og i de to soveværelser var der servanter med porcelænsvandfad og kande samt en hvid emaillet spand til affaldsvand. I børneværelset havde vi en stor zinkbalje; en beholder, der blev fyldt med varmt vand, var ophængt på væggen, den endte i en bruseanordning, der kunne åbnes og lukkes. Da vi blev ældre, blev vi en gang om ugen sendt til badeanstalten »København« i Studiestræde.

Det var ikke problemløst for tre generationer at bo under samme tag. Alle parter måtte bringe deres offer. Min bedstefader var yderst konservativ og havde ingen forståelse for, at en ny tid hav-

Bedsteforældrene, Anna Kirstine og Torben Andreas Colding, i deres dagligstue i Toldbodgade 2. Foto 1927. Privateje.

de andre skikke, kunne ikke indse, at moderne skifter, sproget ændrer sig, og livsstilen forandres. Han kunne godt være utålmodig og irriteret og derved modtagelig for sine børnebørns smådrillerier. Han gik i Holmens kirke om søndagen for at høre provst Fenger, der var hans ven og klassekammerat, senere i Marmorkirken for at høre pastor Trier. Han ønskede at spise middag kl. 5, sådan som han havde gjort det i sin barndom på Københavns vandværk, men kunne dog gå med til at tidspunktet blev rykket til 5 1/2. Til gengæld skulle hans aftenanrettes præcis kl. 9. Han spiste ikke kartofler, men rugbrød (uden smør) til alle middagsretter, også til øllebrød, hvortil der altid efter hans ønske serveredes spegesild. Middagen skulle helst indledes med en forret, gerne grød, der andendagen kunne serveres som klatkager d.v.s. stegt i smør på en pande, eller sødsuppe, kærnemælksuppe med solbærsyltetøj eller varm mælk og tvebakker. Min mor var en udmærket kok, hun deltog altid selv i middagens tilberedning.

Hun holdt sig nøje ajour med nye opskrifter i dagens aviser. Hvis hun serverede en af disse nye retter, det kunne være ungarsk gulasch, lam i kål eller indbagt kalvetunge, sagde bedstefader uvægerligt »hvad kalder du det her, søster?«. (Søster kaldte min bedstefader, og kun han, min moder fra hun var barn).

Men det ville være et helt galt billede af livet i Toldbodgade, hvis man tillagde sådanne små uoverensstemmelser betydning. Der var nok af positive berøringspunkter – og nok af middagsretter, der blev højt værdsat af alle tre generationer. For eksempel kogt torsk med smørsauce og peberrod (bedstefader elskede hovedet) eller gule ærter med flæsk eller – ved festlige lejligheder – med sprængt and. Til torsken og til de gule ærter en snaps – hvis man var voksen. Eller oksestegen med søndagsside og mandags-side. En yndet vinterret var fyldt hvidkål, d.v.s. fyldt med fars, kogt en time i en stor gryde med vand. Efter kogningen blev gryden sat ned i hokassen, hvorfra den blev hentet dampende varmt op 4-5 timer senere til middagen og serveret med smeltet smør. En højt værdsat sommerret var grillerede lammehoveder med hjernesauce. Tilberedningen af denne ret tog moder en hel dag, men hun høstede til gengæld fra alle sider den største anerkendelse for sit arbejde. En søndag i marts måned var det utænkeligt at stenbider i gelé ikke figurerede på frokostbordet. Drinks og whisky skænkedes aldrig. Vin kun ved større selskabelige sammenkomster. Til middagen en karaffel med koldt vand. Øl var ikke en drik, der blev drukket meget i mit hjem. Jeg tror, moder syntes det var simpelt at drikke øl. Det kunne hænde, at min fader drak et glas øl til en søndags-frokost. Til daglig fik vi altid the til frokost. Øl blev aldrig drukket i utide, ingen uden flyttemænd blev budt på en øl.

Den af de tre generationer, der havde størst udbytte af fællesskabet, var vistnok børnene. For os var det en stor berigelse at lære vore bedsteforældre så godt at kende. De åbnede en udsigt langt tilbage i slægten og historien. Meget fik en sammenhæng, som vi uden dem aldrig havde anet. Der var altid selskab at hente, altid en tålmodig bedstemoder som havde ubegrænset tid til at høre på eller – som hun kaldte det – til en passiar. På grund af ledegigt var hun ikke mere i stand til at gå alene, end ikke omkring i stuerne. Hun var altid at finde i sit sofa hjørne, travlt be-

J. Chr. Andersens ostehandel over gården i Vimmelskaftet 41. Elfelt foto 1935. Københavns Bymuseum.

skæftiget med at hække et stort sengetæppe til hele familien. At hække var den eneste bevægelse, der ikke forårsagede hende ulidelig smerte.

Bedstefader var mere omkringfarende. Var han hjemme, sad han ved sit skrivebord, ved siden af ham stod hans stivede manchetter, som han med en særlig bevægelse rystede på plads under jakkeærmerne, når han rejste sig. Han havde endnu ikke opgivet sin gerning som lynledningsingeniør. Med korte mellemrum kom hans assistent og senere kompagnon (Bernhard E. Sandersen, der 1928 overtog firmaet »Colding & Sandersen«) til en konference. Men ellers tilbragte han ofte formiddagen på Rigsarkivet eller Landsarkivet med slægtshistoriske studier. Han spadserede meget på gaden med sin stok, uden handsker, åbentstående frakke og lorgnetterne dinglede foran i en snor om halsen. Der var visse varer, det påhvilede ham at indkøbe og altid hos de samme handlende, det kunne ikke falde ham ind at skifte leverandør; cream crackers hos Bockelund på Højbro Plads, pølse, grisætær

og lignende hos Soldaten (d.v.s. Soldath på Amagertorv), ost hos Oste-Andersen over gården i Vimmelskaftet, surbrød hos Rubow over for Helliggejst, the hos Perch i Kronprinsensgade og lageagurker hos Trier i Pilestræde. En gang om ugen gik han i Sparekassen i Niels Hemmingsensgade for at hæve penge, som han altid ønskede at få udbetalt i 5 krone-sedler, andre beløbsstørrelser godtog han ikke.

Ved terminstid klippede han kuponer i sparekassens boks, assisteret af et af sine børnebørn, der hermed indviedes i storkapitalismens mysterier. Barnet håndterede efter hans anvisning saksen ved kuponernes fraklipning. Bagefter trakterede han med the og kager hos La Glace i Skoubogade. Aftenerne tilbragte han oftest hjemme i sin egen stue, men der var dog to jævnligt tilbagevendende udflugter, han passede, den ene var møderne i Oldskriftselskabet, hvoraf han var medlem, den anden var musikafiteterne i Frederiksberg kammarmusikforening. Der var han i reglen ledsaget af sit ældste barnebarn og altid i den ene hånd en mappe, hvori han havde partitur, i den anden hånd en med hank forsynet læderpude til at sidde på under koncerten.

Vist var bedstefader upraktisk og gammeldags, men som ingeniør var han på teknikkens vegne interesseret i moderne opfindelser, der netop i de år forandrede vor hverdag. Det var ham, der forærede moder hendes første støvsuger. En dag i 1928 konstruerede han og ingeniør Sandersen sammen en krystalradio i en gammel cigarkasse. Den tjente os godt igennem lang tid. Min forskrækkelse var stor, da jeg første gang siddende i stuen med telefonerne for ørerne hørte radioen spille. Jeg var overbevist om, at hele verden kunne høre hver en lyd, jeg frembragte. Min sunde fornuft sagde mig, at når jeg kunne høre dem, der optrådte i radioen, kunne de også høre mig.

Bedstefader var en vanskelig og elskelig person, en særting, hvis mage man skal lede længe efter. Han elskede systematik og statistik, ville sætte tal på alt og måle alting op. Han samlede frimærker, laksegl og mønter, han samlede minder om slægten og viden om personalhistorie, også om andre end slægtens medlemmer. Han var fuldstændig usnobbet og altid positivt indstillet over for alle fænomener og personer, han mødte på sin vej. Han var pinligt ærlig og ordentlig indtil det pedantiske. Han kendte

Torben Andreas Colding og barnebarnet Torben Holck Colding på Strøget ved Helligåndskirken. Foto 1930. Privateje.

ikke til forstillelse og rænker og talte aldrig et ondt ord om nogen, for ondskab lå helt uden for hans forestillingsverden. Han var en hædersmand i ordets bedste betydning. Han var et levn fra en forlængst svunden tid, som han gerne talte om. Og han talte i et sprog, som nok var brugeligt på Hostrups tid, men siden ikke brugt og allerede i min barndom næppe forståeligt uden for familiens snævre kreds. Når jeg spurgte ham, hvad klokken var, og han svarede »den er tre kvarter på fire« vidste jeg aldrig, om han mente, at den var kvart i fire eller kvart i fem. Ud fra en logisk fortolkning af ordene syntes jeg det kunne betyde begge dele. Han sagde *inte* i stedet for *ikke*, og *jeg kante* i stedet for *jeg kan ikke*, *mansketter* i stedet for *manchetter*, *kalosker* i stedet for *galoscher*, *pettersilje* i stedet for *persille*, *bojer* og *Køje* i stedet for *bøger* og *Køge*. Han gik aldrig til frisør, men til *hårskærer*, og han kørte i *droske*, når vi andre tog en taxa. Denne mand kom jeg til at se op til og lærte meget af.

Farfader var indtil 1917 præst i Kjøng på Fyn, både han og farmoder var døde på det tidspunkt, vi flyttede til Toldbodgade. Farfader og bedstefader var fætre, fader titulerede derfor – som han altid havde gjort det – med rette bedstefader for onkel Torben og

Kontorchef, senere direktør for Børneværnet i Københavns kommune, cand. polit. Rudolph Emil Colding. Foto 1927. Privateje.

bedstemoder tante Anna. Fader blev student fra Odense Katedralskole i 1902 og kom derefter til København, hvor han studerede, og hvor han nød stor gæstfrihed hos den københavnske del af sin familie, deriblandt hos sine senere svigerforældre.

Da jeg var barn, syntes jeg, at faders sind havde to forskellige sider, den ene side var mild, næsten poetisk, den anden myndig, næsten streng. Fader havde megen sans for naturen og var en stor blomsterven. Det mærkedes om sommeren ved, at han dagen igennem var beskæftiget i sin have, der lå i Nærum omkring vort sommerhus. Han gravede, anlagde bede, beskar, gødede og

kendte alle sine blomsters latinske navne. Om vinteren passede han floraen i husets vindueskarme. Der var pletter med blomstrende vækster og stiklinger både foroven og forneden. Når vinduerne skulle pudses, kunne kun han selv flytte blomsterne frem og tilbage. Efter et nøje studium af efterårets frøkataloger købte han hvert år hyacintløg til drivning i sine smukke gamle Holmegaard glas, først i et mørkt skab på loftet, senere når rødderne var udvokset, med hætte i vindueskarmen. Han var en mester i at sætte blomster i vand og tog sig altid personligt af denne opgave. Også på sit kontor på rådhuset havde han blomsterpletter i større tal, bl.a. en gang en Nattens Dronning af udsædvanlig pragt.

Fader gav sig gerne af med os, han havde hele familien med, når han om sommeren var på tjenesterejse i de danske provinser.

Han kørte da omkring i en Københavns kommune tilhørende åben Ford-T, der startede ved hjælp af et håndsving foran køleren og havde manuel betjening af afviservinger og vinduesvisker. Han talte med os og læste højt om aftenen, og han fortalte gerne og meget levende om sin barndom på landet. Da vi blev ældre, læste han latin med os, et sprog hvori han stadig havde stor færdighed, og som han ikke tolererede, at vi sjuskede med. Hvis vi troede, at vi hos ham kunne anke en afgørelse, moder havde trufet, og som vi måske syntes var uretfærdig, så troede vi fejl. Fader og moder stod altid på samme linje. Last og brast.

Fader var dybt engageret i sit arbejde med socialforsorg i København. Han forlod hjemmet kl. ca. 8.30 om morgenen, spadserede til rådhuset og vendte tilbage kl. ca. 17.30. Det hændte, at min broder og jeg hentede ham på rådhuset. Vi kunne da ikke undgå at mærke den respekt, der omgav ham fra hans medarbejderes side.

Vi fik under disse besøg indtryk af den store bygnings særlige atmosfære, de mange smukke bygningsdetaljer, møblerne, håndvaskene og messingvandhanerne, alting formgivet med stor konsekvens, de imponerende trapper, og elevatorer, der på mystisk vis stadig var i gang, og som man derfor måtte springe på i farten. Det var mit højeste ønske at prøve en sådan elevator, men det var strengt forbudt og lykkedes mig derfor aldrig.

Fader var ikke naiv som bedstefader, men kritisk af indstilling indtil bedre kendskab til forholdene eller personerne havde besejret hans skepticisme. Han var tolerant og en beskeden natur med visse asketiske træk. Han havde ingen trang til luksus og ekstravagancer, han var sparsommelig, men ikke påholdende.

På det punkt var moder anderledes. Hun holdt af god mad og var ikke bange for at ofre tid og penge på at tilberede den. Hun var mere behersket af sine følelser end fader. Hun havde både humor og varme. Hendes omsorg for sine to drenge var uden grænser, og hendes ængstelse for, at der skulle ske dem fortræd, var bundløs. Var man syg, veg hun ikke fra ens leje. Jeg lå i disse år flere gange på hospitalet og blev opereret. Vågnede jeg om natten op fra min bedøvelse et kort øjeblik, var det første, jeg så: moder, og det første, jeg hørte: lyden af hendes strikkepinde. Hun vågnede natten igennem. – Det var forbudt min broder og mig, når

vi var alene, at gå på »Nyhavnssiden« også kaldet den uartige side. Vi skulle gå på »Charlottenborgsiden«, et påbud vi dog ofte overtrådte. Kom vi – også da vi var blevet ældre, ja selv som studenter – hjem sent om aftenen eller hen på de små timer, var det sikkert, at vi kunne se en hvid skygge i hjørnevinduet i dagligstuen. Det var moder i sin hvide natkjole, der spejdede efter os. Når hun havde set os, skyndte hun sig ind i seng, og når vi kom op i lejligheden, lod hun, som om hun sov.

Moder tog ikke sine huslige opgaver let. Skønt hun i disse år havde en del hjælp i huset, var hun med overalt. Den dag, der var storvask, opholdt hun sig dagen igennem i vaskerummet. Der blev fyret op under den store vaskekedel, tunge kurve blev slæbt hid og did, mens vaskekonen skrubbete tøjet på det bølgeformede vaskebræt; tøjet blev skyllet med blånelse, vridemaskinen blev betjent af moder og vaskekonen sammen, og tøjet blev ophængt på tørreloftet i husets allerøverste tagrum op ad en stejl hønsestige. Dagen efter blev det taget ned i klædekurvene, »trukket« og lagt sammen i spisestuen, alt sammen med moder som drivende kraft.

Hvert år nedlagde hun sild i en stor tønde under pres af to tunge brosten. Sildene spredte en herlig krydret duft på loftet næsten som i en islandsk købmandsbutik og toges ned i mindre portioner til udvanding. Loftet var også opbevaringssted for kartofler, der indkøbtes i store portioner (50 kg for 5 kr, frit opbåret fra pakkebådene i Nyhavn). De skulle med passende mellemrum efterses og afpilles for spirer. Om efteråret blev der syltet bær fra haven samt asier og agurker og lavet orangemarmelade og pickles. Ved juletid blev der indkøbt et grisehoved og lavet sylte, der blev lavet leverpostej, kogt saltkød og diverse andre retter, og der blev bagt kager.

Ved siden af al denne mod den nærmeste familie rettede aktivitet afså moder også tid til at gøre noget for fjernere slægtninge, der var ensomme eller havde behov for hjælp. Min bedstemoder havde flere ugifte søstre. En af dem, moster Sara (Sara Sollohub (1856-1951), oversygeplejerske på Kommunehospitalet), lagde især beslag på moder, men betalte ikke altid hjælpen tilbage med tilsvarende venlighed, hvad der for øvrigt ingenlunde mindskede min moders omsorg for hende.

Alexandra Colding i Tivoli med sønnerne Fritz og i midten Torben. Foto 1928. Privateje.

Men familieforpligtelserne var ikke slut hermed, også overfor de døde var der forpligtelser. En gang årligt omkring begyndelsen af december blev en dag tilbragt på Assistens og på Vestre kirkegård med grandækning af familiens forskellige gravsteder.

Moders helbred var ikke stærkt. Lige fra sin ungdom var hun plaget af dårlige nyrer, nyregrus, nyresten og nyrebækkenbetændelse. Tit lå hun på hospitalet, og så fik vi for alvor at mærke, hvilken betydningsfuld rolle hun havde i hjemmet. Så var det dobbelt rart at have en bedstemoder i nærheden. I disse perioder fik vi serveret vores eftermiddagsmad af stuepigen og benyttede i øvrigt tiden til mange gale streger, som ikke ville have faldet os ind, hvis moder havde været der. Engang havde jeg fundet på en meget morsom leg, til hvilken jeg havde anskaffet mig en flaske sprit og en æske tændstikker. Spritten blev i mindre portioner hældt ud på børneværelsets linoleumsgulv og antændt. Gulvet i

det gamle hus var meget skråt og hældede ind mod stuens midte – heldigvis væk fra gardinerne. Det var forfærdelig sjovt at se flammerne flyde rundt på gulvet og slikke op i luften. En dag på vejen hjem fra skole havde jeg fået en god ide og var så ivrig efter at få iværksat den, at jeg smed frakke og hat på min seng, fandt en pincet og et stykke vat, som jeg gennemvædede med sprit og antændte. I samme øjeblik hørte jeg pigen komme med en bakke med eftermiddagsmaden. Jeg blev så befippet, at jeg kastede pincetten med det brændende vat på sengen. For at legen ikke skulle blive opdaget, lagde jeg hatten over det lille bål. Stor var min ærgrelse, da pigen var gået, og jeg ilede hen for at genoptage legen, ved at konstatere, at bålet var kvalt, så jeg var nødt til at ofre en ny tændstik. Det viste sig, at ilden havde brændt et hul i sengetæppet, inden den var slukket. For at det ikke skulle røbe mig, klippede jeg alle de brændte dele af og påstod senere, at hullet skyldtes slid.

Min broder og jeg deltog altid i familielivet som jævnbyrdige med de voksne. Vi blev ikke holdt uden for nogen samtale men kunne give vores mening til kende på lige fod med de øvrige tilstedeværende. Vi hørte aldrig bemærkninger om, at vi var for små til at tale med om det ene eller det andet. Men der var tabuer, emner der aldrig blev berørt, uanset at vi blev ældre og mere modne, og som de voksne heller ikke talte om. Det var først og fremmest politik. Faders humanistiske indstilling forbød ham at pådutte os noget livssyn og først i hans allersidste leveår, da han var op mod 80 år, fandt jeg ud af, hvor han havde placeret sin stemme på valgtagene. Der diskuteredes lige så lidt religion, men man respekterede andres religiøse standpunkt, selvom det var anderledes; og blasfemier var ikke tålt. Enhver hentydning til funktioner under bæltstedet var tabu, mine bedsteforældre sagde »et vist sted« om det samme rum, som mine forældre kaldte wc. Ordet toilet, udtalt efter bogstavet var simpelt, udtaltes det på fransk, var det affekteret, derfor under alle omstændigheder ubrugeligt. Der var ikke noget, der hed »at tisse« eller at lave »bæ«, det hed: at »lave a« og at »trykke«. At tale om sex var absolut forbudt. Der blev ikke givet oplysning om seksuelle forhold og aldrig sagt en tvetydig morsomhed.

Torben Holck Colding
malet 1928 af Ingeborg
Tvede. Privateje.

Lektielæsning passede jeg ikke med større interesse. Min broder elskede at læse og var stærkt optaget af sine børnebøger, Fleming-bøgerne, Tarzan-bøgerne, Onkel Toms hytte, Greven af Monte Christo o.s.v. Dem læste jeg aldrig. Jeg var meget jaloux på ham, fordi han læste i stedet for at beskæftige sig med mig. Jeg brød mig slet ikke om at læse, og var ikke helt lille, da jeg læste den første bog. Den hed »Duftende vår«, og jeg fandt den blandt min moders bøger. Den var lille og tynd og med ret lidt tekst på hver side. Den næste var »Hjortens flugt«. I stedet for at lege og læse så skrev jeg. Jeg elskede at skrive. Bare det at forme bogstaver. Jeg skrev romaner og noveller og digte, sludder og vrøvl, der hobede sig op i min skrivebordsskuffe. En anden beskæftigelse, der sysselsatte mig meget i min barndom, var at tegne og male. Jeg havde en dag kopieret et ældre farvelitografi, der forstillede det stykke af Københavns vold, hvor vandværkets terrain lå, og hvor min oldefader havde haft sin have. Bedstefaders glæde over at jeg havde valgt dette motiv var stor. Han belønnede mig på stående fod ved at gå til Petersen i hvælvingen og købe nogle meget fine farveblanter til mig, en gave han snart efter fulgte op

med oliefarver, malerkasse og staffeli. Ved dette udstyr tilbragte jeg resten af min barndom og hele min ungdom mange gode og lærerige stunder. Jeg blev yderligere bestyrket i denne interesse ved en dame, der boede på kvisten over os i Toldbodgade, malerinden Ingeborg Tvede, den eneste i huset som vi kendte noget til. Hun var elskelig og verdensfjern, og moder hjalp hende med praktiske råd og håndsregninger, jeg fik mangan hyggelig snak oppe i hendes stue, mest om kunst, og hun malede i 1928 mit portræt, som hun forærede mine forældre. Jeg holdt først op med at udøve malerkunsten, da jeg på grund af øget kunstnerisk indsigt opdagede, at jeg ikke havde talent.

Mange af dagligdagens begivenheder kunne med fordel opleves fra lejlighedens vinduer. Det vældige liv af paketbåde på kanalen, trafikken over broen og på gaden, mest af lastvogne med varer til skibene på Kvæsthusbroen og i Havnegade, strømmen af mennesker på fortovet, sømænd og havnearbejdere, gadens originaler, der skældte ud og tossede omkring. To betjente var dengang på uafbrudt patrulje i Nyhavn. De tog vare på de folk, der var så berusede, at de ikke kunne klare sig selv, og kom ikke sjældent i slagsmål med dem. Alt det var hverdagskost. Af og til faldt nogen i vandet, det skete også, at en chauffør i en bil, der kørte ad Kvæsthusgade en fugtig vinteraften, hvor lygterne spejlede sig både i gade og vand, troede, at han befandt sig ud for Nyhavnsbroen og kørte bilen direkte ud i vandet. Det var spændende at følge redningsaktionen, stående i hjemmets trygge atmosfære. Den største oplevelse fra vinduerne var den store Havnestrejke i begyndelsen af 1930'erne. Lastvognene holdt i lange køer og ventede forgæves på at blive losset, vrede, strejkende arbejdere demonstrerede deres uvilje mod chaufførerne og mod samfundsordenen. De løsnede brosten og byggede barrikader af dem, og af hvad de kunne samle på gaden. Og pludselig kom det beredne politi farende fra Toldbodgade mod broen med politihjelme og dragne knipler. Havnearbejderne væltede cykler ind mellem hestenes ben. Hestene blev bange og kunne hverken komme frem eller tilbage. Betjentene slog fra sig. Det blev nogle meget dramatiske timer. Den næste dag i dansktimen afbrød vores lærer, som i forvejen vidste, hvor jeg boede, undervisningen og sagde: »I dag vil vi ikke gennemgå lektierne. Nu

Udsigt over Nyhavn mod Kongens Nytorv fra hjørneejendommen Toldbodgade 2. Foto 1927. Privateje.

skal Torben fortælle om sine oplevelser fra strejken«. Den dag var jeg dagens mand.

Det hørte med til den gode opdragelse, som mine forældre ønskede at give deres børn, at de skulle lære at spille klaver og lære at danse. Med begge dele havde jeg ringe fremgang. Min første spillelærerinde fik jeg endnu før vi flyttede til Toldbodgade. Hun hed Fru Rump og boede i Kirsteinsgade lige over for os. Hun sagde, at hun blev mere træt af en spilletime med mig end ti med andre elever. Det varede ikke så længe, før undervisningen holdt op, hvad jeg ikke beklagede. To gange senere mens vi boede i Toldbodgade blev undervisningen genoptaget med forskellige lærerinder, men det gik ikke meget bedre. Jeg kunne godt lide musik, men jeg kunne ikke fordrage etuder og skalaer. På samme måde med dansen, jeg kunne godt lide piger, men ikke fordrage at danse med dem. Undervisningen foregik i Studiestræde over

for Studenterforeningen hos Kgl. balletmester Hans Beck, hos hvem også min moder 40 år tidligere havde gået til dans. Moder fulgte og overværede ligesom de øvrige mødre fra et ophøjet tilskuerpodie hele forløbet af dansetimen. Drengene sad på en lang bænk langs væggen til venstre, iført matrostøj med korte bukser og laksko. Pigerne med svingende fletninger og pastelfarvede kjoler sad på en tilsvarende bænk overfor. I salens fjerneste ende spillede en yngre dame ufølsomt flygel. Midt på gulvet demonstrerede Hans Beck, iført smoking og med hænderne holdende op i frakkeskøderne, hvordan man skulle føre sig frem. På dette punkt havde jeg allerede forlængst tabt tråden og sad i egne tanker. Beck gjorde tegn til at drengene skulle inklinere for pigerne, men da jeg var faldet i dybe staver, kom jeg hver gang for sent til en rimelig dansepartner. Partneren blev oftest Fru Beck, der vistnok før århundredeskiftet havde været balletdanser, men som ikke mere var inspirerende. Beck var en mester i for alles blikke at gøre nar ad enhver, der ikke til fuldkommenhed kunne følge hans intentioner, og jeg var et taknemmeligt offer.

Moders ambitioner på børnenes vegne var stor. På nogle punkter måtte hun resignere, på andre punkter førte hun sin vilje igennem til sejr. Selvfølgelig skulle et par raske drenge kunne køre på cykel. For min broder, der både spillede flinkt klaver og var en ihærdig danser, gik det af sig selv med cyklingen. Han lærte det på et par sommerdage med klodser på pedalerne for at kunne nå dem. Men for hans broder gik det ikke så nemt, måske fordi jeg havde fået den forrykte og halsstarrige ide, at jeg *ikke ville* køre på cykel. Jeg bad til Vorherre om at blive fri, men han hørte mig ikke. Til sidst blev jeg indmeldt i en cykelskole. Det var i 1928 på Rosenborg eksercerplads, der den gang ikke – som nu – var åben ud mod Gothersgade, men lukket af den gamle Brøndanstalt, der strakte sig langs hele forløbet mellem eksercerpladsen og gaden.

Derinde på pladsen havde et par sergenter en lille ekstra fortjeneste ved at lære folk at køre på cykel. De dage jeg besøgte skolen under ledsagelse af min moder, besøgte den af fire elever: Overrabiner Moses Friediger, hans kone og hans søn. Overrabineren var en statelig herre i sort diplomatfrakke og stort sort fuldskæg. Han fortalte, at han på grund af skægget ofte blev forvekslet med

Stauning, og at vagtposterne på Amalienborg en gang havde præsenteret gevær, da han kom forbi. Hans kone, Frida, var lille og meget tyk, sønnen Arthur var omkring min alder. Vi fik en læderrem spændt omkring maven, men her begyndte straks vanskelighederne, for der var ingen rem stor nok til at spænde om fru Friediger. Hun begyndte alligevel på uddannelsen, men blev hurtigt diskvalificeret. Vi andre tre fortsatte, sergenten løftede os op på cyklen, holdt fast i læderremmen og løb, alt hvad han kunne, eksercerpladsen rundt med os efter tur uden at slippe sit tag. Det var kosteligt at se den guldrillede overrabiner med strittende skæg og vildt flagrende frakkeskøder sprinte banen rundt skarpt forfulgt af en underofficer. Jeg tror, at i alt fald Arthur blev udlært cyklist. Jeg nåede også langt, men ikke at stå på ved egen hjælp. Først da moder om sommeren truede med at inddrage middagsmaden, hvis jeg ikke fik det lært, lykkedes det. Men jeg blev aldrig nogen stabil cyklist.

Min broder og jeg kendte ikke til at lege udendørs, når vi ikke - som om sommeren - var på landet. Det forbød allerede vor lejligheds beliggenhed i det barske miljø. Vores gård havde indgang i Nyhavn 49, den var lille, mørk og uhumsk med skraldespande og en slet holdt retirade.

Der var to store udendørs attraktioner. Den ene var en sejltur til Christianshavns Torv med en lille grøn motorbåd, der gik hvert kvarter eller tyvende minut fra Kongens Nytorv. Hvis man skulle med båden, behøvede man bare, i det øjeblik man så den starte fra Kongens Nytorv, at gå ned ad trappen. Den havde sit første stop ved Nyhavnsbroen lige neden for vore vinduer. Senere standsede den ved Havnegade, før den krydsede havneløbet mod Bodenhoffs Plads. På dette sted kunne man godt komme ud for en veritabel vippetur, hvis man passerede i kølvandet på en af de store passagerbåde eller fragtskibe, der havde kajplads i Havnegade eller på den anden side af broerne. Vi benyttede især båden, når vi - som ofte skete - besøgte vores faster, der boede i Svinget på Amager. Fodturen fra Christianshavns Torv dertil var meget overkommelig, og hele turen fra Toldbodgade til Svinget blev en fornøjelse i sig selv.

Den anden udendørs attraktion var Langelinje. Denne udflugt, som oftest gjordes sammen med fader, kunne efter borgerskabets

uskrevne love kun foretages en gang om ugen og kun indenfor et ganske bestemt kortere tidsrum: søndag formiddag mellem kirketidens ophør og frokost, dvs. fra kl. ca 11 til kl. ca 1. Alt andet var vulgært og upassende, undtagen Store Bededagsaften eller på smukke sommeraftener, hvor der gjaldt andre regler. Til gengæld på det rigtige tidspunkt, søndag formiddag, mødte man »hele København«. Det smukke panorama og den herlige havduft havde man hele tiden, men den særlige festivitas kun denne ene formiddag om ugen. »Efter kirketid« betød ikke nødvendigvis, at man skulle have været i kirke, vi gik af og til i kirke (»vi« vil sige fader, sjældnere moder, der på det tidspunkt forberedte søndagsfrokosten, min broder og jeg). Fader holdt på at gå i kirke i hvert fald første søndag i advent, juleaften og nytårsdag. Jeg tilbragte gerne tiden, mens der blev prædikeret, med at undersøge i salmebogens registre, hvem der havde skrevet salmerne og forfatterens levneddata, og fik efterhånden et ganske omfattende kendskab til salmelitteraturen.

Hospitalsophold hørte desværre næsten til hverdagen. Min fader og min broder var aldrig syge, moder og jeg lå ofte på hospitalet, og da altid på kommunehospitalets 5. afdeling under overlæge P.N. Hansen, en fornemt udseende herre, der udtalte sit navn med nasal elegance og førte sig på stuegang som en konge. Stuerne på Kommunehospitalet var store med plads til 16 senge hver. Når stuegangen begyndte, lød en skarp klokke over hele afdelingen. Der opstod røre og nervøsitet grænsende til panik både blandt sygeplejerskerne og patienterne. Folk søgte til deres pladser næsten som mange år senere under en luftalarm. Omsider holdt overlægen sit indtog, omgivet af en sværm af hvide kitler, reservelæger, kandidater, plejemoder og sygeplejersker. Min familie havde en særlig indfaldsvinkel til denne mand. Som ganske ung medicinsk student var han kommet til København, hvor nogle familier havde taget sig lidt af ham og givet ham middagsmad, deriblandt mine bedsteforældre. Senere, da han var blevet kandidat, havde min bedstefader ansat ham som sin huslæge, hvilken ansættelse varede ved nogle år. Alt det sikrede nu hele familien en særlig opmærksom behandling af den ellers noget distante overlæge. For bedstefader var det aldrig gået op, at den medicin-

Langeliniepavillonen 1938. Pavillonen blev bygget efter tegning af Fritz Koch i 1902, men ødelagdes ved schalburgtage i 1944. Stadsingeniørens direktorat.

ske student i de mellemliggende år var blevet en meget fin mand, han titulerede ham stadig »Lille De«.

Første gang jeg blev indlagt var i 1926, da jeg var otte år. Diagnosen var blindtarmsbetændelse, men jeg blev ikke opereret. Anden gang var det følgende år. Jeg havde på min fødselsdag haft nogle klassekammerater på besøg. Det havde været temmelig rædsomt, for drengene havde været udisciplinerede og drilagtige. På et tidspunkt hoppede den ene op på mit skød, da jeg sad uforberedt på en sofa. Det gjorde forfærdeligt ondt. Dagen efter fik jeg en nyreblødning, med det resultat, at jeg atter blev indlagt. Så varede det indtil august 1931 før jeg for 3. gang kom på Kommunehospitalet, denne gang midt om natten. Jeg kom straks på operationsbordet og blev opereret for blindtarms- og bughindebetændelse af daværende reservelæge Dahl Iversen. Han bad mig efter at have givet mig ætermasken for ansigtet om at tælle så langt, jeg kunne. Da jeg ikke orkede mere, hørte jeg ham sige »Nu kan vi vist godt begynde«. Jeg blev stiv af skræk, men var be-

vidstløs i næste øjeblik. Den følgende nat var et mareridt. Idelige opkastninger, der gav voldsomme smerter i operationssåret. Dertil kom at $\frac{1}{2}$ l saltvand i nattens løb blev indpumpet i mit ene lår, hvad der forårsagede stærke spændinger i den spinkle krop. Senere har jeg gennemgået langt mere gennemgribende operationer, der har været følt som legeværk i forhold til denne. Jeg har ved sådanne lejligheder glædet mig over lægevidenskabens kolossale fremskridt i de forløbne 60 år.

Jeg har i det foregående prøvet at give et billede af dagliglivet i vort hjem i Toldbodgade og hverdagens oplevelser, men livet havde flere nuancer. Der var landlivet om sommeren, der var rejser i provinsen. Til udlandet rejste hverken børn eller forældre af vores omgangskreds, dengang med ganske enkelte undtagelser. Der var ophold hos slægtninge uden for København, men alt dette ligger uden for denne fremstillings rammer.

Og så var der festlighederne i hjemmet i byen, små mere eller mindre improviserede sammenkomster, eftermiddagstheer, middagsselskaber, fødselsdage og juleaften. Omgangskredsen bestod næsten udelukkende af familie, der jo var fælles for mine forældre. Derudover en ganske lille kreds af venner, der alle udmærkede sig ved at have været venner med den ene eller den anden af mine forældre eller bedsteforældre fra deres tidligste ungdom.

Det er som om – og det gjaldt begge generationer – de havde standset for tilgangen – lukket ringen om hjemmet. Det var ikke, fordi de ikke lærte nye mennesker at kende, men de tog dem ikke til sig som venner, de lukkede dem ikke ind i omgangskredsen.

Mine bedsteforældres venner var for en stor del døde, da de flyttede sammen med os. Det gjaldt to af bedstefaders bedste venner, der havde kendt ham fra barndommen, skuespiller Axel Madsen (1850-1926, skuespiller ved Det kgl. Teater) og cand. philol. Peter Knudsen (1850-1928, skoleinspektør ved Østre Borgerdyd). Endnu levede en snurrig gammel ungkarl Julius Frost (1856-1935, grosserer, formd. for Børsens Voldgiftsret), der havde været korngrosserer i sine velmagts dage. Han så hvert øjeblik på sit lommeur uden at lægge mærke til, hvad klokken var, og sagde hen for sig selv, samtidig med at han lagde uret tilbage i vestelommen: »såså såså, nånå nånå«.

Min bedstemoder havde to veninder, som hun havde kendt fra 1870, og som kom til at spille en stor rolle i vort hjem. Det var søstrene Augusta og Ida Willumsen, der var døtre af en af Danmarks første daguerreotypister, Niels Willumsen (1812-1870), der havde efterladt dem en lille formue. Den var imidlertid forsvundet ret hurtigt, takket være en mindre hæderlig sagfører. Siden havde de ernæret sig ved at brodere kunstfærdige navnetræk, og deri var de sande mestre. De broderede navne på udstyr for det velhavende borgerskabs døtre, de broderede for Kongehuset, og de udstillede på kunstindustriudstillinger i København. Men de levede i største beskedenhed i et miljø, der hørte en fjern fortid til. De gik endnu mere gammeldags klædt end min bedstemoder. At deres folderige skørter nåede gulvet, var der intet mærkeligt i. Men skørterne havde et skjult hejseværk, forbundet med en lille lidse i taljen, hvorved de kunne hale nederdelen så langt op, når de gik udendørs, at den ikke berørte gaden. Omvendt, så snart de kom indendørs i entreen, løsnede de hejseværket, så nederdelen behørigt strejfede gulvet. I skørterne var dybe usynlige lommer, hvorfra de kunne hente lommetørklæder, håndarbejde, forstørrelsesglas, portemonnæer og et væld af blyanter, som de medbragte for at få spidset på et vidunder af en gammel blyantspidse-maskine, som min bedstefader ejede. Spidse blyanter behøvede de for at kunne fortegne de slyngede navnemogrammer, de syede.

I frøknerne Willumsens stuer var intet forandret siden deres forældres død. De tilberedte stadig deres mad i kobbergryder og skurede deres gulve med en børste, liggende på gulvet på alle fire. Hvert år fejrede de deres fødselsdage med eftermiddagschokolade af smukke håndmalede kopper med rig forgyldning af Kgl. porcelæn fra 1840'erne. Ved de lejligheder deltog min broder og jeg i festligheden sammen med vores moder. Om vi fik fødselsdagsbarnet at se, var usikkert. De to søstre skiftedes nemlig til at have uge. Havde man uge, gik det frem for alt andet, så blev man i køkkenet og lavede chokolade, piskede flødeskum, serverede og vaskede op, uanset om man havde fødselsdag.

Frøknerne Willumsen kom hos os hver 14. dag til eftermiddagsthe og middag. Augusta og bedstefader spillede firhændigt så snart theen var drukket og indtil middagen og igen efter kaffen til

Omkring bordet i Torben Andreas Coldings stue ses fra venstre mester Sara, Augusta Willumsen, Colding selv, Ida Willumsen og mester Marie . Foto ca. 1932. Privateje.

kl. 9. Så gik de hjem. Repertoiret var Haydn, Mozart, Beethoven, Schubert og Weber (bedstefader stod fjendsk overfor Wagner, Richard Strauss og Carl Nielsen). Imens tonerne lød, hyggede Ida og bedstemoder sig med hinanden og deres håndarbejde. Hver 14. dag spillede bedstefader hos frøknerne Willumsen.

Fader havde to venner, som havde været hans studiekammerater fra dengang, de var kommet fra provinsen til universitetet (inspektør ved Kommunehospitalet, senere Sct. Hans, C.R. la Cour Andersen, og kontorchef i Københavns Kommune Poul Tobiesen). Med den ene havde han i studieårene delt lejlighed. De sagde alle tre livet igennem »De« til hinanden. Nu var de alle endt i topstillinger i Københavns kommune. Når de med deres koner besøgte os, var det stående traktement the og gammel ost. Til osten snaps – aldrig øl.

Min moders bedste veninde havde været hendes sidekammerat

i skolen fra den første dag. Hun blev en af Danmarks første kvindelige ingeniører og selv gift med en ingeniør (Hilma Tvede, direktør for Fiskenetfabrikken Danmark, gift med direktør Sv. Waagepetersen). Moder og hun var meget forskellige, men bevarede livet igennem det nære venskab, der også kom til at omfatte deres mænd og børn. Denne venindes søster (Elisabeth Tvede, gift med oberstløjtnant Chr. Bokkenheuser), der også stod min moder nær, blev gift med en fætter af mine forældre og kom således til at høre til familiekredsen.

Min bedstemoders ene søster boede på Lolland, hvor tilværelsen havde sat hende af, da hun endnu var ung, fordi hun havde styret hus for en derboende gammel præst, hvis minde hun nu 50 år senere holdt højt i ære. Moster Marie, som hun hed, var en elskelig person og en højt elsket gæst, når hun et par gange om året kom til København og boede hos os en 8-14 dage ad gangen. Når hun var på Lolland, længtes hun efter os i København, og når hun var her, savnede hun sit lille fredelige hjem i den idylliske landsby.

En anden søster var den ovenfor omtalte ikke altid lige behagelige moster Sara. Hun havde i længst svunden tid været oversygeplejerske på Kommunehospitalet og boede på en stiftelse for ældre ugifte kvinder. Hun havde en noget mandhaftig jævnaldrende veninde, der også havde været sygeplejerske. Fader aflagde besøg hos den gamle dame, da hun til sidst blev syg. Hun var da allerede bevidstløs. Moster Sara sad ved hendes sygeleje, røg cigar og pustede røgen lige op i ansigtet på den døende. Fader søgte at hindre det, men moster Sara sagde »Hun har altid elsket en god cigar, og den skal hun ikke undvære i denne stund«. En tvillingsøster af moster Sara så vi derimod ikke meget til. Hun hed Louise og havde været selskabsdame hos og veninde af Peter Heises, Ville Heise, enke og havde sin omgang i denne kreds, for sin egen slægt havde hun ingen interesse. Hun boede på officershjemmet i Snekkersten, men når hun var i København tog hun ophold i Kvindelig Læseforening hos frøken Alberti. Da hun en gang lå syg der, sendte moder hende en buket blomster med et venligt brev. Moster Louise returnerede blomsterne med følgende brev: »Vi plejer jo ikke at korrespondere, hvorfor så dette? Din moster L.«.

Min bedstefader havde 3 brødre, hvoraf 2 endnu levede. Min

afdøde farfader havde 4 søskende af hvilke 3 var i live. Disse slægtninge og deres børn og svigerbørn hørte ligesom de lige nævnte to mostre til den nærmeste familiekrede, ligeledes – naturligvis – mine forældres søskende og deres ægtefæller og børn. Nogle af dem boede uden for København og var derfor sjældnere, men ikke mindre kære omgangsvener. I alt omfattede denne krede omkring 50 personer, der alle kom hjemme både til større og mindre selskabelighed.

Til den mindre – eller mindre formelle – selskabelighed hørte faders fødselsdag 2. juledag. Spisebordet var trukket ud i sin fulde længde, festligt dækket og smykket med blomster og lysestager. Der blev lavet spande af stærk the; sandkage, plumkage, to slags brune kager, vanillekranse og finske brød, alting naturligvis hjemmebagt, blev anbragt på fade og bakker. Ind vrimlede familien i 3 generationer, ofte omkring 30 personer. Det var familieliv så det baskede, der blev talt og leet, der blev sat nye kedler på og båret nye fade ind, alle hjalp med. De udenbys blev til middag.

Under sådanne eftermiddagstheer kunne det forekomme, når kopper og kager var båret ud, at gamle, unge og børn fandt sammen om en selskabsleg. Alle deltog, det kunne være »skibet er ladet med ..«, ordsprogsleg, geografiske navne, begravede byer eller populærest af alle – Melbudding: Et pund mel blev presset hårdt sammen i en rund form, der blev vendt ud på et rigelig stort rundt fad. I midten af meltoppen blev placeret en forlovelsesring, gæsterne havde anbragt sig rundt om bordet, og fadet gik på omgang mellem dem sammen med en skarp kniv. Hver gæst skulle skære et stykke af melbuddingen, men passe på, at han ikke fik ringen til at falde. Den uheldige skulle som straf tage den op med munden. En gammel officer, der var onkel til min fader, og min fader selv hørte til de dristigste skærere. Det var usigeligt morsomt at se de ældre herrer med ansigt og skæg begravet i mel samle ringen op. Denne leg havde i generation efter generation været yndet i familien.

Endelig var der de store selskaber. I bedstefaders og bedstemoders tid var det kjole, for bedstefader havde ikke smoking, den var ham for nymodens. Senere hen blev det smoking. Den slags selskaber var der kun nogle få af om året. Så blev alle sejl sat til. Det store muselmaledede stel fra moders udstyr blev båret ned fra

Opdækning til festmiddag i det Coldingske hjem i Toldbodgade. Foto ca. 1927. Privateje.

den øverste skabshylde, gode vine blev trukket op og chambreret. Bordet blev trukket ud til 18, køkkenet stod på den anden ende fra tidligt på formiddagen med kogekone. Budet fra mejeriet bragte krystalis i to store blokke. Den ene blev anbragt i en gulvspand, hvori sauternen blev kølet. Den anden blev knust og fordeltes i en beholder med en kværn og et håndtag. Der kom et bud fra fiskemanden med laks, slagterdrengen bragte stegen, det kunne være oksesteg eller allerhelst bederyg. Ledige hænder trillede smørkugler mellem to smørspatler og stablede dem i pyramider på glasasietter. Der blev kogt krustader i rygende palmin ved hjælp af et krustadejern, der på een gang kunne lave to. Der blev hældt crème i iskværnen, som blev drejet og drejet under ulideligt spektakel, indtil cremèn var frosset til den herligste is, til fisken var der sauterne, til stegen rødvin og til isen madeira eller portvin, men de fleste af gæsterne ville have madeiraen. Når stuepigen tog ud af bordet mellem retterne, havde hun hængende over sin venstre arm en metalbeholder, på hvilken der stod malet »knivkurv«. I den anbragte hun alt det brugte service for at hun

lettere kunne stable alle tallerkenerne oven på hinanden. Efter middagen kaffe i dagligstuen, i ekstreme tilfælde cognac. Damer drak ikke cognac, de fik en pomeranslikør. Selskabet kunne blive animeret, men gik aldrig over stregen.

Juleaftnerne forløb år efter år efter et ensartet ritual, i hvilket der både var elementer fra den juleaften, der havde været holdt i faders hjem i præstegården på landet, og den der var gængs på Frederiksberg hos mine bedsteforældre. Det hele begyndte aftenen i forvejen med sursød kråsesuppe, hvorpå juletræet blev hentet ind fra altanen, sat på en træfod og ind i stuen. Det blev stillet på vores legebord, der var dækket med en lille hvid dug, derved nåede det næsten op til loftet. Færdigkøbte lyseholdere af grønt metal med kontravægte, som er så nemme at placere, og som bedsteforældrene havde brugt, tåltes ikke af fader, i stedet klippe de han ståltråd i passende længde, vikledede det om stearinlysets ende og satte det med et tryk af niptangen fast på træets grenspidser. Resten af pyntningen overværede vi ikke. For at det kunne være en overraskelse for os på selve juleaften, foretog fader den bag lukkede fløjdøre. Moder dækkede dagligstuebordet med en særlig fin hvid damaskesdug, der kun blev brugt til dette ene formål, for den var så gammel og skrøbelig, at den ikke kunne tåle at komme i vask. Derpå arrangerede hun julegaverne.

Juleaftensdag kl. 2 hentede min broder og jeg fader på rådhuset. Efter en tidlig eftermiddagsthe gik bedstefader, fader, min broder og jeg i kirke, mens bedstemoder hørte gudstjenesten i radioen, og moder forberedte middagen. Pigerne havde fri. Straks efter hjemkomsten indfandt gæsterne sig, moster Sara og frøknerne Willumsen, der havde været julegæster siden 1904. »Glædelig fest«, sagde bedstefader til os alle, men fader bemærkede lidt spidst, at julen først begyndte, når træet var tændt inde i stuen. Julemiddagen indledtes med risengrød, hvori moder lagde 1 eller 2 mandler, fordelt så snildeligt, at alle undtagen moder selv i løbet af en kortere årrække vandt mandelgaven. Risengrøden blev serveret i overensstemmelse med mine bedsteforældres juletraditioner, hverken min moder eller jeg kunne fordrage denne ret, vi nød kun et par skefulde i velanstændighedens navn. Derefter fik vi gåsesteg med æbler og svesker samt rødkål og rødvin. Denne del af middagen havde hverken været en tradition i mine

bedsteforældres hjem, hvor hovedretten var forloren skildpadde, eller i præstegården på Fyn, hvor man fik fyldt hvidkål. Under middagen indtraf hvert år den samme kalamitet. Moster Sara, som holdt meget af at være centrum i begivenhederne, men sjældent kunne blive det uden særlige kunstgreb, fik hvert år julegås- en i den gale hals og måtte forlade bordet for en stund, for at blive banket i ryggen. Men hun kom altid ind igen og fortsatte, for hun ønskede ikke at gå glip af noget. Efter middagen deltog vi alle i opvasken. Endelig gik fløjdørene op til træet, som fader havde tændt. Efter hans ønske bestod julepynten kun af hvidt og guld, ingen dannebrogflag, ingen pigeoner, ingen kræmmerhuse, serpentiner eller nissemænd. Efter en salme læste fader juleevangeliet, derefter atter en salme, og så ønskede fader glædelig jul. Bedstefader replicerede uvægerligt hertil, at det allerede var sagt. Så gik det løs med gaverne, faders var altid forsynet med et lille neuruppineragtigt digt med personlig adresse. Det var en skik, han havde medført fra sit hjem og som vi børn med stolthed efterlignede. Moder samlede papir og sejl garn.

Juleaften er en vanskelig dag for mange børn. Men der var aldrig misstemning; julens gode feer havde gjort deres arbejde med retfærdig og rund hånd. Kun fra moster Sara var der ingen gaver - ikke endnu. Hun havde set sit snit til at bringe sine ind i en anden stue, hvortil hun tilkaldte os. Hendes gaver kunne kun bortgives under almindelig opmærksomhed. Ikke fordi de var særlig flotte eller opfindsomme, men hun ønskede almindelig påskønnelse i alles påhør. Hun havde tændt et enligt stearinlys og uddelte dem, idet hun med sprød oldingestemme endnu en gang afsang Glade jul. Så var festen forbi, aftentheens serveret, og gæsterne taxaer holdt for døren.

I begyndelsen af januar 1931 ramtes København af en voldsom influenzaepidemi. Begge mine bedsteforældre blev angrebet og begge mine forældre, alle fire på samme tid. Især moder og bedstefader blev hårdt medtaget og havde feber på over 40 grader med deraf følgende uklarhed og feberfantasier. Moders og faders senge blev flyttet ind i spisestuen, fordi deres soveværelse var så lille og så koldt. Der var sygeplejersker både nat og dag. Børnene var de eneste raske, men vi måtte afholde os fra al uro

og højrøstet tale. Efter et par dages bedring fik bedstemoder et pludseligt tilbagefald og døde den følgende dag.

Mens bedstemoder lå død i sit soveværelse, måtte bedstefader flytte ind i sin dagligstue, men var på grund af feber kun til tider i stand til at forstå, hvad der var sket. Fader, der stadig var syg og sengeliggende, måtte ordne alle praktiske ting i forbindelse med dødsfaldet. Da han fortalte bedstefader, hvordan han syntes dødsannoncen skulle formuleres, sagde denne kun: »flere tillægsord«, hvorefter annoncen kom til at begynde sådan: »Min elskede, trofaste hustru«. Hverken moder eller bedstefader kunne deltage i begravelsen. De genvandt begge efterhånden deres helbred. Bedstemoders død medførte et savn for os alle, men ingen forandringer i livet, der gik videre i Toldbodgade næsten som før.

Godt to år senere, i juni måned 1933, da min broder var midt i sin studentereksamen, og jeg rykket op i gymnasiet, spadserede min bedstefader en dag ind på Kommunehospitalet for at konsultere overlæge P.N. Hansen i andledning af – som han selv troede – et mindre onde. Overlægen fandt en operation tilrådelig. Den blev foretaget næste dag. Men ondet viste sig alvorligere end antaget, og den 16. juni afgik bedstefader ved døden.

Da moder den efterfølgende dag inden middagen ville bede borbøn, sådan som hun altid havde gjort det, lod hun de foldehænder synke ned langs siden og sagde »Nej, nu tror jeg, vi skal holde op med borbønnen«. Det var ikke fordi hun ønskede at skifte religion eller havde mistet sin barnetro, men hun syntes, at tilværelsen nu var blevet en anden og følte, at den livsform, som hidtil havde været den herskende i familien, nu havde ændret sig; og det havde hun ret i. Det mærkedes både i småt og stort både i det materielle og på det åndelige plan.

Middagene blev rykket frem til kl. 6, hvad der passede bedre med faders arbejdsrytme. Forretterne blev strøget, juleaftens risengrød blev til Ris à la mande, min broder og jeg fik hver sit værelse, fader fik herreværelse; og spisestuen blev indrettet der, hvor bedsteforældrene tidligere havde haft dagligstue.

Bedstefaders død betød, at barndommen var forbi, at tilværelsens yderste bolværk var faldet. Et stort og levende stykke fortid var skåret bort. Min broder og jeg kom til at mærke tilværelsens første savn og tomhed.

Anna Kirstine og Torben
Andreas Colding, Torben
Holck Coldings morfar og
mormor. Fotograferet i
Nærum 1927. Privateje.

I tre år blev vi endnu boende i Toldbodgade. En dag efter min studentereksamen i 1936 fik vi en opsigelse fra ejeren af ejendommen, der selv ønskede at bebo lejligheden. Om efteråret flyttede vi til Sølvgade 30 over for Kongens Have, hvor jeg havde mit hjem i min studietid og frem til august 1951.